

אונקלוס

שמות י בא

סז 188

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־
פֶּרַעַה כִּי־אֲנִי הִכְבַּדְתִּי
אֶת־לְבֹוֹ וְאֶת־לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שְׂתִי
אֶתְּתִי אֵלָה בְּקֶרְבּוֹ: וְלְמַעַן תִּסְפֹּר
בְּאֲזְנֵי בְנֶךָ וּבְנֵי־בְנֶךָ אֶת־אֲשֶׁר

וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה עֲזֹר
לְפֶת פֶּרַעַה אֲרִי
אֲנִי יִקְרִיתִי יָת לְפֶת וְיָת
לְפֶת דַּעְבְּדוּהִי בְּדִיל
לְשַׁנְאָה אֶת־אֲלִין בִּינְהוֹן:
וְבְּדִיל דְּתִשְׁתַּעֲי קָדָם
בְּרֶךְ וְכֵר בְּרֶךְ יָת גִּסְוִן
דִּי עֲבָדִית בְּמִצְרַיִם וְיָת

רש"י

(ח) ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה.
והתרה זו: שתי. סימי

א בא אל פרעה. בא אליו ואת הפעם (ז), ואל תשתומם בעבור שחזק לבו עד עתה (ו),
כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו (ז), הזכיר לב עבדיו (ו) בעבור שירך
לבם בבוא סכת הארכה (ז), וטעם שהכבדתי את לבו, למען שתי אותותי אלה בקרבו (ח)
ואין דעת חכמי ספרד שזה, כי ייא (ט) כי שיתו, כמו בינו, שיטו (י), והדומה להם, וככה ישית,
ישים, יבין, והדומה להם בכל הסימנים (יא), וי"א שהוא מבנין הפעיל, והוא הבנין חסר (יב), בעבור
שמצאו, או מי ישום אלה (למעלה ד יא), לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבותיך (דברי ל ט) שהוא
מבנין הקל (יג), וי"א ישיש כמו ישוש, ושיתי כמו שומי והכל מבנין הקל (יד): (פיהיק. בא אלו
ואו. הפעם, כי עד עתה אני הכבדתי את לבו: שתי, בחסרון ה"א מבנין הפעיל (טו), או יהי כמו
שומי (טז), ולפי דעתי איננו, בעבור שמצאנו, ישום אלה (למעלה ד יא) גם ישים (ברא' ל טב) (יז):
ב ולמען תספור. למשה ידבר (יח) שהוא כנגד כל ישראל (יט), וככה וידעתם כי אני ה', שידעו
כל ישראל זה (י), ודברה תורה כלשון בני אדם לומר התעללתי, כאדם משנה התולדות להנקם
מאחר (כא) [א]: (פיהיק. ולמען תספור. למשה ידבר ולא לפרעה (כז) והפעם הוא וכל ישראל עמו:

יהל אור

קרני אור

(ח) זרע יעקב שנקרא, איש תם (ברא' כה כז): [א] וכן דעת הרשב"ם שפי', פעולת עלילות, וכן דעת
(ב) משה רבינו שנקרא, עבד ד' (דבר'
לד ה): (ג) פי' רק זאת הפעם תבוא אליו בשליחותי
לא יותר, אבל אח"כ הוא יקרא לך שתבוא אליו כמ"ס (למטה פ' טו) וכן במכת השחך (פ' כד):
(ד) נראה מדעתו שהיה הדבר קשה בעיני משה והיה משתומם מדוע חזק לב פרעה, ואמר לו השם אל
תשתומם: (ה) ואין לך להשתומם ע"י: (ו) שהכבד ג"כ: (ז) כמ"ס, ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי
(פ' ז): (ח) עיין ברשב"ם ורמב"ן מה שביארו בזה: (ט) בכל הספרים נדפס בתחלת דבריו, יש אומרים
והוא מיותר (הר"ה בקורי עכ"ש סי' כ) וכן ר"ה קמלין (מסלול במסלת הפעלים סי' ק): (י) שהוא
מבנין הקל, ועיין הפעל שלהם היא יו"ד נחה, כמו שים, שית, בין, ודומיהם שנאמר מהם בלוי ועתיד
מבנין הקל, שית, שיהו, בין בינו, שים שימו: (יא) פי' בכל המלות של לשון זכר ונקבה, ויחיד
ורבים, וזכר ונקבה, שכתוב בהם היו"ד בין השיין והתי"ו, או המ"ם, או הנו"ן, איננה לסימן בנין
הפעיל רק היא שרשית, והוא מבנין הקל מבטלי נחי ע"י: (יב) והיה ראוי להיות, השית"י ונ"ל, וה"א
הבנין חסר, ר"ל ה"א של בנין הפעיל חסר, וכן הגיה הר"ה (קורי עכ"ש סי' כ) ונכון הוא, וכן
הוא בהבנת המקרא לר"ה, ויהיה שרשו "שות" ועיין הפעל שלהם וי"ו, ולא בא הבנין פועל שלם כי חסר
ה"א, ודעתם כן, בעבור שמלאו וכו': (יג) פי' שהם צו"ו והם מבנין הקל, ואם נאמר שמלת שיתי
ג"כ כמותם מבנין הקל היה צריך להיות "שות" צו"ו, כי שרש שיתי שות, ושרש ישום שום, ושרש לשום שום,
ול"א שהוא מבנין הפעיל וה"א הבנין חסר ואינו מבנין הקל: (יד) ר"ל רק שנתהלפו היו"ד צו"ו ואינו
חסר הה"א, והראוי שותי, ובאה היו"ד הנמשכת מחירק השיין (ועם שאיננה כתובה עפ"י המסורה)
במקום היו"ד עיין הפעל: (טו) והראוי השיתי: (טז) ועיין הפעל שלהם וי"ו נחה וכתב ר"ה, וכן
נראה דעת רש"י ז"ל שפי' שיתי שומי צו"ו: (יז) ונתהלפו היו"ד צו"ו, ועיין מסלול (מסלת הפעלים
סי' ק) ובאגרת שד"ל ח"א ז' 34: (יח) אמר חספר שהוא לשון יחיד: (יט) ולא יכוין למשה לבדו, כי
הוא כמו כל ישראל: (כ) והראיה מן וידעתם כי אני ד', שכל ישראל צריכים לידע זה, ע"כ אמר כלשון
רבים: (כא) המקו"ם יגרום באחר, כי מלת עלילה ענינו פעולה, והתעללתי טעמו התפעלתי, והש"י לא
התפעל בזקמו מאויב, חלילה לאל מההפעלות רק דברה תורה כלשון בני אדם, כאדם המשנה התולדות להנקם
באחר פי' כי מרוב הכעס אובדו אותו יתפעל, וכל התפעלות הוא שינוי טבע, ואל תתמה על אמרו,
להנקם באחר, בקשר ב"ה כי כן מלאנו כי אם נקמתי בכם (שופ' עו ז): (כב) וכן פי' ה"י ז"ל

כפי

הַתַּעֲלִלְתִּי בַּמִּצְרִים וְאֶת־אֶתְנִי
 אֲשֶׁר־שָׁמַתִּי בָם וַיִּדְעֻתָם כִּי־אֲנִי
 יְהוָה: ^ג וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־
 פֶּרַעַה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה
 אֱלֹהֵי הָעִבְרִים עַד־מָתִי מֵאֲנִתִּי
 לַעֲנֹת מִפְּנֵי שַׁלַּח עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי:
^ד כִּי אִם־מֵאֵן אֶתָּה לְשַׁלַּח אֶת־עַמִּי
 הִנְנִי מֵבִיא מָחָר אַרְבֶּה בְּגִבְלֶךָ:
^ה וְכִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְלֹא יֻכַּל

אֶתְנִי דִי שְׁנִיתִי בְּהוֹן
 וְהִדְעוֹן אֲרִי אֲנִי:
 וְאַתָּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לֹדֹת
 פֶּרַעַה וְאָמְרוּ לָהּ כִּדְבָן
 אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי דִיְהוּדָאִי
 עַד אֲמַתִּי מִסְרֵב אֶת
 לְאַתְכְּנַעַא מִן קִדְמִי שַׁלַּח
 עַמִּי וַיַּעֲבֹדוּן קִדְמִי:
^ד אֲרִי אִם סְרִיב אֶת
 לְשַׁלַּח יְת עַמִּי הָא אֲנִי
 מִיְהִי מָחָר גִּבְלֵךָ
 בְּתַחֲוִימָךְ: ^ה וְכִסָּה יְת
 עֵין שְׁמִשָּׁא דְאַרְעָא וְלֹא

אבן עזרא

רש"י

הַתַּעֲלִלְתִּי. על דרך דבור בן אדם, בעבור הנגעים והם
 הכנים והשחין (יג): ואת אתותי. הם הנשואים (יג):
^ג וַיָּבֹא. ידענו כי לא יבא משה אל פרעה בלא
 אהרן עמו, כי הוא השליח (יג), והזכיר עתה
 משה ואהרן בעבור שהושבו שניהם (יג) ונרשם
 באחרונה שלא עשה כן בבלי הסבות (ט): לענות.
 מבנין נפעל (יג) מגזרת עני (יג): (פיה"ק). לענות.
 מבנין נפעל, להיות נענה בפני ה' (יג) הפך מסתורל
 (למעלה ט יז) (יג): ^ד אַרְבֶּה. שם מין (יג) אולי
 נקרא כן בעבור שהוא יותר רב מהמינים האחרים (יג),
 ובתוב יתר הגזם אכל הארבה (יואל א ד),
 יהי האלה נוסף (יג): ^ה וְכִסָּה. דרך ששל (יג):
 יפת, כי ימים רבים בין מכת הברד למכת הארבה, בעבור הצומח לכם מן

שאשית אני (א): (ב) התעללתי. שחקתי
 כמו כי התעללתי ב' (ג) הלא כאשר
 התעולל בהם (ד) האמור במלרים ואינו
 ל' פועל ומעללים (ה) שאם כן היה לו
 לכתוב עוללתי כמו ועולל למו כאשר
 עוללתי לי (ו) אשר עולל לי (ז): (ג) לענת.
 כתרגומו לאהכנעא והוא מגזרת עני. מאנת
 להיות עני ושפל מפני (ח): (ה) את
 ועליו כתיב חילי הגדול (שם ב ב), ואם כן
 ולא יוכל לראות. תחסר סלת איש (ט), אמר
 יפת, כי ימים רבים בין מכת הברד למכת הארבה, בעבור הצומח לכם מן

קרני אור

יהל אור

זה פס"י נקודו וצניט ופ"י שחקתי, וכן פ"י הרמב"ן ז"ל,
 ועיין הרמב"ם לנקמה שיפרש כי אינו לחוק סתם, כי אם
 לחוק דרך החול, כהינוק המיכר הזנוק בלחוק עד מות, וכן
 יבאר בד"ל שהוא היוק מתוכר לגיוון, אך התעולל מלאטבו
 ההתפעלות בענין העשים, ר"ל כי זה הוא השינוי, כי
 דרך העפר להצמיח להם חיי הגוף ועתה נשתנה
 ושכ כמו מזיק, והם היו הכנים והשחין, כי שניהם היו מן העפר, והם היו לכדם נגעים בגוף:
 (כד) והם נקראים אותות, ולא נגעים, כי אינם בגוף ממש כמו השנים הזכרים: (כה) ולא היה לריך להזכיר
 שניהם: (כו) בעבור שרולה לומר, ויושב את משה ואת אהרן (פ"ח): (כז) ולא אמר ויבואו, לפי שמה
 היה העיקר: (כח) מקור מבנין נפעל, ומשפטו, להענות: (כט) וכן פ"י הרמב"ם, מלשון עוני ועינוי
 להכנע ולהיות עני מלפני: (ל) ועינוי להכנע, וכן ת"א, לאתכנעא מן קדמיי וכן תיוב"ע: (לא) שפ"י
 משנין הגבהה והרמה, עיין ביאורי שם: (לב) עוף קטן הוא, ולא בא מעולם על אדמת מלרים כי אין בסבב
 הארץ הריא לתת מרעה טוב לארבה: (לג) וכן כתב הרמב"ם (יואל א ב) כי הארבה שהיה במלרים לא היה
 אלא מין אחד, ואעפ"י שאמר צם' (תה' עה מו) ויתן להסיל יכולם, ואמר וילק אין מספר, הארבה היה
 עיקר ושני המינים באו עמו: (לד) ושרשו "רבה" וע"ש רצוי זה המין נקרא ארבה: (לה) כי אין עיו
 לארץ: (לו) והראוי ולא יוכל איש לראות, כי הראיה היא באדם:

ס"י

מקו"ב רש"י: (א) וכן בפס"י כדי שאשית מכות נחלות אלם בקרבו חזקות: (ב) וכו' ל טספ, ולמען תספר, להודיע לדורות:
 (ג) כמד' כ: כט: (ד) ש"א ו' ושם כתוב תתעצב: (ה) וסוף דפת אונקלס שתרגם עכדית היט טספ
 ממש, וכן דפת הרמב"ם: (ו) איכה א' כג: (ז) שם שם יכ: (ח) כ"ס בפס"י וכו' כל טכ:

אונקלוס

שמות י בא

סח 135

לִרְאֹת אֶת־הָאָרֶץ וְאָכַל אֶת־יֵתֶר
הַפֶּלֶטָה הַנִּשְׁאַרְתָּ לָכֶם מִן־הַבָּרֶד
וְאָכַל אֶת־כָּל־הָעֵץ הַצִּמָּח לָכֶם מִן־
הַשָּׂדֶה: וַיִּמָּלְאוּ בָתֵּיךָ וּבְתֵי כָל־
עַבְדֶּיךָ וּבְתֵי כָל־מִצְרִיִּם אֲשֶׁר לֹא־
רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וְאִבּוֹת אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם
הַיּוֹתָם עַל־הָאֲדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה
וַיִּפֹּן וַיֵּצֵא מֵעַם פָּרְעָה: וַיֹּאמְרוּ
עַבְדֵי פָרְעָה אֵלָיו עַד־מָתִי יִהְיֶה
זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שֶׁלַּח אֶת־הָאֲנָשִׁים

יִכְבֹּל לְמַחְזֵי יַת אֶרְעָא
יִכְבֹּל יַת שְׂאָר שְׁזִבְתָּא
דְּאִשְׁתָּאֵר לְכוּן מִן בְּרִידָא
וְיִכְבֹּל יַת כָּל אִילָנָא
דְּאִצְמַח לְכוּן מִן חֶקְלָא:
וַיִּמְלִין בְּתֵיךָ וּבְתֵי כָל
עַבְדֶּיךָ וּבְתֵי כָל מִצְרִים
דִּי לֹא חָזוּ אֲבֹתְךָ
וְאֲבֹתֵת אֲבֹתְךָ מִיּוֹמָא
דְּמִהְוִידוּן עַל אֶרְעָא עַד
יּוֹמָא הַדִּין וַיִּתְּפִנִי וַיִּנְפַק
מִן קָדָם פָּרְעָה: וַיֹּאמְרוּ
פָּרְעָה לֵה עַד אִמְתִּי יִהְיֶה
דִּין לָנָא לְתַקְלָא שְׂכַח יַת
גְּבִרְיָא וַיִּפְלְחוּן קָדָם:

רשי

עין הארץ. את מראה הארץ: ולא יוכל
וגו'. הרואה לראות את הארץ ולשון קלרה

אבן עזרא

השדה (ט) [ב] : (פיה"ק) . וכסה את עין
הארץ. דרך משה, אז עין יושב הארץ
(ט) [ג] : ולא יוכל לראות. והנה פרעה
החריש, ומשה פנה ויצא (ט), גם אחרון עמו,
ובעבור שהוא העיקר, לא הזכיר הכתוב את אחרון, וכן יושב אברהם אל נעריו (ברא' כב יט) (פ),
והער ויושב את משה ואת אחרון (פ' ח) (מח) : וְיִמְלִאוּ. זו המלה משונה בלשון הקדש (מ)
כי טעם ומלאו, שהביתם היו מלאים סהן (מ) והנה מצאנו, "מלאו ארבעה בדים סוים" (מ"א יח
לד) שהוא פועל יוצא (מ) כאילו הוא כתוב בפתחות המ"ם ודגשות הלמד מהבגין הדגוש (מ) : וַיִּפֹּן.
אמר ר' ישועה, כי ויפן הוא שב אל משה, שהיה הולך כבוד למלכות, שפונה אל המלך
בצאתו והוא הולך אחורנית (פ) ויסת אמר כשהשלים צרכו (מ) וכסה, ופנית בבקר (דברי
טז ו) (מח) והנה מה יעשה במלת ויפן כה וכה (לסערה ב יב) (מט), והנה טעם ויפן מנורת
פנים (י), כאילו הוא וירא והנה משה יצא מאת פרעה בלא רשותו (ט) [ד], והזכיר הכתוב זה
בעבור שכעס פרעה וצוה לנרשם אחר שהושבו (ט) : וַיֹּאמְרוּ. פ"י הכרם תרע, השרם תרצה שיתברר

יהל אור

(לו) פ"י לפי שמכת הברד כחוצ, ואת כל עשב השדה
הכה הברד ואת כל עץ השדה שבר (למעלה כה) ובארבעה
כתוב ואלל את כל העץ הנזמח לכסמן השדה, ולרד ימים
רבים עד שיצמח מאחר ששבר אותו הברד: (לח) ומלת עין
חסר הנכמך, והטעם עין יושב הארץ: (לט) כמ"ס, ויפן וינא
מעם פרעה (פ' ו) : (מ) ופ"י שם הה' ו"ל ולא הזכיר
ילחך כי הוא ברשותו: (מא) כי כשינא משה מעם
פרעה ילא גם אחרון עמו ע"כ הושבו שניהם: (מב) כי
הוא בגין אחד עומד ויולא: (מג) וכת"א ויוב"ע
ויתמלון בתיך וענינה מנפעל ובנינה מקל והוא עומד:
(מד) כי הוא לווי ונקוד המ"ם בהירק כמו פעל עבר בקל: (מה) וראוי להיות המ"ם בפתח, והלמ"ד בדגש
בראו: (מו) כמו שנפרדים האנשים מאת המלכים, ההולכים עד לאחם מן הבית לאחוריהם ופניהם נגד
המלך: (מז) פ"י כשפנה מלכו והשלימו: (מח) והוא מלשון פנאי, פ"י פנאי מן העסק שהיה לדבר אל
פרעה, והשלים דבורו ולרכו, ולא נשאר לו עוד שום עסק, והוא מלשון חז"ל (אבות פ"ב, ה) לכשאפנה
אשנה: (מט) שפ"י נטית פנים לראות הנה והנה: (נ) כי הפנים הוא האות שבו נכר רצון וכעס:
(נא) ויהיה ויפן חוזר אל פרעה, פ"י ויפן פרעה וירא והנה משה יולא כעסם בלא רשותו: (נב) כמ"ס

קרני אור

בלא בי"ת אחריו ופניו פסולס, להסתכל עלילות ברשע
(תה' קמא ד) : [ב] ועיין ברמב"ן מה טעם פ"י:
[ג] כמו ועינו כעין הכדולת (במד' יא ו) ור"ל שיכסה לבס
הארץ בדרך בלא יוכל הרואה לראות את הארץ (רלב"ג) עין
הארץ הוא השמש כי הוא מאיר הארץ כהשליכו נילוי כעין בדבר
הנראה, ולזה אמר ולא יוכל לראות את הארץ, שאין הרואה
חסר בכח אכל הוא חוזר לשמש שהוא עין הארץ שזכר
(רד"א) : [ד] ועיין ברמב"ן וברד"א מה שכתבו בזה, והוא
מדכ"ל (במד' פ' יג ד) שראה אותם שהיו פנים זה כזה
ומאמינים לדבריו וילא משם כדי שיעלו עזה לעשות תשובה:

(מה) וראוי להיות המ"ם בפתח, והלמ"ד בדגש
(מו) כמו שנפרדים האנשים מאת המלכים, ההולכים עד לאחם מן הבית לאחוריהם ופניהם נגד
המלך: (מז) פ"י כשפנה מלכו והשלימו: (מח) והוא מלשון פנאי, פ"י פנאי מן העסק שהיה לדבר אל
פרעה, והשלים דבורו ולרכו, ולא נשאר לו עוד שום עסק, והוא מלשון חז"ל (אבות פ"ב, ה) לכשאפנה
אשנה: (מט) שפ"י נטית פנים לראות הנה והנה: (נ) כי הפנים הוא האות שבו נכר רצון וכעס:
(נא) ויהיה ויפן חוזר אל פרעה, פ"י ויפן פרעה וירא והנה משה יולא כעסם בלא רשותו: (נב) כמ"ס
ויגרש

אֱלֹהֵינוּ הָעֵד כִּפְּשָׁן לֹא
יָדַעְתָּ אֲרִי אֲבֹדָת מִצְרַיִם:
וְאַתּוֹתְכָּ יָת מֹשֶׁה נָתַן
אֶהְרֹן לָנוּת פִּרְעָה וְאָמַר
לָהוֹן אֲזִילוּ פִלְתִּי קָדָם יְיָ
אֱלֹהֵינוּ מִן וְכֵן דְּאֲזִלִּין:
וְאָמַר מֹשֶׁה בְּעִזְלָמְנָא
וּבְסִכְנָא גִזְלָא בְּכִנְנָא
וּבְכִנְנָא בְּעִזְלָמְנָא
וּבְכִנְנָא גִזְלָא אֲרִי חָצָא
קָדָם יְיָ לָנָא: וְאָמַר
לָהוֹן יְהִי כֵן מִיִּמְרָא דִּי
בְּסִכְנָא כִּד אֲשִׁלַּח
יִתְכּוֹן וְיָת טַפְלָנוּ חֲזוּ
אֲרִי בִישָׁא דְאַתּוֹן סְבִירִין
לְמַעַבְדָּ לְקַבֵּל אֲפִיכּוֹן

וַיַּעֲבֹדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הַמִּטְרָם
תִּדְרַע כִּי אֲבֹדָה מִצְרַיִם: וַיּוֹשֵׁב
אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אֶהְרֹן אֶל־פִּרְעָה
וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם לָכוּ עֲבַדוּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם מִי וּמִי הַחֲלָכִים: וַיֹּאמְרוּ
מֹשֶׁה בְּנֵעָרֵינוּ וּבְנֵי קִנְיָנוּ וּבְנֵי לֶךְ בְּכִנְנֵינוּ
וּבְכִנְנֵנוּ בְּצִאֲנֵנוּ וּבְכִנְנֵנוּ לֶךְ כִּי
חָג־יְהוָה לָנוּ: וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם יְהִי כֵן
יְהוָה עִמָּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם
וְאֶת־טַפְכֶּם רְאוּ כִּי־רַע הֵנִיגְדָּ פְנֵיכֶם:

רש"י

דבר: (ז) המרס תדע. העוד לא ידעת
כי אבדה מלרים (ח) ויושב. הושבו
ע"י שלח ששלחו אחרים והשיבוס אל
פרעה: (י) (כאשר אשלח אתכם וגו').
חף כי אשלח גם את הלחן ואת הבקק

אמר אומר כי ראובן הרג את שמעון הרג, אך באמר ראובן הרג שמעון הסעם טוה (ס),
כמו ורב יעבוד צעיר (ברא' כה כג) (ס) אשר ברא אלהים אדם (דבר' ד לב) (ס), ואל תהשוב
כי סלת את לאות על הפעול (ס) בעבור שהוא נמצא כן ברבים (ס), וימצא עם הפועל (ס),
ובא הארי ואת הדוב (שיא יו יד) (ס) ואחרים ככה (ס), ואמר ר' יהודה המדקדק, כי בעבור
סלת את אמר ויושב (ס) ולא אמר ויושבו (ס), ולפי דעתי כי אמר ויושב (ס) בעבור כי משה
הוא העיקר, וככה ותדבר מרים ואהרן (במד' יב א) היא (ס) היתה עקר הדבור: מן כי חג ה' לנו.
לזבח (ס) והיא מצוה על כולנו (ס): (פיה"ק) כי חג ה' לנו, זבח יש לנו (ס), וכלנו חייבים
ללכת (ס): ויאמר, יהי כן ה' עמכם, שאתם אומרים עמכם (ס) וסעם ראו כי רעה נגד פניכם

יהל אור

[ה] כלומר זה האיש מכה דכתיב ביה כי זה מכה האיש ויגרש אחס מאת פני פרעה (פ' יא): (נג) פי' הקודם
(למטה לב כג) כלומר כל מה שאנו מהגרים בו הרי אנו שתלהם תרנה לדעת כי אבדה מלרים: (נד) ויהיה
מלת "זה" על הדבר: (נה) וכן פי' הרד"א, שמפני
שנאחס אותו לא הזכירו שמו: (נו) וכן הוא בפס"ז, המרס תרנה לידע כי אבדה מלרים ואחר תשלחם:
(נז) פי' מ"ש הכתוב, ויושב את משה ואת אהרן, פירושו ויושב משה ואהרן: (נח) פי' אהב אותי:
(נע) כי אחי פי' עלמותי: (ס) פי' אס אמר "את", או לא אמר "את", שזה ופירושו, ראובן הורג ושמעון
הרוג, אפילו לא אמר "את": (סא) הרב יעבוד את העיר: (סב) אשר ברא אלהים את האדם: (סג) ר"ל
שהיא נופלת רק על הפעול: (סד) בעבור שמלת "את" ברוב נמלאת מרמות לפעול: (סה) שהרי נמלאת גם
עם הפועל: (סו) וכן יאמר ה' ז"ל (ברא' א א) על את השמים, ועיין ביאורי שם: (סז) ועיין בס' ימאזניה
שער "היולאים": (סח) פי' בעבור מלת "את" שפי' עלם הדבר, על כן אמר ויושב לי": (סט) ל-מיו על
שניהם: (ע) לשון יחיד: (עא) כי היא: (עב) וכן יפרש הח' ז"ל (תה' קיח כז) עה"פ "אמרו הנ בעבותים"
הוא הכבש המוכן לזבח": (עג) ועל כולנו להו: (עד) ע"כ בלאנו ובעקרנו נלך: (עה) ע"כ בערינו
ובזקנינו בענינו ובענותינו, כי ההיזב על כולם: (עו) כי הוא עוד לא האמין בד', ועיד עמד מדבורו
בראבון

מקרב רש"י: (פ) שכל טוב: (י) שם.

אונקלוס

שמות י בא

טז 137

יֹאכֵן לְכֹנֵא הַגְּבֵרִים וְעַבְדֵּי אֶת־
יְהוָה כִּי אֶתְּהַאֲתֶם מִבְּקֵשֵׁי גֵרֶשׁ
אֲתֶם מֵאֵת פְּנֵי פֶרַע הִם שְׁנֵי יְבֵי אִמְר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נִמְהַיְדֶךָ עַל־אֶרֶץ

לְאַסְתָּחֲרָא: יֹאכֵן
אֲוִילוֹ בְּעֵן גְּבֵרִיא וּפְלִחֵי
קִדְם יֹאכֵן יִתְּה אֲתֶן
בְּעֵן וְתִרְיָךְ יִתְּהוֹן מִן
קִדְם פֶּרַע הִם: יֹאכֵן
לְמֹשֶׁה אֲרִים יִדְךָ עַל־

רש"י

אבן עזרא

כי הרעה קרובה סכס, ונגד פניכם היא (טז),
ועם זה השם דבק, כי אותה אתם מבקשים (טז)
כי דין שאעשה ככה (טז) [ו], ועתה חשב פרעה
שהם רוצים לברוח (טז), ודע כי משה אדונינו לא
אמר לפרעה שישבו עד שיכוב, רק אמר שירחיקו
דרך שלשת ימים, ודעת המצרים היתה שישבו
על כן השאילום, ובעבור דבר אחד (טז), שאילו
נתן להם פרעה רשות ללכת ולא ישבו (טז) לא
היה רודף אחריהם (טז), והשם צוה לעשות
כן (טז), עד שירדוף אחריהם וישבע, והנה זה
מפורש, וישבו ויחננו לפני פי החירות (יד ב) (טז),
ואין להרהר אחרי מעשה השם שהכל עשה
בחכמה (טז), אעפ"י שהיא נעלמת מעיני החכמים (טז),
והנה בדברי דוד (טז), "בשמעך את קול הצעדה
בראשי הבכאים, אז תחרץ, כי אז יצא ה' לפניך
להכות במחנה פלשתים" (ש"ב ה' ב' ד) (טז):
(פיה"ק). ראו כי רעה נגד פניכם. פי' כי הרעה
קרובה היא מכם ונגד פניכם היא: יֹאכֵן לְכֹנֵא
לְכֹנֵא הַגְּבֵרִים. מלת גבר בכל המקרא הם
הזכרים (י) ולא כן מלת אדם (י): כי אותה אתם
מבקשים. על הרעה הנזכרת למעלה (י): (פיה"ק).
יֹאכֵן בן. רק לבו עתה הגברים, הם הזכרים אם

כאשר אמרתם: ראו כי רעה נגד פניכם.
כתרגומו (י). ומדרש חגדה (י) שמעתי
כוכב אחד יש ששמו רעה אמר להם
פרעה רואה אני באילטגינות שלי אותו כוכב
עולה לקראתכם במדבר והוא סימן דם
והריגה. וכשחטאו ישראל בעגל ובקס
הקב"ה להרגם אמר משה בתפלתו למה יאמרו
מלרים לאמר ברעה הולכים (יג) זו היא
שאמר להם ראו כי רעה נגד פניכם
מיד וינחם ה' על הרעה והפך את הדם
לדם מילה שכל יהושע אותם. וזה שנאמר
היום גלותי את חרפת מלרים מעליכם (יד)
שהיו אומרים לכם דם אנו (יו) רואין
עליכם במדבר: (יא) לא כן. כאשר אמרתם
להוליך הטף עמכם אלף לכו הגברים ועבדו
את ה': כי אתה אתם מבקשים. (אותה
עבודה) (יו) בקשתם עד הנה נזכרה לאלהינו ואין
דרך הטף לזכות (י): ויגרש אותם. הרי זה לשון

יהל אור

טקסים (פס"ו ומדרש שכל טוב): [ו] עיין ברמב"ן שהביא
נוסחאות שונות בת"א, ועיין גלג' מה שכתב פ"ז, ועיין

הראשון שאמר לא ידעתי את השם, ורק מודה בשם
אלהים, ולזה יאמר ד' שאתם אומרים שכך שמו יהי
עמכם: (עז) ובמקומות קרובה היא הרעה שתבוא

אליכם מלתי נגד פניכם היא" ועיין למטה לז' ובציאורי שם: (עח) ומלת "אותה" על הרעה:
(פט) שאעניש אתכם: (פ) פ"כ התרה בהם ואמר להם ראו כי רעה תבא אליכם, שאל תעמדו בדעתכם
לבקש לילך כולכם, לא די שלא אשלח אתכם, כי עוד יחרה אפי להרוג אתכם לפי חרכ בראותי כי אתם
מבקשים לברוח: (פא) עיין בפ"י הקצר למטה יא ד, ששם יפרש בעבור שני דברים, וכאן יפרש רק דבר
אחד לחשוב שג"ל כאן דבר אחד בדלית: (פב) בחזרה למלרים: (פג) אחר שאמר להם שלא
יחזרו. (פד) שיאמר פתח דרך תחבולה: (פה) ומה כתיב אחריו ואמר פרעה לבני ישראל נזכרים הם וגו',
וחזקתי וגו'. ורדף אחריהם (למטה יד, ג ד): (פו) וכן יאמר (למטה יד א): (פז) כי מחשבות השם
עמוקות: (פח) כי דוד שאל את פי ד' אם יעלה על הפלשתים להלחם בהם, ובאחריו המענה שלא יעלה
עליהם כי"א בתחבולות באופן שלא ירגישו בבואו: (פט) ויהיה זה סבה שלא ירגישו בהם הפלשתים בבואם,
וגם שם ימתין שיבא רוח יגיע ראשי הבכאים, כי בזה האופן מן התחבולה ינלחם: (ס) גבר, שש"ו,
נרדף לשם איש וכו' על היותו החזק במין, וכן הוא בארמית וסורית, וברבוי "הגברים": (לא) כי הוא
כולל זכרים ונקבות: (לב) ופי' אעפ"י שאתם בעלמיתם חקקו זאת, ויפרש מלת "כי" כפי' ר' משה (יג יז)
אע"פ

מק"ב רש"י: יא) כן ת"א ועיין ברמב"ן שכתב שהנוסחאות מן התרגום מתחלפות בו והביא שלש נוסחאות ועיין
גלג' ובאוב גר שהביאו עוד נוסחא רביעית מה שלא נמלא ברמב"ן: יב) וכן שונה רש"י ז"ל את דבריו בפ"י
(יהושע ה ט) בשם ר' משה הדרשן ופתח נמלא האגדה הזאת במדרש שה"ש הו' גרינקוט ירושלים דף סו א ועיין
הפס"ד שם פס' שהפיר פ"ז המו"ל: יג) למטה לז' יב: יד) יהושע ה ט: טו) וכו' "אמתו": טז) דלא קאי על הגברים.
דא"כ ה"ל אותם וכו' לא נמלא מלת "עבודה": יז) פס"ב

אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם וְיָת
גֹּבֵא וְיִסֵּק עַל אֶרְעָא
דְּמִצְרַיִם וְיִבּוֹל יֵת כָּל
עֲסָבָא דְּאֶרְעָא יֵת כָּל דִּי
אִשְׁמַר בְּרָדָא : יִבְרָאִים
מִשָּׁה יֵת חֲטֵרָה עַל
אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם וְיִי בִּפְר
רוּחַ קְדוּמָא בְּאֶרְעָא כָּל
יִזְמָא הָהוּא וְכָל לִיזְיָא
צִפְרָא הָהוּא וְרוּחַ קְדוּמָא
נִמְלֵל יֵת גֹּבֵא : יִי וְיִסֵּק
גֹּבֵא עַל כָּל אֶרְעָא
דְּמִצְרַיִם וְיִשְׁרָא בְּכָל
תַּחֲוִים מִצְרַיִם תַּקִּיף

מִצְרַיִם בְּאֶרְבָּה וְיַעַל עַל-אֶרֶץ
מִצְרַיִם וַיֹּאכַל אֶת-כָּל-עֵשְׂבֵהָ-אֶרֶץ
אֶת כָּל-אֲשֶׁר הָשִׂאִיר הַבְּרָד : יִי
מִשָּׁה אֶת-מִטְהוֹ עַל-אֶרֶץ מִצְרַיִם
וַיְהִי וְהָנָה רוּחַ-קְדִּים בְּאֶרֶץ כָּל-
הַיּוֹם הַהוּא וְכָל-לַיְלָה הַבִּקְרָה הָיָה
רוּחַ הַקְּדִים נָשָׂא אֶת-הָאֶרֶבָה :
וַיַּעַל הָאֶרֶבָה עַל כָּל-אֶרֶץ מִצְרַיִם
וַיָּנַח בְּכָל גֹּבֵל מִצְרַיִם כַּבֵּד מְאֹד
לְפָנָיו לֹא-הָיָה בֵּן אֶרֶבָה כָּמֹהוּ

רש"י

קָרַר יָהּ (יח) ולא פ' מי המגרש : (יג) בארבה.
בְּשָׁבִיל מַכַּת הָאֶרֶבָה (יט) : (יג) ורוח
הַקְּדִים. רוח מזרחית נשא את הארבה.
לפי שבה כנגדו שמלרים צדומית מערבית

במטה, ואין זה נכון (י) רק השעם בארבה, בעבור שיבא (יג) וזו : (פיה"ק) בארבה, בדבר
הארבה, ואם כמשמעו יש לו סוד (יט) : יג קדים. שם התואר (י) וזו, כי קדמה מזרחית שם (קא),
ונקרא קדים בעבור שהוא נקדם בפאות (יג) כי שם תחל השמש לזרוח, על כן נקרא מערב
אחור (קא). כמו הן קדם אהלך ואינני, ואחור ולא אבין לו (איוב כג ח) (יה) : נשא את הארבה.
ממקומו, והניחו בכל ממלכות מצרים (קא) (פיה"ק). והניחו בכל גבול מלכות מצרים (יז) : יד ויעל. אמר

יהל אור

אעפ"י : (לג) ויפרש מלת "כי" כלשון "אם", אם אוחה
אחם מבקשים עבודת ד' לזכות, ואין דרך הטף לזכות :
(לד) וזכו שפי' צפי' הארוך : (לה) וי"מ טעם ווגרש
כל"י, אחד מעבדי פרעה, בעבור שזכו ברשות פרעה,
הולרכו ללאת ברשותו, והנה הוליאם אחד משומרי הסף
מאלת פני פרעה דרך ציון, וכן הוא במדרש שכל
טוב : (לו) בשי"ן שמואלית : (לז) דעת ר' משה הכהן
כי משה שם במטה לזרות ארבה כדי למשוך בו כח
העליונים להביא ארבה על מצרים, ולפי דבריו היתה הבאת הארבה בהכנות המולות וע"כ יאמר הח' ז"ל,
כי אין זה נכון : (לח) ובי"ת "בארבה" טעמו בעבור כבי"ת ויעבד ישראל בארבה (הושע יג יג) : (לט) פי'
אם נאמר כמשמעו כדעת ר' משה יש לו סוד, ר"ל זה הוא הסוד שאין ראוי לגלותו, שלא יחשבו שזה היה
בכה המול ולא במאמר השם : (ק) לרוח הבא מפאת מזרח : (קא) על פאת מזרח : (קב) בעבור שהמזרח
נקדם בשאלות : (קג) שהוא כנגד המזרח הנקרא פנים, קדם, לפי שפני האדם נערכות אל מקום זריחת השמש
ואחריו אל המערב : (קד) וכן, ארם מקדם ופלאחים מאחור (ישעי' ע יא) : (קה) הח' ז"ל יתכן מה שאמר
מלת "נשא" ולא אמר "הביא" ויפרש שנשא אותו ממקומו ומה שאמר (פ' יד) וינח בכל גבול מצרים, פי'
והניחו בכל ממלכות מצרים, אין מקום פנוי ממנו : (קו) ששקט הרוח ונח הארבה בכל גבול מצרים
וכן

אבן עזרא

אוחה אתם מבקשים עבודה ה' (יג), והנכון בעיני,
כי אוחה אתם מבקשים, על הרעה הנזכרת למעלה,
וכן הוא, כי הרעה שאעשה לכם קרובה היא נגד
פניכם, כי אוחה אתם מבקשים (יג) : ויגדלש, והנה
גורשו משה ואהרן (יח) : יב בארבה. אמר ר'
משה הבהן, כי טעם בארבה, שארבה שם (י)

במטה, ואין זה נכון (י) רק השעם בארבה, בעבור שיבא (יג) וזו : (פיה"ק) בארבה, בדבר
הארבה, ואם כמשמעו יש לו סוד (יט) : יג קדים. שם התואר (י) וזו, כי קדמה מזרחית שם (קא),
ונקרא קדים בעבור שהוא נקדם בפאות (יג) כי שם תחל השמש לזרוח, על כן נקרא מערב
אחור (קא). כמו הן קדם אהלך ואינני, ואחור ולא אבין לו (איוב כג ח) (יה) : נשא את הארבה.
ממקומו, והניחו בכל ממלכות מצרים (קא) (פיה"ק). והניחו בכל גבול מלכות מצרים (יז) : יד ויעל. אמר

קרני אור

באלוהי גר שהביא עוד טפחאות כח"א : [ז] ואות, וייתי
גובא" ג"כ כדעת הח' ז"ל בשביל הארבה שזכר, ובתפוצ"ע
בדיל גובא" : [ח] ונס' חיי משה, כתוב על רוח קדים
"רוח גב", וכתב המעתיק בהערה שם, כי כוונתו שם על
סיוף הכחות רוח מזרחית ודרומית אשר כהתאחדם יחד
הכבו דבר זה כמו שנמלא. יסע קדים כשמים וינהג כעונו
תימן" (ה' עח כו) ועיין בפ' הח' ז"ל שם שפרש תימן
מגזרת ימין והוא הרוח מזרחי דרומי, וכן כתב שז"ל, אם

העליונים להביא ארבה על מצרים, ולפי דבריו היתה הבאת הארבה בהכנות המולות וע"כ יאמר הח' ז"ל,
כי אין זה נכון : (לח) ובי"ת "בארבה" טעמו בעבור כבי"ת ויעבד ישראל בארבה (הושע יג יג) : (לט) פי'
אם נאמר כמשמעו כדעת ר' משה יש לו סוד, ר"ל זה הוא הסוד שאין ראוי לגלותו, שלא יחשבו שזה היה
בכה המול ולא במאמר השם : (ק) לרוח הבא מפאת מזרח : (קא) על פאת מזרח : (קב) בעבור שהמזרח
נקדם בשאלות : (קג) שהוא כנגד המזרח הנקרא פנים, קדם, לפי שפני האדם נערכות אל מקום זריחת השמש
ואחריו אל המערב : (קד) וכן, ארם מקדם ופלאחים מאחור (ישעי' ע יא) : (קה) הח' ז"ל יתכן מה שאמר
מלת "נשא" ולא אמר "הביא" ויפרש שנשא אותו ממקומו ומה שאמר (פ' יד) וינח בכל גבול מצרים, פי'
והניחו בכל ממלכות מצרים, אין מקום פנוי ממנו : (קו) ששקט הרוח ונח הארבה בכל גבול מצרים
וכן

בבב"ב רש"י : יח) וז"ל, לבן מקרא קלר' : יח) והבי"ת כפולת בארבה חפזות מלת כשכיל :

אונקלוס

שמות י בא

ע 139

ואחריו לא יהיה כן: ויכס את עין
כל הארץ ותחשך הארץ ויאכל
את כל עשב הארץ ואת כל פרי
העץ אשר הותיר הברד ולא נותר
כל ירק בעץ ובעשב השדה בכל
ארץ מצרים: וימהר פרעה לקרא
למשה ולאחרון ויאמר חטאתי
ליהוה אלהיכם ולכם: ועתה שא
נא חטאתי אך הפעם והעתירו
ליהוה אלהיכם ויסר מעלי קאת

לחדא קדמוהי לא הוה
כן גובא דכותה ובתרוהי
לא יהי כן: ויחפא ית
עין שמשא דכל ארעא
ותשוכת ארעא ואכל ית
כל עספא דארעא וית
כל פרי איצנא די אשאר
ברעא ולא אשתאר כל
ירקא באיצנא ובעספא
דחקלא בכל ארעא
דמצרים: ויאמר
פרעה למקרי למשה
ולאחרון ואמר חבית
קדם י אלהכון ולכון:
"וכען שבוק בען לחובי
ברם זמנא קדא וצלו
קדם י אלהכון ויעדי

רשי

אבן עזרא

ואחריו לא יהיה כן, נכתב עפ"י הנבואה (ק) [ש]:
מן ויכס. שטם ותחשך הארץ, כי הארבה
הבדיל בין השמש ובין הארץ, כי לעולם הארץ
חשך היא (ק): מן וימהר פרעה לקרא. על
יד שלוחיו, והוסיף לומר להם חטאתי, בעבור
שגרש אותם בקלון מאת פניו (ק): (פיה"ק).
לקרא. על יד שלוחיו למשה ולאחרון, ואמר חטאתי
לה, גם לכם שגרשתי אתכם מאתי (ק): ין ועתה
שא נא. מלת שא נא אפרשנה בפרשת כי
תשא (ק): ושטם אך הפעם, כי לא אחטא עוד
למרוד פי די (ק) ובעבור שהיה בעוס משה (ק)
לא אמר לו שישלח העם, ויצא חוץ לעיר
בשפתו ויעתר (ק): (פיה"ק). ועתה שא נא חטאתי. ויאמר
העתירו (ק), או אמר למשה שהוא העיקר שא נא (ק), ואמר
העתירו על שניהם דרך פוסר עם אחרון, כי

היתה כמו שפורש במקום אחר (ב):
(יד) ואחריו לא יהיה כן. ואותו שהיה
צימי יואל שנאמר כמוהו לא נהיה מן
העולם (כא) למדנו שהיה כבד מסל משה
[כי של יואל היה] (כב) ע"י מינין הרבה
שהיו יחד (כג) ארבה ילק חסיל גזם אכל
של משה [לא היה אלא של] מין אחד
(רא"ס גרם כמוהו) וכמוהו לא היה ולא
יהיה (כד): (טו) כל ירק. עלה ירוק (כה).

בשפתו ויעתר (ק): (פיה"ק). ועתה שא נא חטאתי. ויאמר
העתירו (ק), או אמר למשה שהוא העיקר שא נא (ק), ואמר
העתירו על שניהם דרך פוסר עם אחרון, כי

יהר אור

(קו) וכן כתב הרמב"ן ז"ל, הכתוב מודיע אותנו
מדרך הנבואה שאחריו לא יהיה כן: (קה) כי הארץ
בטבעה חשוכה: (קט) על שביתה אותם וגירשם אמר
הטאתי לכם וזיקה מהם שימחלו לו. (קי) ובפס"ו,
מהו לכם, לפי שאמרתי, יהי כן ד' עמכם (פ' י):
(קיא) למטה לד': (קיב) ובאמרו אך הפעם למעט,
וענינו אלא הפעם: (קיג) על שגרשם קודם לזה:
(קיד) עיין למעלה ט כט בס"י ה' ז"ל, ובציאורי שם:

קרני אור

היתה רוח מורחית כל הארבה מארץ פרס, אמנם הארבה
מלוי יותר בארץ כוש, ולפי זה היה לרין ביסיה הרוח רוח
תימן, וכן דעת תרגום אלכסנדר כי רוח קדים זה היה רוח
תימן, ואולי היתה רוח מורחית דרומית: [ט] ור"ת פ"י,
ואחריו לא יהיה כן, פ"י נביא, וכמוהו מה שכתוב בתוקף
(פ"ב ית ה) בד' אלהי ישראל בטח ואחריו לא היה כמותו,
באור זה בטחון לא היה כמוהו, אבל ביראת חטא ובשאר
בין (קיד) עיין למעלה ט כט בס"י ה' ז"ל, ובציאורי שם:

מק"ב רש"י: (ב) עיין פ"י רש"י במד' לד ג: (כא) יואל כב: (כב) וז"ל, כי אותו של יואל היה: (כג) בעל דבר לדרך
מוחק מלת "יחד" ועיין פ"י רש"י ז"ל (יואל כ ב) שכתב, לבוא כל המינים הללו זה אחר זה:
(כד) וכן פ"י רש"י ז"ל שם, אבל מין ארבה לבד לא היה כמו אותו של מרים: (כה) פ"י אין ירק שם גזון כינקות
אלא כל פלם שהוא ירוק:

שמות י בא

אונקלוס

מִנִּי לְחֹדֶת מוֹתָא דְדִי:
 יְהוֹ וְנִפְק מְלֻת פְּרָעָה
 וְצִדוֹ קָדָם יִי: יְהוֹ וְנִפְק
 יִי רִיחָא מְעַרְבָא תְּקִיף
 לְחֹדָא וְנִפְק יִת גּוֹבָא
 וְרִמְהִי לְיִפְא דְסוּף לֹא
 אֲשֶׁתָּאֵר גּוֹבָא חֵד בְּכָל
 תְּחִימָא מְצָרִים: כ וְאַתְקִי
 יִי יִת לְכָא דְפְרָעָה וְלֹא
 שְׁכַח יִת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
 כֹּא וְאָמַר יִי לְמַשָּׁה אֲרִים
 יִדְךָ עַל צִית שְׂמִיָּא וְיִהִי
 חֲשׂוֹכָא עַל אֲדָעָא
 דְּמְצָרִים בְּתַר דִּיעָדִי

הַמּוֹת הַזֶּה: יִי וַיֵּצֵא מֵעַם פְּרָעָה
 וַיַּעֲתֵר אֶל־יְהוָה: יִי וַיִּהְיֶה כֹחַ יְהוָה רוּחַ
 יָם חֲזָק מְאֹד וַיִּשָּׂא אֶת־הָאֲרֶבֶּה
 וַיִּתְּקֵנָהּ וַיַּמְהֹסוּף לֹא־נִשְׂאֲרָאֲרֶבֶּה
 אֶחָד בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם: כ וַיִּחַזַּק
 יְהוָה אֶת־לֵב פְּרָעָה וְלֹא שָׁלַח אֶת־
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ כֹּא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
 מֹשֶׁה נִמָּה יִדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיְהִי
 חֹשֶׁךְ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּמָּשַׁח־שָׁךְ:

רש"י

ויאמרו לא בלעמי: (יט) רוח ים. רוח מערבי:
 ימה סוף. ואומר אני שים סוף היה מקלחו במערב
 כנגד כל רוח דרומית וגם במזרח של אי
 לפיכך רוח ים תקעו לארצה כימה סוף כנגדו.
 וכן מלינו לענין תחומין שהוא פונה ללד מזרח
 שנאמר מים סוף ועד ים פלשתים (כו) ממזרח
 למערב שים פלשתים במערב היה שנאמר
 בפלשתים יושבי חבל הים גוי כרתים (כו):
 לא נשאר ארבה אחד. אף המלוחים
 שמלחו מהם (כח): (כא) וימש חשך. ויחשיך

לד (קנז): כֹּא וַיֹּאמֶר. מדרך הסברה כי המטה היה בידו, אף על פי שאיננו כתוב (הי): וַיִּמָּשַׁח־שָׁךְ. אמר יפת [ו] כי וימש חשך, כמו וימש (קנח), והטעם כי ימש כל חשך שהיה

יהל אור

יהל אור. פ"י הרמב"ן: (קיה) וכן אמר, למתי אעתיך לך (ח)
 (ה) והעתיך אל ד' (שם כה) אפרוש את כפי (ס)
 (כט): (קיע) וכן יאמר (למטה יג יח) צפי הקצר:
 (קכ) הוא יולא מן הים הגדול הדרומי והולך ומהפסס לפונה צפון ארץ ערב וארצות כוש ומצרים, ונקרא כן
 פ"י הסוף הגדל על שפתו הרבה מאל, וסופרי העמים יקראוהו. לשון ים ערב, ועיין בפ"י הקצר
 (למטה יג יח): (קכא) הוא אגם מים גדול בגבול מזרחי לא"י (במד' לד יא) ובלשון ארמי יתהפך השם
 בנרת לשם גניסר או גינוסר וכן הוא (מגילה ו א) ים גינוסר: (קכב) ברא' יד ג, או ים הערבה, דבר
 ד מט, או ים הקדמוני, (יהו' מז יח) ובהלמוד (כ"ב עד כ) ימה של סדום: (קכג) שהביא את הארבה,
 אותו הרוח עלמו הסבו ממערב למזרח: (קכד) ים סוף הוא למצרים מן המזרח, והארבה מן המזרח בא,
 והולך הרוח את הארבה במערב ארץ מצרים, וכשהפך הרוח חזר הארבה ממקום שבה: (קכה) הגאון יאמר
 כי הוא ים אוקינוס, והא' ז"ל סותר דעתו: (קכו) מאמר ר"ל (שבת קד א, יומא לח ב), והוא
 דריש מקרא, אם ללגים הוא יליץ (משלי ג לד) ופי' רש"י ז"ל בשבת פותחין לו, לא יסייעוהו ולא ימנעוהו,
 וביומא פ"י, לא ימנעוהו ולא יעזרוהו ועיין שבת בתוס' שם ד"ה, אית דגרסי: (קכז) וכן (למעלה
 ס כב) על הפ', נמכה את ידך ולא כתיב במסה, ופי' הא' ז"ל שם, מדרך סברה יראה כי נסיית ידו
 במטה היתה, וכן (למעלה ח יב) יחשוב מכת חשך בהשגחה שהיו ע"י משה במסה: (קכח) לסון הסרה,
 מנחי

אבן עזרא

כ"שה וזא המעתיך לבדו, וכן כתוב אחריו ויעתר אל
 ד' (פ' יח) (קיה): יִי וַיִּהְיֶה כֹחַ ד' רוּחַ יָם. נקרא
 מערב ים בלשון הקדש, בעבור ים הגדול
 היוצא מספרד ועובר על ארץ מצרים, אל ארץ
 ישראל, והוא לפאת מערב ואיננו ים אוקינוס (ק"י)
 כי ישראל לא ירשו כל כך, ונקרא ים ספרד
 הים הגדול בעבור שרחבו ג' מאות פרסאות,
 ושאר היםים שבארץ ישראל כים סוף (ק"י) וים
 כנרת (קנא) וים המלח (קנז) אין בהם שיהיה
 רחב שלשים פרסא: (פיה"ק, ס"ג ויהפך, שהוא
 הפך רוח הקדים (קנז) והנה תקעם אל ים סוף, והנה ים
 סוף מזרח מצרים (קנז) ולא כאשר אמר הגאון (ק"י):
 כ ויחזק. על דרך שאז"ל, בא ליטמא פותחין

קרני אור

עדות הים כמובן: [ו] ופת' ר"ש פ"נסקט (נספחים ללק"ר
 לד קפה) יאמר שזה ר' יפת שהזכיר הכ' ז"ל פה ולמעלה ח
 יג איננו ר' יפת הקדמון (פ"ן ערכו בראש ס' בראשית) כ"א
 (קכ) הוא יולא מן הים הגדול הדרומי והולך ומהפסס לפונה צפון ארץ ערב וארצות כוש ומצרים, ונקרא כן
 פ"י הסוף הגדל על שפתו הרבה מאל, וסופרי העמים יקראוהו. לשון ים ערב, ועיין בפ"י הקצר
 (למטה יג יח): (קכא) הוא אגם מים גדול בגבול מזרחי לא"י (במד' לד יא) ובלשון ארמי יתהפך השם
 בנרת לשם גניסר או גינוסר וכן הוא (מגילה ו א) ים גינוסר: (קכב) ברא' יד ג, או ים הערבה, דבר
 ד מט, או ים הקדמוני, (יהו' מז יח) ובהלמוד (כ"ב עד כ) ימה של סדום: (קכג) שהביא את הארבה,
 אותו הרוח עלמו הסבו ממערב למזרח: (קכד) ים סוף הוא למצרים מן המזרח, והארבה מן המזרח בא,
 והולך הרוח את הארבה במערב ארץ מצרים, וכשהפך הרוח חזר הארבה ממקום שבה: (קכה) הגאון יאמר
 כי הוא ים אוקינוס, והא' ז"ל סותר דעתו: (קכו) מאמר ר"ל (שבת קד א, יומא לח ב), והוא
 דריש מקרא, אם ללגים הוא יליץ (משלי ג לד) ופי' רש"י ז"ל בשבת פותחין לו, לא יסייעוהו ולא ימנעוהו,
 וביומא פ"י, לא ימנעוהו ולא יעזרוהו ועיין שבת בתוס' שם ד"ה, אית דגרסי: (קכז) וכן (למעלה
 ס כב) על הפ', נמכה את ידך ולא כתיב במסה, ופי' הא' ז"ל שם, מדרך סברה יראה כי נסיית ידו
 במטה היתה, וכן (למעלה ח יב) יחשוב מכת חשך בהשגחה שהיו ע"י משה במסה: (קכח) לסון הסרה,
 מנחי

ס"ק"ב רש"י: כו) למטה כג: כז) לפניה כ: כח) תחומא א' וא"ל יד, שמו"ר פ"ג ו, ילקוט קפ"י

אונקלוס

שמות י בא עא 141

קבל ליליא: כב וארים כב ויט משה את ידו על השמים
משה ית ידה על צית

רשי

אבן עזרא

להם (קמ) וידע (קל) ויבא אחד עב ממנו (קמ) ויא, וי"א כי הוא חסר אל"ף (קמ) ויב) ומלת אמש בלה"ק הלילה שעבר (קמ) כמו, אמש אמר אלי (בראשית לא כט) ובלשון ערבי "אמס" כי השי"ן יתהלף בסמ"ך ברוב המלות, כמו שמש שמש, והנה אין טעם לפירושים (קמ) ויג) ולפי דעתי כי וימש מנודת ימשש (דברי כה) וקמ) ואין טענה בעבור שהוא מפעלי הכפל (קמ) ויד) כי כמוהו בזה הענין (קמ) וידהם ולא ימיושון ותהי קטו ו) ושב על מצרים (קמ) כי מצרים לשון יחיד (קמ) כמו, ויאמר מצרים אנוסה (למטה יד כה) (קמ), והנה הטעם שימששו (קמ) בידם החשך שכל כך יהיה עב (קמ) וטו) כי האור של אש לא ידלק, ולא הנר, והעד, לא הנרות (קמ) וטו) : ויהי חשך. ויא הודיע משה את פרעה (קמ), ומשה כועס בעבור שנודשו בתהלה, ואחר שקראו ובקש ממנו להסיר הארבה לא שלח את בני ישראל (קמ) : וימש חשך. פירושו כמו, וידהם ולא ימיושון (תהי קטו ו) הטעם שיהיה איד עב שיוכל האדם להמיש אותו, ובלת וימש על מצרים, כי ימצא לשון יחיד, כמו ויאמר מצרים אנוסה (יד כה), וי"א שהוא חסר כפל (קמ) כמו ויסב אלהים את העם (למטה יג יח) מנודת כאשר ימשש העור (דברי כה כט) (קמ), גם יתכן להיותו כמו לא ימיוש עמוד הענן (יג כב), ויהי פירושו, ויהי חשך על ארץ מצרים, ויסור אופל וחשך הלילה ממקום ישראל כמעט, ויא את הלילה (יד כ) (קמ) : כב ויט. ולא ידעו שהי' גי' ימים אלא על פי ישראל שהיה להם אור, והנה בים אוקינוס יבא חשך עב שלא יוכל אדם לדפוש בין יום ובין

עליהם חשך יותר מחשכו של לילה וחשך כט) של לילה יאמים ויחשיך עוד : וימש. כמו ויאמס ל). יש לנו תיבות הרבה חסרות אל"ף לפי שאין הזרת האל"ף נכרת כ"כ אין הכתוב מקפיד על חסרונה כגון לא יהל שם ערבי לא) כמו לא יאהל לא יטה אהלו. וכן ותזרני חיל לב) כמו ותאזרני. ואונקלוס תרגם לשון הסרה כמו לא ימוס בחר דיעדי קביל ליליא לב) כשיגיע סמוך לאור היום. אבל אין הדבור מיושב לד) על הוי"ו של וימש לפי שהוא

ראו איש את אהיו, לא באור היום ולא באור הודיע משה את פרעה (קמ), ומשה כועס בעבור שנודשו בתהלה, ואחר שקראו ובקש ממנו להסיר הארבה לא שלח את בני ישראל (קמ) : וימש חשך. פירושו כמו, וידהם ולא ימיושון (תהי קטו ו) הטעם שיהיה איד עב שיוכל האדם להמיש אותו, ובלת וימש על מצרים, כי ימצא לשון יחיד, כמו ויאמר מצרים אנוסה (יד כה), וי"א שהוא חסר כפל (קמ) כמו ויסב אלהים את העם (למטה יג יח) מנודת כאשר ימשש העור (דברי כה כט) (קמ), גם יתכן להיותו כמו לא ימיוש עמוד הענן (יג כב), ויהי פירושו, ויהי חשך על ארץ מצרים, ויסור אופל וחשך הלילה ממקום ישראל כמעט, ויא את הלילה (יד כ) (קמ) : כב ויט. ולא ידעו שהי' גי' ימים אלא על פי ישראל שהיה להם אור, והנה בים אוקינוס יבא חשך עב שלא יוכל אדם לדפוש בין יום ובין

יהל אור

מנחי העיין, וכתב רש"י ז"ל שכן הוא דעת אונקלוס : (קמ) מחשך הלילה : (קל) ז"ל, ועדה ופי' הסרה והעברה, כמו לא עדה עליו שחל (איוצ כה ח), ופי' שם הח' ז"ל עדה, עבר, תרגום אשר עבר בין הגזרים האלה (ברא' טו יו) וי"ג "ונודע" וי"ג "ידוע" עיין נספחים ללקיד נד קפד : (קלא) וכן פי' רע"ם ויסיר את החשך העצמי של לילה, כי אמנם חשך של לילה הוא אויר מוכן לקבל האור, והוא חשך בהעדר האור בלבד, אמנם זה החשך יהיה אויר בלתי מוכן לקבל האור לרוב עוביו, ולא יפול עליו העדר האור בהיותו בלתי מוכן אליו : (קלב) והראוי וימשש וכן פי' רש"י והרשב"ם ז"ל, וטעמו ויחשיך, ור"ל שיהיה חשך הזה כ"כ חזק באיכות עד שיאמים ויחשיך חשכת הלילה : (קלג) ע"כ לא יתכן לפרש כן : (קלד) כי לפי הענין אין לו טעם : (קלה) ובמקח"מ מגזרת "ימושני" (ברא' כו יב) וכן הביא רש"י ז"ל הפי' הזה ממדרש אגדה, ועיין קרני אור : (קלו) ששרשו "משש" וכתוב וימש בשי"ן אחד והיל"ל וימשש : (קלז) ובמקח"מ "מזה הענין" : (קלח) ושם וימש על מזרים : (קלט) פ"כ יאמר וימש ולא וימשו : (קמ) והמעמר כתב אין צורך לזה, כי הכוונה וימש הממשש, וכמו ולא יוכל לראות דלעיל : (קמא) ובמקח"מ "וימשו" : (קמב) שחדש עובי נפלא באויר עד שהיה האדם יכול למשש אותו : (קמג) שאם היה החשך אפיקת האור בלבד היו משתמשים בנרות : (קמד) כי מכת חשך היתה בלא התראה, כי סדר המכות היו שני פעמים בהתראה ובשלישי לא היה מתראה, דם נפרדע בהתראה כניס בלא התראה, ערוצ דבר בהתראה, שחין בלא התראה, ברד ארבה בהתראה, חשך בלא התראה : (קמה) ולא הודיעו מהמכה : (קמו) כי שרשו "משש" וכן בחסרון אות הכפל באמרו וימש : (קמז) והוא מבטלי כפל סבב : (קמח) והוא מנחי העיין, וכן וימש במקום וימש, בדרך הנירי וההירק להתחלף זה בזה : (קמט) פי' ויאר עמוד האש לישראל

קרני אור

ר' יפת הרופא בן סעיד המוכר בזכרונות המתי' בסדור של הקראים (ח"א דף טג א) זמנו ד"א תתקס : [יא] ורכ"מ כהנ, שמכת החשך התחילה באור הנקר אחר שבערה הלילה, וכתבאר לכל שהוא יום ואז בא החשך, וזוה ת"א, בחר דיעדי קבל ליליא כדי שיהפךס האות : [יב] עיין בל"ג שיפרש שכן הוא דעת אונקלוס : [יג] עיין בפ"י סח' ז"ל (איוצ ל ג) ע"פ, "אמש הוא ומשאל" שיפרש, וכלילה הם במקום שוא"ס, ולא יפרש על הלילה בעבר, והמתרגם תרגם שם, חשוכה סין רומשא" וענינו לילה, שהמלה רמש בארמית כולל שתי הסוראות האלה לילה ולילה שעבר, וכן המלה "אמש" כולל לדעת סח' ז"ל שם לילה ולילה שעבר : [יד] ואעפ"י שהוא בא בשי"ן אחד, כרי כתוב, אולי יאושני אבי" (בראשית כו יב) בשי"ן אחד, והוא לשון מישוש, כי המ"ן והי"ד טפל לחיבה כלומר ימש אותו (פס"ו) : [טו] וכן פי' רש"י ז"ל והוא מדרש עיין פקוד"ב רש"י : [טז] והם לזאת הסבה לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש ממקומו,

וימש בשי"ן אחד והיל"ל וימשש : (קלז) ובמקח"מ "מזה הענין" : (קלח) ושם וימש על מזרים : (קלט) פ"כ יאמר וימש ולא וימשו : (קמ) והמעמר כתב אין צורך לזה, כי הכוונה וימש הממשש, וכמו ולא יוכל לראות דלעיל : (קמא) ובמקח"מ "וימשו" : (קמב) שחדש עובי נפלא באויר עד שהיה האדם יכול למשש אותו : (קמג) שאם היה החשך אפיקת האור בלבד היו משתמשים בנרות : (קמד) כי מכת חשך היתה בלא התראה, כי סדר המכות היו שני פעמים בהתראה ובשלישי לא היה מתראה, דם נפרדע בהתראה כניס בלא התראה, ערוצ דבר בהתראה, שחין בלא התראה, ברד ארבה בהתראה, חשך בלא התראה : (קמה) ולא הודיעו מהמכה : (קמו) כי שרשו "משש" וכן בחסרון אות הכפל באמרו וימש : (קמז) והוא מבטלי כפל סבב : (קמח) והוא מנחי העיין, וכן וימש במקום וימש, בדרך הנירי וההירק להתחלף זה בזה : (קמט) פי' ויאר עמוד האש לישראל

פקוד"ב רש"י : כט) חשך בלי וי"ו (לכז האורה) : ל) וכן דעת פרשנים כלומר החשך של לילה יאמש ויאפיל זמן מרובט : לא) ישי" יג כז לב) ש"כ כב ט : לג) אחר שהסיר חשך של לילה : לד) מוסב (נתה"ש) :

וַיְהִי חֹשֶׁךְ אַפְלָה בְּכָל־אֶרֶץ־מִצְרַיִם
שְׁלֹשֶׁת יָמִים: כַּג לֹא־רָאוּ אִישׁ אֶת־
אָחִיו וְלֹא־קָמוּ אִישׁ מִתַּחְתּוֹ
שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְלֹכְלִ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה
אֹר בְּמוֹשְׁבֵתָם: שְׁלִישִׁי כִּד וַיִּקְרָא
פֶּרֶעַה אֶל־מִשֶּׁה וַיֹּאמֶר לָכוּ עֲבַדוּ
אֶת־יְהוָה רַק צֹאנְכֶם וּבְקָרְכֶם יֵצֵג
גַּם־טַפְּכֶם יֵלֶךְ עִמָּכֶם: כִּה וַיֹּאמֶר

שְׁמִיָּה וְהָיָה חֹשֶׁךְ קִבְלָה
בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם
תְּלָתָא יָמִין: כַּג לֹא רָאוּ
אִישׁ אֶת אָחִיו וְלֹא קָמוּ
אִישׁ מִתַּחְתּוֹ תְּלָתָא
יָמִין וְלֹכְלִ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
הָיָה נְהוֹרָא בְּמוֹתִּבְנֵהוּן:
כִּד וַיִּקְרָא פֶּרֶעַה לְמִשֶּׁה
וַאֲמַר אֵלָיו פִּלְחִי קָדָם
יְיָ לַחֹד עֲנִכּוֹן וְתוֹרְכוֹן
שְׁבֻקָּו אִף מַפְלְכוֹן יֵצֵג
עִמָּכּוֹן: כִּה וַאֲמַר מִשֶּׁה

אבן עזרא

לילה (ק), ויעמוד זה לפעמים חמשה ימים, ואני הייתי שם פעמים רבות (קא): (פיה"ק). שלשת ימים, אין צורך להזכיר הלילה, אחר שהימים היו בן (קא): כג ולא קמו איש מתחתיו. סביתו, כמו שבו איש תחתיו (פז כט) (קא) כי אנה ילכו בלא אור (קא): (פיה"ק). לא ראו איש את אחיו. באור היום, ויתכן שראו בנרות (קא): ולא קמו איש מתחתיו. סביתו, וכן שבו איש תחתיו (פז כט) לעשות מלאכה (קא) וללכת חוץ סביתו: כך ויקרא. אחר ג' ימים שראו אור: רק צאנכם ובקרכם יצג. לדעת מה בלב

רש"י

כתוב אחר ויהי חשך (לה). ומדרש אגדה פותרו לשון מחשך בלתי לוי) שהיה כפול ומכופל ועב עד שהיה בו ממש (לז): (כז) ויהי חשך אפילה וגו' שלשת ימים וגו'. חושך של אופל (לה) שלא ראו איש את אחיו ג' ימים. ועוד שלשת ימים אחרים חשך מוכפל על זה שלא קמו איש מתחתיו. יושב אין יכול לעמוד ועומד אין יכול לישוב (לז) ולמה הביא עליהם חשך שהיו בישראל בראותו הדור רשעים ולא היו רואים ללאת ומתו בשלשה ימי אפלה כדי שלא יראו מלרים במפלתם ויאמרו אף הם לוקין כמונו (מ) ועוד שחפשו ישראל וראו את עליהם וכשילאו והיו שואלין מהן והיו אומרים אין בידינו כלום אומר לו (מא) אני ראיתי בביתך ובמקום פלוני הוא: שלשת ימים (מב). שלוש של ימים. טרליינ"א בלפ"ז וכן ז' ימים בכל מקום שטיי"גא של ימים (מג): (כד) יצג

יהל אור

כל הלילה, ויפרש בענין אחר מכפי שפי' הארוך: (קג) ובמקום מ' אס יוס ואס לילה: (קנא) וכן כתב הרמב"ן: (קנב) הי' חושך כמו לילה, וכל יום הוא סבוב של כ"ד שעות הנקרא מעת לעת: (קנג) וכן

פי' הרמב"ם והרמב"ן: (קנד) כי בביתו אפשר עוד לידע עפ"י לור הדמיון לסלטל או ליקח דבר מה, וכן בהלכות: (קנה) ולא כן פי' הארוך (פ') (קנו) פי' שלא קמו איש מתחתיו לעשות מלאכה

מק"ב רש"י: (לה) וכלו כתוב בתחלה ופ"ש חשך, ואת"כ ויהי חשך, ופיין כנ"ג מה שפיר על התרגום: (לז) דברים כת: (לז) תנחומא ח' ב, תנחומא ב' ב, שמו"ר פי"ד ח' פס"ז, מדרש אגדה ופיין כפי' בת' ו"ל ובבאורי, ופיין רמב"ן: (לח) פי' אין אפילה תואר, שא"כ היה לו לומר חשך אפל לשון זכר, אלא שם דבר הוא חשך של אפל כלומר חשך שלא היה בו אלא אופל בלבד (בזכרון): (לט) תנחומא ח' וארא יד, בא אות ג, תנחומא כ בא אות ג. ילקוט קטו שמו"ר פי"ד ג ובכולם מפורש שכ"ג ימים הראשונים לא היה חשך כ"כ פז ובפס"ז ובשכל סוכ לסיפך בשלשה ימים הראשונים היה החשך עב ושלשה ימים האחרים היה קל ממנו וכיום הו' התחיל להאיר, ובפס"ר פי"ז, פס"י דר"כ סוף פ' ז' מכו"ר כבכתוב, שחשך ואסלס שמשו במלרים שלשת ימים וכן במדרש אגדה: (מ) תנחומא כ ו' פס"י דר"כ (דף כ ב) ומוכ"ר ברש"י שפ"ש ב' יג בשם הפסיקתא: (מא) אומרים לכם (ז"ל): (מב) ויב"ל נכתב זה בתחלת הפ' (מג) פי' שאינו שם התואר שלשם או כענה כי שם התואר לא יסמך אל העלם אשר לו, והיה לר"ך לומר שלשה ימים ששם ימים לא שלשת ימים, ששם ימים, ואולי הוא כשם המקרה למספר השליש והשנפס (נתפס) אבל במדקדקים אינם משרשים כן, אלא שהוא מספר דוקא אבל הוא כמין כמו תשם מאות שנה, שלש מאות אמה, (בזכרון):

אונקלוס

שמות י בא

עב 143

מִשָּׁה גַם־אֶתְּהָ תִתֵּן בְּיָדֵנוּ זְבָחִים
וְעָלֹת וְעֲשִׂינוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ וְגַם־
מִקָּנֵנוּ יִלָּךְ עִמָּנוּ לֹא תִשָּׂא רָסָה
כִּי מִמֶּנּוּ נִקָּח לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ וְאַנְחֵנוּ לֹא־נִדְעָמָה־נַּעֲבֹד
אֶת־יְהוָה עַד־בֹּאֵנוּ שָׁמָּה: כו וַיִּחְזַק
יְהוָה אֶת־לֵב פִּרְעֹה וְלֹא אָבָה
לְשַׁלְּחָם: כז וַיֹּאמֶר־לּוֹ פִּרְעֹה לָךְ
מֵעַלִי הַשָּׁמֶר לָךְ אֶל־תִּסָּף רֵאוֹת
פָּנַי כִּי בַיּוֹם רִאֲתָךְ פָּנַי תָּמוּת:
כח וַיֹּאמֶר מִשָּׁה בֶן־דְּבָרֶת לֹא־אִסָּף

אף את המסר בידנו
נכסח קדשין ועליו
ונעבד קדם יי אלהנא:
כי ואף בעידנא זיל עמנא
לא תשתאר מדעם ארי
מנה אנחנא נס ב יו
למפלח קדם יי אלהנא
ואנחנא לית אנחנא ידעין
מה נפלח קדם יי עד
מיתנא תמן: כי ואתקף
יי ית לבא דפרעה ולא
אב ה לשקחותהון:
כה ואמר לה פרעה אויל
מעלוי אספמר לך לא
תוסיף למחוי אפי ארי
ביומא דתחוי אפי תמות:
כס ואמר משה יאות

רש"י

יהא מולג במקומו: (כה) גם אתה תתן.
לא דיך שמקננו ילך עמנו חלא גם משלך
תתן מו: (כו) פרסה. פרסת רגל פלגט"א
בלע"ז מה: לא נדע מה נעבד. כמה
תכבד העבודה שמה ישאל יותר ממה שיש
בידינו מו: (כז) בן דברת. יפה

אבן עזרא
משה אם דעתו לברוח (כו), ואמר גם טפכם
ילך, כמו שאמר לו משה בתחלה בנערנו
ובזקנינו נלך (פי' ט): כה גם אתה תתן
בידינו זבחים ועולות. גם אתה חייב ליתן
בידינו זבחים ועולות להקריב בעדך (קסז):
(פיה"ק). גם אתה תתן בידינו. י"א שנתן
להם בצאתם, וזה פעם, וברכתם גם אותי (יב
יב) והנכון בעיני שפי' גם אתה חייב לתת לנו
זבחים ועולות שנעשה לשם שיסיר כל אלה המכות,
כאשר אמר בתחלה פן יפגענו בדבר (ה ג) (קסז), ואיך
נציג אנחנו מקנינו) כן וגם. לא תשאר פרסה (קס)
מאיזה מין שיהיה מסקנינו, שלא
נדע איזה מין נקחר, וכמה נקריב ממנו (קסא) וזהו טעם
מה נעבוד: (פיה"ק). מה נעבוד. אם
ברב מקנה אם במעט (קסב): עד בואנו שמה. עד
הר סיני, כאשר פירשתי לך (קסג), והוא המקום
שאמר לו דרך שלשת ימים (שם שם) (קסד): כן ויחזק.
כדרך כי הקשה ד' אלהיך את רוחו
ואסן את לבבו (דברי ב ל) (קסה): כה תמות.
אתה תהיה חייב מיתה שתמרוד
במלכות (קסז): (פיה"ק). ויאמר פרעה. למשה
ונכנס פסוק ויחזק ד' את לב פרעה, בין דברי משה
לפרעה: תמות. אצוה להרגך (קסז): כמ כן דברת.
כמו, כן בנות צלפחד (במד' כז

יהל אור

מלאכה: (קנו) כי כל רכושם במקנה היה וחשב פרעה
כי לא יניחו כל ממונם ויכרחו, ובקש ערבון מידם
כי תמיד חשב להכריה אוהם לשוכ לעבדו: (קנה)
וכתב הרמב"ן ז"ל, לא אמר משה דבר זה על
מנת להעשות ולא עשה כן כלל, אבל הם דברי חזק
ויאמר כי תכבד מאד יד ד' עליו ועל עמו עד כי גם
זבחים ועולות וכל אשר לו יתן בעד נפשו עיין למטה יב
לכ ובקרני אור הערה ג. (קנס) ופי' שם הח' ז"ל
כוללת אנחנו ישראלים, גם אתה פרעה עמנו וכל המלכיים:
(קס) הוא שם טלפים שיש ברגלי הבע"ח
החישה את כל כף הרגל כמנעל, ושבו החי עומד על הארץ,
ונקרא כל החי על שם החלק ההוא: (קסא) כמה
מכל מין יצוה להקריב: (קסב) כמה יצוה להקריב:
(קסג) למעלה ה ג: (קסד) ופי' שם הח' ז"ל, וזה המרהק
הוא בין מלרים ובין הר סיני להולך בדרך ישר:
(קסה) כי כך מדתו עם הרשעים הגמורים: (קסו)
וכן יפרש הח' ז"ל (ברא' ג ח) בשם אחרים שהפי' מן מות תמות
(שם ב יו) פי' תהיה חייב מיתה: (קסז) וכן
תווכ"ט

מקריב רש"י: מד) שמו"ר פי"ד ד: מה) וכן פי' רש"י ז"ל (שנת פה ה) מלת פרסה פרסת רגל: מו) שמו"ר

עוד ראות פניך: פיא ויאמר יהוה
אל־משה עוד נגע אחד אביא על־
פרעה ועל־מצרים אחרי־כן ישלח
אתכם מזה בשלחו בלה־גר־שיגרש
אתכם מזה: בדבר־נא באני העם

מלי־הא לא אוסיף
עוד למתו אפיך:
* ואמר יי למשה עוד
מכתש חד איתי על
פרעה ועל מצרים פתר
בן ישלח יתבון מכא
בשלחיה גמירא תרכא
יתרך יתבון מכא:
ב מלי פערן קדם עמא
רשי

אבן עזרא

(קסח) [יז], לא אוסיף עוד ראות פניך שאני
לא אבוא אליך עוד לעולם (קסח): (פיה"ק) בן
דברת. אסת דברת, וכן בגים אנהנו (ברא' סב
יא), בן בנות צלפחד (במד' כו ז) (קט), או בן
יהי כאשר דברת. כי אני לא אוסיף לבוא אליך ולראות פניך עד לעולם (קסח) או פעם אחרת (קסז)
כאשר פרשתי):

א ויאמר ה' היה ראוי שתהיה דבקה בפסוק הזה פרשת, ויאמר משה בה אמר ד' (ה) ונכנסה
ביניהם פרשת עוד נגע אחד (ב) והטעם להורות זה שאמר בה אמר ד', וסתי
נאמר לו (ג), וזה נאמר לו בסדין עוד (ד) הנה אנכי הורג את בנך בכורך (ד כג) ובבוא סכת
בבורים צווה מאת השם בדר סיני שישאלו איש מאת רעהו (ה), וכבר פירשתי (ו) למה שם
כתוב ושאלה אשה משכנתה (ג כב) וכאן כתוב וישאלו איש מאת רעהו, והנה פי', ויאמר ד'
אל משה עוד נגע אחד, וכבר אמר השם זה למשה (ו) [א] כי רבים בכה, ויאמר גרש
יגרש, כאשר אמר, וביד חזקה יגרשם מארצו (ו א) (ה): (פיה"ק) ויאמר ה' למשה. וכבר
אמר ד' למשה, וכבר הראיתך רבים כאלה: בשלחו (ט) מגורת כלה ונחצצה (ישעי'
י כג) (י) בפעם כי אמרו בולנו מתים (יב לב) וכן ומשרתו יהושע בן נון נער (יג יא) (יא) ורבים
כאלה, ויא' בשלחו כלה ישלח ויגרש (יג) כי בן כתוב כי גרשו ממצרים (יב לט): ב דבר נא.

קרני אור

אל כל סני מוכרחים שיסמנו מקבי האף והספ בדרך שלח יכנס
זה האור הפס הקטורי שחדשו אז הס"י פל דרך פלא תוך
נוסע ומיתם, והס' כלפך בהגית להם בואת הסכה הים
נפלא מאוד (לכ"ג): [יז] וכן או"ל (שמו"ר ס' יד ד) בן
דברת, יסס טומא שלא אוסיף עוד ראות פניך שכן אמר לי
הקב"ה כמו שאתם לומרים:

[א] ודעת רד"ל (שמו"ר ס' יח א) שכתבדו לפני פרעה
נאמר לו זה, וכן פי' רש"י ורשב"ם ורמב"ן

יהל אור

תיוכ"ע ואמסור יתך וכו' למקסול יתך: (קסח) ופי'
רש"י ז"ל שם כתרונמו, יאחז פי' כי דבריהן
מכוונת לענין וכן פה פירשו בן דברת, בומן
נכון ומוזמן לכך: (קסח) אחרי לאתי מאתך, וכן
פי' הרמב"ן, כי במכת בכורות לא ראהו, כי טעם
ויקרא למשה ולאחריו (יב לא) שהלך עד פתח
ביתם ולעק בתוך קומו לאו מתוך עמי, ועיין בהנהיג
שם שיפרש שקרא שאחריו למ"ד מורה שהיה רחוק
ביתם ולעק בתוך קומו לאו מתוך עמי, ועיין בהנהיג
שם שיפרש שקרא שאחריו למ"ד מורה שהיה רחוק
ביתם ולעק בתוך קומו לאו מתוך עמי, ועיין בהנהיג
שם שיפרש שקרא שאחריו למ"ד מורה שהיה רחוק

(א) כי הוא המשיך תשובת משה שאמר לו לא אוסיף עוד ראות פניך: (ב) דבר נא וגו', ויתן ד' את מן
העם וגו': (ג) ובמקח"מ מתי נאמר לו בלא ויין והוא הגבון: (ד) ובמקח"מ וזה הלא נאמר
לי במדן עוד: (ה) הנאמר פה, כי אז נאמר גם על זה, מפני שאח"כ בבוא מכת בכורות לא יהיה להם
מתן כאשר יגרשו אותם בהחלם, ולא ישאלו להם את כליהם: (ו) למעלה ג כב, עיר"ש: (ז) וכן פי' הרלב"ג,
כי זאת הכבואה לא באתהו לפני פרעה: (ח) אף לא יניח אתכם ליסע בנחת, כי ילעק לכם קומו לא
וביד חזקה יגרש אתכם: (ט) פי' ענין כליה והשחתה, וביאורו אתכם יסיה עת כליה וכן פי' הרד"א:
(י) וכלל ואתרצה לחוק, כלומר כי הכלה תהיה גמורה, והכלה תהיה נחרצה, פי', גזירה ונחתה, ופי' בשם
שישלח אתכם יהיה עת כליה, כי אפשה כליה בכל עמו, ורומז אל מכת הבכורות, ולזה הסכים בעל
הטעמים: (יא) ואז היה לו בן גו שנה, ואיך קראו הכתוב נער, ופי' ומשרתו יהושע בן נון נער,
שירות אשה, וכן בשלחו כלה, שלוח כלה: (יב) וכן פי' רש"י והרשב"ם, ופי' הכל, כללם שלח אנשים
וגמים

שפי' רש"י: פי' א וכן דעת חזקוני, ועיין יחל אור: (כו) כ"ה שמו"ר פי' א' ונפ"ד ד' יסס דאמר:

אונקלוס

שמות יא בא

עג 145

וַיִּשְׁאַלֵּנוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה
מֵאֵת רֵעוּתָהּ כִּלְי־כֶסֶף וְכִלְי זָהָב:
וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־חֵן הָעָם בְּעֵינֵי
מִצְרַיִם גַּם הָאִישׁ מִשָּׁה גָדוֹל מְאֹד
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי־פַרְעֹה
וּבְעֵינֵי הָעָם: ס וַיֹּמַר מֹשֶׁה
כֹּה אָמַר יְהוָה כִּחְצֵת הַלַּיְלָה אֲנִי

וַיִּשְׁאַלֵּנוּ גְבֵר מִן חֲבֵרָה
וְאִתָּתָהּ מִן חֲבֵרָתָהּ מִנִּין
דְּכֶסֶף וּמִנִּין דְּזָהָב:
וַיִּהֲב יִית עֲמָא לְרַחֲמִין
בְּעֵינֵי מִצְרַיִם אֲף גָבֵרָא
מִשָּׁה רַב לְחֻדָּא בְּאֶרֶצָא
דְּמִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי
פַּרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲמָא:
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כְּדִן אָמַר
יְיָ כִּפְלִיגוּת לִי־יֵא אֲנָא
כְּתִגְלִי בְּגוּ מִצְרַיִם:

רש"י

אין נא אלא לשון בקשה * צדקה ממך
הזהירם על כך שלא יאמרו אותו לדיק *
אברהם ועבדו וענו אותם קיים בהם
ואחרי כן ילאו צרכו גדול לא קיים
בהם * (ד) ויאמר משה בה אמר ה'
בעמדו לפני פרעה נאמר לו נבואה זו
שהרי משילא מלפניו לא הוסיף ראות
פניו * (ה) כחצות הלילה. כהחלק הלילה

אבן עזרא
כבר פירשתי (י) נא, כי הוא עתה (י) וכן:
(פיה"ק, דבר נא. כמו עתה, וכן אוי נא לו
(איכה ה טו): כלי כסף וכלי זהב. ואף כי
שמלות (טו) (ג): ויתן. ספר הכתוב כי השם
קיים מה שהבטיח למשה, ונתתי את הן העם
הזה (ג כא) (טו) (ד) וטעם גם האיש משה. כי
היו רבים משאילים אותם מפני כבוד משה:
ובעיני העם. עם מצרים (י) (ה): ד כחצות
הלילה. יש בדקדקים שאמרו כחצות שם
הפועל (י) (ה) וטעם כאשר יהיה חצי הלילה
היו רבים משאילים אותם מפני כבוד משה:
ובעיני העם. עם מצרים (י) (ה): ד כחצות
הלילה. יש בדקדקים שאמרו כחצות שם
הפועל (י) (ה) וטעם כאשר יהיה חצי הלילה
אין יכולת בחכם לידע רגע חצי היום כיא בשורת גדול
בכלים גדולים של נחשת, ואף כי חצי
הלילה שהוא יותר קשה, ולפי דעתי אף צורך לכל זה,
כי פני כחצות הלילה, כאשר יעבור (כ)
חצי הלילה הראשון (כ) וכבה בחצי הלילה (יב כט)
הנשאר (כ), והעד הנאמן, ויהי בחצי
הלילה ויחדר האיש וילפת (רות ג ד) (כ) "חצות לילה
אקום להודות לך" (תהי קים
סב) (טו) (ו) וטעם אני יוצא על הגזירה היוצאת מאת
השם (טו) (פיה"ק, ויאמר משה
זה אמר ה'. זאת הפרשה דבקה אם לא אוסיף עוד
ראות פניה (י כט), ונכנסו ביניה

יהל אור

ונשים וטף ומקנה: (יג) ברא' יב יא למעלה ד יג:
(יד) וכן פ' הרדי"א עתה קודם בוא מכת צבורות
ואותה בעלה שלא יראה איש את אחיו: (טו) יתרן
מה שלא נזכר פה שמלות, כי למעלה ג ככ הזכיר
שמלות, וכן בעשייה (יב לה) הזכיר שמלות:
(טז) ולדעתו מה שכתוב, ונתתי את תן העם הזה
הוא על השאלה שהשאלו וכן פ' למעלה ג כא:
(יז) (וכבר' ג יז) פ' כל אנשי מצרים לבד מיוסף
עבדי פרעה יקראו: (יח) והוא מקור, והכ"ף לחמיות
הדבר: (יט) פ' באמצע הלילה ממש: (כ) ובמקח"מ
להיותו: (כא) וכאילו אמר בחצי הלילה:
(כב) ובמקח"מ, בעבור: (כג) פ' בעבור חלוא
הלילה הראשון: (כד) והכה כל בכור במצרי הלילה
הנשאר והוא אחר חצי הלילה: (כה) ופ' שם בחצי הלילה הנשאר:
לדעת הח' ואל הוא שם דבר: (כו) וכן פ' הח' ואל (יב יב) עה"פ
"ועברתי בארץ מצרים", כי כח השם
ונבולותיו

קדני אור

ובדרי"א ובדמנ"ן: (ב) ודעת ר"ל (ברכות ס א) אמר
דבי ר' יואי אין נא אלא לשון בקשה אמר לו הקב"ה למשה
לך חמור לשראל צדקה מהם, וכן פ' רש"י ו"ל, אין נא
אלא לשון בקשה: (ג) פ' כחור פל כחורם מה שכתב בזה:
(ד) פ' יכל אור ובדמנ"ן וכן סטרי פל כחורם כתבו שאין
לפרש ויתן ד' את חן הסם פל כחורם פ"ש: (ה) ולא אמר
כפני פרעה וכפני עבדיו, כי פסם אימץ את לבו כנגד
פסם, ודבר לו שלא כבונן פתח פסמים כדי שילמד לבוא
ולבקש מלפניו פל פשו שימחול לו, וכל כדי לברכות גדולה
למשה (דמנ"ן) וכן פ' הרדי"א כפני פרעה וכפני
מצרים, אך לא כפני פרעה שנקם להמיתו: (ו) לדעת רש"י
אל כחלות הוא לשון מקור, ופ' כשיגיע אותו הזמן שיחלש
כלילתו אני ילא, וכשפת מפשם כאשר הגיע הזמן שהיה
לאי לומר ויטי בחצי הלילה הנשאר, וכן הוא דעת הדשכ"ס,

(כו) הוא בחלות לילה השנית, והנה
(יב יב) עה"פ "ועברתי בארץ מצרים", כי כח השם
ונבולותיו

במח"ב רש"י: (א) ברכות ס א, סוסה י, כ, פנהרין פג כ, פס כ: (ב) כול, אה"ס: (ג) ברכות
ס ב שכל פוג: (ד) שתי"ר פ"ח א פס"ו שכל פוג:

שמות יא בא

אונקלוס

ה וימות כל בוכרא
ב אר ע א דמצרים
מבוכרא דפרעה דעתיד
למתב על פרי מלכותה
עד בוכרא דאמתא די
פתר ריחיא וכל בוכרא

יוצא בתוך מצרים: הומת כל בכור
בארץ מצרים מבכור פרעה הישב
על כסאו עד בכור השפחה אשר
אמר הריחים וכל בכור בהמה :

רשי

כחלות כמו כעלות (ה) בחרות אפס בנו (י)
זהו פשוטו לישבו על אופניו שאין
חלות שם דבר של חלי (ז) ור"ד כמו
בבחי' הלילה (ה) ואמרו שאמר משה כחלות
דמשמע כמוך לו או לפניו או לאחריו
ולא אמר כחלות שחל יסעו אלטגניני פרעה
ויאמרו משה בדאי הוא (ט) אבל הקדוש
ברוך הוא יודע עתיו ורגעיו אמר כחלות (י):
(ה) עד בכור השבי. למה לקו השבויים
כדי שלא יאמרו יראתם הצעה עלבוס
והביא פורענות על מלריס"א: מבכור פרעה
עד בכור השפחה. כל הפחיתים מבכור
פרעה וחשובים מבכור השפחה היו בכלל.
ולמה לקו בני השפקות שאף הם היו
מתשעבדים בהם ושמחים בלרתם (יב):
וכל בכור בהמה. לפי שהיו עובדין לה.

אשר אחר הריחים, שהוא שוחן (יג), כמי ויהי שוחן בבית האסורים (שופ' טז כא), וכבר
אמרתי (ט) כי הנביאים אינם שומרים המלות רק הטעמים (מ), כי מלת הגמאיני (ברא' כד
יו) (מא) השקיני (שם שם סה) (פג), וזכור ושמור, ושוא ושקר, לא תהמוד ולא תתאוה (פג)

יהל אור

מחגלי" הרחיק את ההגשמה, ועטמו ג"כ על הגזרה
היוצאת מלפני השם: (לז) וכן ת"א: (לה) הדוחה
הקורה שעל ידה הרחים סובבים: (לט) יחרץ שני
הלשון שכלן יאמר, עד בכור השפחה, ובמעשה (יב)
כט) כתיב, עד בכור השבי: (מ) וכן יאמר (כ, א)
כי משפט כל החכמים בכל לשון שיאמרו הטעמים
ואינם חוששים משנוי המלות אחר שהם שוות בטעמן:
(מא) אליעזר אמר לרצקה הגמאיני: (מב) ובשנותו
הדברים יאמר, ואמר אליה השקיני נא: (מג) בדברות
הראשונות יאמר זכור (למטה כ, ח) עד שקר (שם שם
טו) לא תהמוד (שם שם יז) ובאחרונות כתיב שמור
דבר

וגבורותיו הם העוברים כאלו השם עובר, וכן פי'
הרדי"א: (כה) השלשה פסוקים מן עוד נגע אחד עד
ויאמר משה: (כט) כדעתו (פסוק א) וכבר אמר
השם זה למשה: (ל) כדעתו (פסוק ג) שנתנית החן
הוא על ההשאלה שהשאלום: (לא) ויפרש שהסוד הוא,
והוא וכו': (לכ) וכן יפרש צפי' הארוך (י, י)
(לג לד) וכן פי' הה' ז"ל צפי' הארוך (שם): (לה) והוא שלה
אותם ע"מ לשב: (לו) שליח ההשגחה וכן יפרש (יג כא)
שה"פ, וד' הולך לפניו יומם, ידענו כי השם שוכן עד
וקדוש שמו, ויושב קדש סלה, והלכות ידבר כלשון צ"א,
בעבור כי כח השם הולך עם ישראל ואו"ת א"א

בוקי"ב רשי" (ה) מ"א ית לו: (ז) תה' קכד ג: (ז) רק הוא מקור והכף הוא כמו כאשר: (ח) ובז"ל כנסת
ורבותיו דרשוהו כמו בחלי' הלילה", ודעתם כי כחלות הוא שם, ופיין באר"ח: (ט) פי' כונן
בזה דברים מלכו: (י) תנחומא כ' יז, פסי"ר פ"ז ובהוספה לפסי"ר פ"ב, פסי"ר פ"י ויסי' בחלי' הלילה (דף
כג ז) ופיין הפרה כט שם, ברכות ד' א, שכל טוב, פסי"ז מדרש אגדה, ילקוט בא קט: (יא) תנחומא א' ז
מכילתא בא פ"ג פסי" דר"כ פ' ויסי' בחלי' הלילה (דף סה ז): (יב) פיין נפ' בוכרון שכתב הספס מדוע בוכרם:
רש"י פס', ומקומם למטה יב כט:

אונקלוס

שמות יא בא

עד 147

וְהָיְתָה צַעֲקָה גְדוֹלָה בְּכָל־אֶרֶץ
מִצְרַיִם אֲשֶׁר כָּמְהוּ לֹא נִהְיְתָה
וּכְמְהוּ לֹא תִסָּף: וְלִכְלֹאֲבֵנֵי יִשְׂרָאֵל
לֹא יֵחָרֵץ כְּלָב לְשָׁנוֹ לְמֵאִישׁוֹ עַד־
בְּהִמָּה לְמַעַן תִּדְעוּן אֲשֶׁר יַפְלֶה
יְהוָה בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל:

דְּבִעֲרָא: וְהָיְתָה צוֹחֶמָא
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם
דְּכֹחָה לֹא הָיְתָה וְדִכְוָה
לֹא תִסָּף: וְלִכְלָב בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֹא יִנָּזֵק כְּלָבָא
לְשָׁנָה לְמַנְבַּח לְמֵאִישׁוֹ
עַד כְּעֵי רָא בְּדִיל
דְּתִדְעוּן דְּיִפְרִישׁ יְיָ
בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל:

רש"י

אבן עזרא

שׁוֹיִם בַּסַּעַם (מ), וְעוֹד אֲדָבָר עִזוֹ בַּתְּפִלָּה
טָשָׁה (מ), וְהָנָה בְּבוֹר הַשְּׂפָחָה כְּמוֹ בְּבוֹר
הַשְּׂבִי (מ) כִּי הַשְּׂבִיּוֹת שְׂפָחָה הִיא וְתִישָׁן בְּבֵית
הַבוֹר בְּלִילָה כְּמִנְהַג הָאֲבוֹתִים (מ) כְּאִשֶּׁר הַזְכִּיר
יוֹסֵף, כִּי שָׁמוֹ אוֹתִי בְּבוֹר (שם ס טו) (מ):
(פִּיהִ"ק). אֲשֶׁר אַחֲרֵי הַרְחִים. שְׂהוּא שׁוֹחֵן וִי"א שְׂהוּא
כְּמוֹ תַּחַת הַרְחִים שִׁישִׁימוֹ עַל פִּי הַבוֹר (מ): וְהָיְתָה
צַעֲקָה גְדוֹלָה. לֹא רָאִינוּ כֹּזֶאֶת בְּכָל הַמִּקְרָא לֹא־
"כְּמֹהוּ לֹא נִהְיְתָה" (י), וּכְמֹהוּ לֹא תוֹסִיף (ס),
וְתַחֲסֵר מֵלֶת עַל, וּכְכֹה הוּא אֲשֶׁר כְּמֹהוּ לֹא
נִהְיְתָה, וְעַל כְּמֹהוּ לֹא תוֹסִיף צַעֲקָה (י), וְסַעַם כְּמֹהוּ
לָהֶם (י): (פִּיהִ"ק). אֲשֶׁר עַל כְּמֹהוּ, עַל עֲבֹר כְּמֹהוּ (י), אוֹ כְּמֹהוּ עַל הַקּוֹל (ט), לֹא תוֹסֵף
עַל הַצַּעֲקָה (י) (יז): לֹא יֵחָרֵץ כְּלָב לְשָׁנוֹ, שִׁיפְתִּידֵם כְּמוֹ לֹא הָרִץ לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל לְאִישׁ אֶת
לְשָׁנוֹ (וְהוֹשֵׁעַ י, כא), וְהַטַּעַם שִׁיְהִיָּה נֹבַח אוֹ נוֹשֵׁךְ (י), וְהָנָה בְּאֶרֶץ לֹא יֵחָרֵץ לָהֶם כְּלָב
לְשָׁנוֹ (י) וְלִבְהִמָּתָם (ס), וְאָף כִּי (ס) יִשְׁלַח מִן הַשָּׁמַיִם מַשְׁחִית לְהַבֹּת בְּבוֹרֵיהֶם (כ), (פִּיהִ"ק).
לֹא יֵחָרֵץ כְּלָב, פִּירוּשׁוֹ לְפִי הַמָּקוֹם (ס), וִי"א שְׂהוּא מְגֹרֶת אֶתָּה חֲרַצַּת (מ"א כ ט) (ס) וְהַטַּעַם

כְּהַקְצָה נִפְרַע מִן הָאוֹמָה עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים
נִפְרַע מֵאֱלֹהִים (י): (י) לֹא יֵחָרֵץ כְּלָב
לְשָׁנוֹ. אֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּא לֶשׁוֹן שָׁנוֹן לֹא
יִשָּׁן. וְכֵן לֹא חָרַץ לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל לְאִישׁ אֶת
לְשָׁנוֹ י"א לֹא שָׁן. אִזּוֹ תַּחֲרֵץ (י) תַּשְׁתָּן.
לְמוֹרֵג חֲרוֹץ (י) שָׁנוֹן. מַחֲשָׁבוֹת חֲרוֹץ (י)
אֶדֶם חֲרִיף וְשָׁנוֹן. וְיֵד חֲרוּלִים תַּעֲשִׂיר (י)
חֲרוּפִים כּוֹחֲרִים שָׁנוֹנִים: אֲשֶׁר יַפְלֶה.

נִהְיְתָה, וְעַל כְּמֹהוּ לֹא תוֹסִיף צַעֲקָה (י), וְסַעַם כְּמֹהוּ
לָהֶם (י): (פִּיהִ"ק). אֲשֶׁר עַל כְּמֹהוּ, עַל עֲבֹר כְּמֹהוּ (י), אוֹ כְּמֹהוּ עַל הַקּוֹל (ט), לֹא תוֹסֵף
עַל הַצַּעֲקָה (י) (יז): לֹא יֵחָרֵץ כְּלָב לְשָׁנוֹ, שִׁיפְתִּידֵם כְּמוֹ לֹא הָרִץ לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל לְאִישׁ אֶת
לְשָׁנוֹ (וְהוֹשֵׁעַ י, כא), וְהַטַּעַם שִׁיְהִיָּה נֹבַח אוֹ נוֹשֵׁךְ (י), וְהָנָה בְּאֶרֶץ לֹא יֵחָרֵץ לָהֶם כְּלָב
לְשָׁנוֹ (י) וְלִבְהִמָּתָם (ס), וְאָף כִּי (ס) יִשְׁלַח מִן הַשָּׁמַיִם מַשְׁחִית לְהַבֹּת בְּבוֹרֵיהֶם (כ), (פִּיהִ"ק).
לֹא יֵחָרֵץ כְּלָב, פִּירוּשׁוֹ לְפִי הַמָּקוֹם (ס), וִי"א שְׂהוּא מְגֹרֶת אֶתָּה חֲרַצַּת (מ"א כ ט) (ס) וְהַטַּעַם

יהל אור

קרני אור

וְכֵן פִּי הַחֲזָקוֹת, וְכֵן כְּחַד, כִּי הוֹשַׁמְתָּ הַבִּיטָה אֶתָּה הַבִּיטָה
וְהִיא מַשְׁפָּטוֹ קְבָחֻצִּית הַלֵּילָה, כְּלֹמֶר קְרוֹב לַחֲלֵי הַלֵּילָה:
[ז] כְּמֹהוּ כְּמֹהוּ חֹזֵר אֶל הַלֵּילָה שֶׁכֵּן הַקּוֹדֶשׁ, וְתַלֵּת
נִהְיְתָה מוֹסֵף אֶל הַצַּעֲקָה, וְהָיְתָה כְּמֹהוּ לֹא תוֹסִיף לַעֲקָה
כְּמוֹ בְּלִילָה הַבּוֹא, וְכֵן תִּיּוֹבֵעַ, וְכֵן הוּא בְּסִי"ז וְכֵן פִּי

(דְּבָרִי ה' יב) עַד שׁוֹא (שם שם יז) לֹא תַתְּאוּהוּ (שם
שם יח): (מד) וְכֵן יֵאמֶר ה' ז"ל (כ, ח) "תַּמְלֵא מְלֹחַת
שׁוֹנוֹת, רַק הַטַּעַם שׁוֹה": (מה) (לְמַעַן לִב ט) כִּי מַשָּׁה
הַתְּפִלָּה עַל יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הַעֵגֶל, וְהָיְתָה דוּמָה לְהַתְּפִלָּה
שֶׁהַזְכִּיר בְּמִתָּה (דְּבָרִי ט): (מו) כִּי טַעַם שׁוֹה:

(מו) וְהָנָה מַשָּׁה בְּאִמְרוֹ אֶל פִּרְעֹה הִיָּה בְּיוֹם, וְהָיְתָה בְּנֵי הַשְּׂפָחוֹת בְּמִלְאֲכָתָן טוֹהֲנִין בְּרַחֲמִים, וּבִשְׁעַת הַמַּכָּה
הִיָּה לֵילָה, הָיוּ בְנֵי הַשְּׂבִיּוֹת שֶׁהֵם בְּנֵי הַשְּׂפָחוֹת שְׂמוֹרִים בְּבֵית הַבוֹר כְּדִי שֶׁלֹּא יִבְרָחוּ: (מח) וְכֵן פִּי ה' ה' ז"ל
(בְּרָא' מ ו) עַל הַפִּי "וַיִּבֶּה אֱלֹהִים". יִתְכַּן שֶׁבְּלִילָה הִיָּה לֵן בְּבוֹר" וְעֵינָן בִּיּוֹרֵי שֵׁם: (מט) וְכֵן הַבִּיטָה ה' ז"ל
(יב כט) כְּשֶׁם יִפְתָּ, כִּי הַשְּׂבִיּוֹת הַטוֹהֲנִים בְּרַחֲמִים בְּיוֹם בְּבֵית הַסֶּהַר יִכְנִיסוּם בְּבוֹר בְּלִילָה, וְיִשְׁמְנוּ הַרְחִים
עַל פִּי הַבוֹר, וְהָיוּ אֲשֶׁר אַחֲרֵי הַרְחִים: (נ) כִּי כְּמוֹהוּ הוּא לִי, וְהָיְתָה הוּא לִי: (נא) כִּי כְּמוֹהוּ הוּא לִי,
וְתוֹסֵף הוּא לִי: (נב) וְתַלֵּת כְּמוֹהוּ הוּא עַל הַצַּעֲקָה, וּבְתַלֵּת לַעֲקָה הִיא בְּסוֹף לְסִימָן נִקְבָּה: (נג) עַתָּה יִפְרֹשׁ
כְּמוֹהוּ לֹא נִהְיְתָה, כְּהַסְרִין מְלֹחַת וּפִי כְּמוֹהוּ שׁוֹד אוֹ שֶׁבֶר אוֹ מוֹת שֶׁהֵם לֶשׁוֹן זָכָר: (נד) וְהָיְתָה מוֹסֵף עַל
הַצַּעֲקָה, וְשֶׁעוֹר שׁוֹד אוֹ שֶׁבֶר אֲשֶׁר עַל כְּמוֹהוּ לֹא נִהְיְתָה לַעֲקָה כֹּזֶאֶת: (נה) ע"כ הוּא בְּלִי"ז: (נו) וְיֵאמֶר
בְּלִי"ז: (נז) שֶׁהִיא לִי, וּפִי אֲשֶׁר כְּמוֹהוּ לֹא נִהְיְתָה, כִּי הַקּוֹל הוּא הַצַּעֲקָה, וְהַצַּעֲקָה הוּא הַקּוֹל לְפִיכָךְ אֵמֶר
בְּלִי"ז וּבְלִי"ז, וְכֵן יִפְרֹשׁ רִשׁוֹן מִלֵּךְ: (נח) וְכֵן תִּיּוֹבֵעַ: (נט) וְהַעֲנִין שֶׁאֶפִּילוֹ כְּלָב לֹא יֵנִיעַ לְשָׁנוֹ
לְנִבְחָה וּלְהוֹיֵק לְבִנָּי, וּבְמִקְרָא "לֹא חָרַץ כְּלָב לְשָׁנוֹ": (ס) אֶפִּילוֹ בְּהִמָּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵיוּ מְנַהֲגִין אֶת בְּהִמָּתָם
לְאֶתֶּל לְדָרֶךְ לֹא יֵחָרֵץ לָהֶם כְּלָב אֶת לְשָׁנוֹ (פס"ז): (סח) כְּשֶׁכֵּן: (סב) וְהָיוּ אֲשֶׁר יַפְלֶה ד' בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין
יִשְׂרָאֵל: (סג) כִּי כְּמֹהוּ הוֹרָאוֹת לוֹ: (סד) שֶׁפִּי שֵׁם חֲתִיכָה וְכִרְיָתָה, וּפִירוּשׁוֹ אֶתָּה תַּחֲכַת הַדִּין וְכֵן הוּא
בְּנִי (בְּרַכּוֹת סא סע"א) "לֶשׁוֹן מַחֲתָךְ" וּפִירוּשׁוֹ שֶׁאֶפִּילוֹ כְּלָב שֶׁל בְּנִי לֹא יוֹכֵרֵת לְשָׁנוֹ לֹא יוֹזֵק בְּנִבְחָהוּ שִׁישׁוֹךְ
לְשָׁנוֹ

מִקְוֵי בְּרִשׁוֹ: (יג) כְּמוֹרֵי פִיט ט יִלְקוּט קָפוּ: (יד) יְהוֹשֻׁעַ י כא: (טו) שֶׁכֵּן ה' כד: (טז) יִשְׁעִי מֵא טו: (יז) מַחֲלִי
כא: (יח) שֶׁכֵּן י ד:

ח ויִּתְּנוּ כָּל עֲבָדֶיךָ אֵלַי
 לְיָדִי וְיִבְעֹן מִנִּי לְמִימְרִי
 פֹּקֵד אֶת נָכְרִי עִמָּא דִּי
 עֲפָד וּבִתְרִי כֵּן אֲפֹק
 וְנִפְקִי מִלּוֹת פְּרַעָה בְּתִקְוָה
 רְגֹז: * וְאָמַר יְיָ לְמֹשֶׁה
 לֹא יִקְבֹּל מִנְּכֹן פְּרַעֲדִי
 בְּדִיל לְאַמְנָא מוֹפְתִי
 בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם: וּמֹשֶׁה
 וְאַהֲרֹן עֲבָדוּ יְיָ כֹּהֲנִים
 מוֹפְתִיָּא דְּאֵלִין קִדְּם
 פְּרַעָה וְחִתְּנָהּ יְיָ יֵת לְבָא
 דְּפְרַעָה וְלֹא שִׁלַּח יְיָ בְּגִי
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָה:

רש"י

יבדיל: (ח) וירדו כל עבדיך. חלק כבוד
 למלכות יי' שהרי בסוף ירד פרעה בעלמו
 אליו כלילה ואמר קומו לאו מתוך עמי כ)
 ולא אמר לו משה מתחלה וירדת אלי
 והשתחוית לי: אש-ברגלך. ההולכים אחר
 עלתך והלוכך: ואחרי כן אצא. עם כל
 העם מארץך: ויצא מעם פרעה. כשנמר
 דבריו ולא מלפניו: בדרי אף. על שאמר
 לו אל תוסף ראות פני: (ט) למען רבות
 מופתי. מופתי שנים רבות שלשה מכת
 בכורות וקריעת ים סוף ולגער את מלרים:
 (י) ומשה ואהרן עשו וגו'. כבר כתב
 על המצרים (ס): (פיה'ק). ומשה ואהרן עשו.

יהל אור

לשינו: (סה) פי' ההתך שעושה בנשכו הוא כמין וי"ו
 סדק ובקע ארוך, ובפס"ו לשנו חסר וי"ו כלומר לא
 יזיקם בשנו ולא בלשונו ועיין במנחת שי שהביא ג"כ
 משמו ומה שכתב ע"ז: (סו) כי אין רשות לעבדיו
 לומר דבר כזה, אך זה יהיה על פיך אמה תלזה שיאמרו
 שם שהעלם ברשותו: (סט) וכן פ' רש"י ז"ל, וי"ת
 שדעת ה' ז"ל שילא משה מפני כעס פרעה, ובחרי אף הוור אל פרעה, הוא שאמר ו'ל תוסף ראות פני,
 וסוד כפל דבריו, ביום ראית פני, (ע) וכבר אמר השם למשה דבר זה בחללת דבורו, וכן היה שמשה
 ואהרן עשו את כל המופתים, והשם חיוק את לבו: (עא) באמרו, ואני אקשה את לב פרעה (ו ג): (עב) השם
 חיוק את לבו ולא שילח את בני עד בוא מכה העשירית: (עג) ובמקח"מ, בין הפרשיות: (עד) והמסיק בפ'
 פסח

ח וירדו כל עבדיך אֵלַי
 והשתחויו לי לאמר צא אתה וכל
 העם אשר ברגליך ואחריי כן אצא
 ויצא מעם פרעה בחריי אף:
 ס ויאמר יהוה אל משה לא ישמע
 אליכם פרעה למען רבות מופתי
 בארץ מצרים: ומשה ואהרן עשו
 את כל המופתים האלה לפני
 פרעה ויחזק יהוה את לב פרעה
 ולא שלח את בני ישראל מארצו:

אבן עזרא

האמת הדומת לו"ו שיחרק בלשונו (ס): ח וירדו.
 והשתחויו לי לאמר, על פיה' (ט) [ח], וכל העם
 אשר ברגליך, שהם ברשותך (ט) שאוליכם
 אל המקום שארצה, כמו "ויעל ברגליו" (שופ'
 ד י) (ס), ודגה בעבור שאמר לו אל תוסף
 ראות פני (י כח) יצא בחרי אף (ס): ח ויאמר.
 במרגה העברים, כששפט הלשון, וכבר אמר
 השם (פ) [ט] ורבים כמודו: (פיה'ק). ויאמר ה'
 אל משה. לא ישמע אליכם פרעה, מעמו וכבר
 אמר השם בתחלת למשה לא ישמע אליכם (עא):
 * ומשה. אף על פי שעשו כל המופתים
 הנזכרים, לא רך לבו לשלחם, כי השם
 חזקו (עג), והיה ראוי להיות פרשת ויהי בחצי
 הלילה אחר זה, להיות הסבות על הסדר,
 רק נכנסה פרשת החדש הזה באמצע (עג)
 להודיע איך נמלטו בכורי ישראל בבוא המשהות

קרני אור

רפ"ס: [ח] ואר"ת, ויבסון מני למיפני ולא חרגס, ויבגדון
 וכתב ה"ג: כי בום מתוך מה שהקשה המהרש"א כח"א
 (נחיים קב) ד"ס, ואלו לדירה לא קאמר"ל סלא לא מלינו
 שהשתחויה אח"כ פרעה למשה ולאהרן, ולדברי המהרש"א,
 שאמר עבדיך יבואו ויתחננו: [ט] וכן הוא בפס"ו ובסל סוד
 כן: (סו) פי' העם שישמעו ללכת אחר רשותך: (סה) שפי' שם שהעלם ברשותו: (סט) וכן פ' רש"י ז"ל, וי"ת
 שדעת ה' ז"ל שילא משה מפני כעס פרעה, ובחרי אף הוור אל פרעה, הוא שאמר ו'ל תוסף ראות פני,
 וסוד כפל דבריו, ביום ראית פני, (ע) וכבר אמר השם למשה דבר זה בחללת דבורו, וכן היה שמשה
 ואהרן עשו את כל המופתים, והשם חיוק את לבו: (עא) באמרו, ואני אקשה את לב פרעה (ו ג): (עב) השם
 חיוק את לבו ולא שילח את בני עד בוא מכה העשירית: (עג) ובמקח"מ, בין הפרשיות: (עד) והמסיק בפ'
 פסח

בס"ב רש"י: (יט) ונחיים קב א. ועיין לפיל ס ב במקור רש"י: (כ) למטה יב לא

הזנק לזום

ע"ה 149

שמות יב בא

ס יב * וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־
אֶהֱרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר :
בְּהַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רָאשׁ חֳדָשִׁים

אָמַר ייִ לְמֹשֶׁה וְלֹא הָיוּ
בְּאֶדְעָא דְּמִצְרַיִם לְמִימְרָ:
בְּיַדְהָא הָיוּ לְכוּן רִישׁ

רעזי

אבן עזרא

ויחזק ה' את לב פרעה, עד שעשו כל המופתים שצוה השם (מכ):

א ויאמר, עתה הזכיר תחלת המצות שהיו
על ידי משה ואהרן, כי הם לבדם
היו נביאי התורה, כי אחריהם לא נתחדשה
מצוה, רק אם היתה לצורך שעה כדבר
גדעון (6) ואליהו (3), ואם יעלה על לבך דבר
השיר שהיה בבית השם על יד דוד (4) כי כמו
תקון היה, ומוסד שיסד דוד ושלמה (7) וככה
כתוב באסונתם (8) ולא בנבואתם (9), והנאון
אמר, כי קבלה היתה בידם מפי משה, כי מלך
יקום ויחדש כלי שיר (10) וכמוהו לא תוציאו משה
מבתיכם ביום השבת (יח"י יז כב) (11) [א] :
ב החדש הזה. א"ר יהודה הפרסי, כי
ישראל היו מונים כפי שנות החמה כמשפט
הערלים (12), וראיתו, "ושמרת את החקה
הזאת למועדה" (יג י) (13) כי שנת לבנה איננה
שוה, כי ימי החריש והקציר תלויים בהליכת
השמש לבדו כפי נסותה לצפון או לדרום (14),
ולא דבר נכונה (15), ועתה אפרש לך, ידענו
כנגד גלגל המזלות, עד שובה אל הנקודה
והנה נחשוב כי התחברה עם השמש כשהיתה

לנו זאת בכל המופתים ולא שנאה כאן
אלא בשביל לסמכה לפרשה שלאחריה:
(א) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן. בשביל
שאהרן עשה וטרח במופתיו כמשה חלק לו
כבוד זה במלוא ראשונה שכללו עם משה
בדבור (א). בארץ מצרים. חוץ לכרך או
אינו אלא בתוך הכרך תלמוד לומר כללתי
את העיר וגו' (ב) ומה תפלה קלה לא
התפלל בתוך הכרך (ג) לפי שהיתה מלאה
גילולים דבר חמור כזה לא כ"ש (ד):
(ב) החודש הזה. הראו לבנה בחדושה
ואמר לו כשהירח מתחדש יהיה לך ר"ח (ה).
ואין מקרא יולא מידי פשוטו על חדש
ניסן אמר לו זה יהיה ראש לסדר מנין
החדשים שיהא אייר קרוי שני סיון שלישי (ו):
הזה. מהקשה משה על מולד הלבנה

כי מהלך הלבנה בגלגלה * בנקודה הידועה בעצמה הם כ"ז יום ושלישית יום בקירוב (יג)

יְהִי אֵל

פסח, שעל ידו נולדו כבודות ישראל: (פה) עד המכה
האחרונה:

(ה) שאמר לו המלאך וכו' מוצא וגו' והעלית
עולה (שופ' ו כו) : (ב) בהר הכרמל
(מ"ח יח) : (ג) (בד"ח ו טז) ואלה אשר הסמיד דוד
על ידי שיר בית ד' : (ד) ז"ל דוד ושמואל כי היה

זה כמו תיקון ויסוד מוסד שתקנו כלי שיר : (ה) פסוק
באמנחתם, ופי' הרד"ק שם בקיומם שיסדו וקיימו זה :
ותקנו כן, עיין למטה לח כא' בפי' הקצר : (ח) ודבר
הנשי, והנה בירמיהו, לא תוליאו משא מבתיכם ביום
מלוא חדשה רק תקון וגדר ותוספת אזהרה לפי שהיו
והחדשים הם חדשי החמה כמשפט הערלים, והחדש
השבת שער ראשון, אמר יהודה הפרסי, כי שנות
ידועים כי הפסח באביב שעורים, ושבעות בקציר,
היא השנה, ומה יעשה במלת חדש, כי מה יתחדש
לדרוס : (יב) וכן יאמר בס' העבור, והנה גם יהודה ה
יתחדש השמש בכל חדש. ע"כ. אלא ישראל היו מונים
מעברים את השנה באדר : *

קרני אור

וכן מ"י המעשרים, ושד"ל כתב, אין לורר, אלא אחר
היודיע לפרעה מכת בכורות אמר ד' למזה כי גם הכהונה
הוא לא תועיל, כי רק בנוח המכה ישמע:
[א] ותירי"א כתב, מה שאמרה התורה לא תוסף ולא
תגרע ממנו (דבר' יב א) לא נאמר אלא
כנגד הסמון שלא יתחדשו משכלם, ולא יתחבטו מדעתם

זה כמו חיקון ויסוד מוסד שתקנו כלי שיר : (ה) פסוק הוא (דה"א פ כב) "המה יסד דוד ושמואל הרואה
באמגתם", ופי' הרד"ק שם בקיומם שיסדו וקיימו זה : (ו) כי לא חדשו זה בנבואתם : (ז) ולכך שמעו ממנו
ותקנו כן, עיין למטה לח כא בפי' הקצר : (ח) ולכך זה אינו מסודר בתורה, וכן יאמר (יסוד מורא שער
השמי) "והנה בירמיהו, לא תולילו משא מבתיכם ביום השבת (ירמ' יז כב) ולא נזכר זה בתורה", ואינה
מצוה חדשה רק תקון וגדר ותוספת אזהרה לפי שהיו מחללין את השבת : (ט) ובמקח"מ "כפי שנת החמה
והחדשים הם חדשי החמה כמשפט הערלים", והחדש שלהם שלשים ואחד יום : (י) וכן כתב הח' ז"ל (אגרת
השבת שער ראשון) "אמר יהודה הפרסי, כי שנות ישראל היו שנות החמה, בעבור שמלא המועדים בימים
ידועים כי הפסח באביב שעורים, ושבעות בקציר, וסוכות באסיף, והנה מה יעשה כי משה לא פירש כמה
היא השנה, ומה יעשה במלת חדש, כי מה יתחדש בשמש" : (יא) ממהלך הקו השנה י"ב מעלות לצפון וכן
לדרום : (יב) וכן יאמר בס' העבור, והנה גם יהודה הפרסי לא אמר אמת, כי מלת חדש תכחישנו, כי מה
יתחדש השמש בכל חדש". ע"כ. אלא ישראל היו מונים החדש למנין הלכנה, וכדי שיהא כל מועד במועד
מעברים את השנה באדר : (*) הנקרא גלגל המסע לצפון ודרום : (יג) עיין בהקדמת הח' ז"ל לפי' על
התורה

מקור: רש"י: א) ובתחומא ב ה ביקש הקב"ה ליתן את הפרשה הו למשה לפלמו ופיי"ש הפרה פד: ב) לעיל פ
 כט: ג) ובזל הטעם, דבור חסוד לא כס"כ. ומפני מה לא נדבר עמו בתוך הכרך? לפי שהיה זכר
 ודי' בתחלתא פ"א ובפס"ז ובכל טוב: ד) ובתחומא ב ה זה אחד מן המקומות שנגלה הטבור במקום הסומא, וכל כך למע,
 בשביל ישראל, וכ"ס שמו"ר פט"ו ה ופ"ח א כשני לשון ילקוט פסו: ה) מכלתא דר"י אות ו שמו"ר פט"ו כה ילקוט
 קפח: ו) מכלתא שס:

שמות יב בא

אונקלוס

ראשון הוא לכם לחדשי השנה : ירחון קדמאי הוא לכוון

אבן עזרא

רש"י

באיון שער תראה ותהיה ראוי לקדש
והראה לו באלבנה את הלבנה צרקיט ואמר
לו כזה ראה וקדש (י) וכילד הראהו והלא
לא היה מדבר עמו אלא ביום שנאמר ויהי
ביום דבר ה' (ח) ביום לוותו (ט) מן היום
אשר לזה ה' והלאה (י) אלא סמוך לשקיעת
החמה נאמרה לו פרשה זו והראהו עם

בנקודה הראשונה בתחלת מול טלה, והנה
בשובה אל ראש מול טלה, לא מצאה השמש
שם, כי כבר הלך במהלכו האמצעי כ"ז
מעלות (י) כי מהלך שניהם בראיות גמורות
הוא מבערב למזרח (ט) הפך התנועה
העליונה (ט), והנה הלבנה באלה המעלות
שכבר הלך השמש, גם הלכה הלבנה בהלקים
שהלך השמש בלכת הלבנה המעלות הנזכרות,
שני ימים, וקרוב מ"ה שעות, התחברו שניהם

לסוף ב"ט יום וחצי, ובי ידות שעה, וע"ג חלקים מחלקי ישראל (י) [ב] והשנה באמת
היא לשמש לבדו, כי הוא המוליד זמני קור והום וקיץ וחורף, שהם ר' תקופות השנה (י),
ואז נחשוב שהיתה בתחלת ראש טלה (ט), והוא ילך גלגלו שס"ה ימים וקרוב מרביעית יום
עד שיבוא פעם שנית, ובעבור זה נקרא שנה (י), והנה אין ללבנה שנה כלל כאשר אין לשמש
חדש כלל (א), כי לא יתחדש בשמש דבר, רק דבר החדוש הוא ל'אור הלבנה, ובעבור זה
נקרא חדש גם ירח (י), בעבור החדש אור הלבנה (י), כי אין לה אור בראיות גמורות
כי אם מהשמש, על כן לא תקדש השמש בי אם ברגע מחברתו עם הלבנה, אם היה בראש
השלה או בזבז (י), ולא תהיה קדרות ללבנה כי אם בהיותה לנכח השמש בלילה במקומות
הנזכרים (י), ובעבור ששנת הערלים קרובה אל שנת החמה (ט) וראו ששנים עשרה
פעמים תתחדש הלבנה בשנת החמה, חלקו ימי השנה על שנים עשר, וקראו לכל חלק

קרני אור

יהל אור

במלות, כמו שפונים הקראים, אלא שנשמע לנביאים ולכהנים
ולשופטים, לפי שהם נעזרים בשכינה וכמו שכתב החזקוני למלך
הכוזר: [ב] וכן יאמר גם' הלוותה שלו הבאתי כביאורי
להקדמתו על התורה בדרך הב' הערה 61, וכן הוא גם'
(ר"ס כה א) פסח אחת נחקקו שמים בעבים וכו' אמר להם
ר"ג כך מקובלני מבית אבי אבא אין חדושה של לבנה פחותה
מעשרים ותשעה יום ומחלה ושני שלישי בעה ופ"ג חלקים
ועיין גם' נחמד וגעים סי' רי"ג מה שהעיר על הנתינת
שלא גרסינן גם' הע"ג חלקים והביא ראיות הרבה פ"ו, ופ"ס
ומה שגדשם בספרים שלנו פ"ג חלקים נראה שהג' הזה מאיזה
ת"ח אשר כוונתו לעונה כדי להשלים החשבון המדויק
פ"י מהלך האמלטי הנמסר לנו ממסדרי העבור מר' הלל
הנביא וכי"ד שהם הוסיפו על השתי ידות שעה, פ"ג חלקים
אשר בחכמה יפלה חב"ג, אח"כ אגתו קהל עדת ישרון

התורה בדרך הב' ובכאורי שם, ובס' נחמד וגעים
סי' קלו: (יד) ובס' הלוותה שלו, כ"ז מעלות:
(טו) סי' כי מהלך השמש והירה ממערב למזרח,
אעפ"י שאנו רואים בכל יום ויום השמש והירה עם שאר
כוכבי נבוכה עולים מפאת המזרח, ושוקעים מפאת
המערב: (טו) סי' למעלה מגלגל השמימי יש עוד גלגל
תשיעי, והוא מסבב במרוצה רבה סבוב מרכז שהוא
כמו כן מרכז הארץ ממזרח למערב סבוב שלם בכדי
כ"ד שעות בקרוב, וסבוב זה נקרא צפי החכמים
התנועה העליונה, גם נקראת התנועה היומית:
(יז) וכן הוא הזמן בין מולד למולד כ"ט יום י"ב
שעות חש"ג חלקים מתת"ק בשעה, וזהו מדת חדש
הלבנה: (יח) עיין ברד"א מה שהאריך לבאר בזה:

(יט) כי אין ראוי שתהיה התחלת השנה כ"ה מתקופת האביב, בהכנס השמש במול טלה, או בתקופת החורף
בהכנסו במול מאזניים, לא בשתי שאר התקופות, והרד"א האריך בזה עיי"ש: (כ) זמן תקופת השמש
מנקודה אחת בגלגלו עד שובו שנית אל הנקודה ההיא יקרא שנה: (כא) עיין גם' נחמד וגעים סי' אג שכתב
ג"כ כשם שלא ימצא בהמה חדש כלל, כן לא ימצא בהלבנה שנה כלל, מפני שלעולם איננה מתחלת להתחדש
במקום אשר התחדשה שם בחודש שלפניו, ולא תשנה במהלכה לבוא בסוף החדש אל הנקודה אשר יצאה
מסם: (כב) כ"י המונים ללבנה היו קוראים לזמן תקופתה ירה, וזמן תקופתה הוא היקף שלם ירח ימים
(דבר' כא יג) וליום החדש חדש ואח"כ היו מונים ב' לחודש ג' לחודש, כלומר ב' או ג' ימים אחר
הידוש הלבנה, ואח"כ קראו לכל הירה חדש, ויום א' בו ראש חדש: (כג) מה שאיננו כן בסבוב החמה כי
לא תתחדש זה דבר: (כד) לדפתי ז"ל, בראש התלי או בזבז וכן יאמר ה' ז"ל (ג טו) כי אין לה אור
בעצמה כ"א מהשמש, והעד כי בהתחבר עמו עם ראש התלי או זבז לא תראה השמש אם היה ביום
וכן הוא ביסוד עולם מאמר ג פ"ז: (כה) וכן יאמר ה' ז"ל (ג טו) ואם היתה לנכח השמש כלילה באחד
המקומות הנזכרים יהיה אור הלבנה נעדר, ועיין למטה כג כא אות רמט ורנב: (כו) ובמק"מ, ובעבור
שהיתה

מקו"ב רש"י: ז) תחומא א שמיני ת, בהעלותך ג תחומא ב בא אות י שמיני אות יא בהעלותך אות ד פסי"ב סי'
טו פסי"ב דר"כ פ' ה מילתא בא פ"א מנחות כט א ספרא פ' שמיני, ספרי בהעלותך פ"י סא,
שמו"ר פט"ו כת ויק"ר פ"ג ד, כיד"ל סט"ו ד, ילקוט קפת ילקוט שמיני חקלו, בהעלותך חשיט, ועיין פדרש
התורה לכך' אגלמה אבתרוק לד 11 ובהערה כ שם: ח) לעיל ו' כת: ט) ויקרא ז' לח: י) במד' פו כג

ואיר וסיון, וכל שמות החדשים, אינם לשון קדש כי אם לשון כשדים (ט), על כן לא תמצא במקרא כתוב אחד מהם, רק בנבואות זכריה, ודניאל (*), ועזרא, ומגילת אסתר שהיו בגולה (ט) וככה הפי' בחדש הראשון שנקרא ניסן בלשון כשדים (מח), רק מצאנו בלשון הקדש שנקראו ג' חדשים בדרך אחרת, ירח ויו (מ"א ו א) בירח האיתנים (שם ח ב) בירח בול (שם ו לח) (מג) ואם רדפנו אחר הפשט אין ירח ויו ניסן רק אייר, כי בן כתוב הוא החדש השני (מ"א ו א) הידוע (מ) שהוא שני לראשון לחדשי ישראל (מז), ומלת למלך שלטה (שם) אינה דבקה עם החדש (מז), רק עם בשנה הרביעית למלוך שלטה (שם) (מ), כי לא מצאנו בחשבון כל (מ) המלכים שיספר החדשים רק השנה שסלך הוא והעד שהוא שכתוב בדברי הימים, בחדש השני בשנת ארבע למלכותו (ד"ה ב ג ב) (מח), ויש לשעון על יהודה הפרסי (מח) כי כל השנים אינם שוות, כי יבא להם שינוי מפאת מערכת המשרתים שירבו הגשמים או ימעטו (י) וימעט וירבה החום או הקור בכל חדר חדש שישנה מהמנהג הידוע, על כן לא נמצא אביב בשוב השמש אל הנקודה שהיה שם בתחלת השנה שעברה שנמצא או אביב, ויהיה בין אביב לאביב יותר משנה שלימה עם תוספת שבועים, ע"כ היו ישראל

חדש, בעבור שהוא קרוב מימות החדש הלבנה, וזאת ההסכמה מהם אינה בדרך התו דות (כ) גם הישמעאלים בעבור שמועדיהם תלויים בימי חדשי הלבנה, ותחלת החדש מליל ראות הלבנה, וראו כי י"ב חדש יש בשנת החמה, לא מצאו חשבון יותר קרוב מזה, כי אין בין שני המספרים רק י"א יום (מ), על כן שמו כל שנותיהם שנות הלבנה, וכל שנה ישתנה מועד פסחם אחרנית י"א יום, עד שיהיו ל"ג שנות הסה הב ל"ד שנות הלבנה, כי אלה אינם על דרך התולדות (נט) והשם צוה בתורתו לשמור מועד במועדו, כי אמר, "שמור את החדש האביב ועשית פסח לה" (דברי' טו א) (י), והנה אם לא ימצא אביב בחצי החדש נעשה הפסח בחדש הסמוך אליו (מ), וככה קרא חג השבועות, חג הקציר (כג טו) (מ), וסכות, חג האסיף (שם שם) (מ), כי הקציר והאסיף תלויים באביב (מ), וראינו שאמר שלא נעשה פסח רק בחצי החדש הלבנה (מ) וככה סכות (מ) והנה צוה לשמור ימי חדש הלבנה, ויהיו המועדים זמניהם שמורים (מ) ומשה לא הזכיר בתורה שנמסר י"ב חדש או י"ג, רק אמר בחדש שנמצא אביב בו נחל לספור, והוא יקרא ראשון בין שתהיה השנה מ"ב חדש או י"ג (מ) וככה כתוב בחדש השני (במד' י יא) בחדש השלישי למטה יש א), וכולם על דרך הזה, וניסן

יהל אור

* ע"ס הוא, כי בדניאל לא נזכרו שמות החדשים, והטעות הזה נמצא גם בחזקוני, ובפי' הטור הארוך על התורה על הפ' הזה, ובס' התשבי אות א' ערך אב, ובס' יפה מראה על הירושלמי בראש השנה פ"א סימן ד (פ"ו העירני הרה"ג רי"פ): (מ) ושם נמצאו רק שמות ז' חדשים ניסן, סיון, אלול, כסליו, טבת, שבט, אדר, ובטח גם שמות שאר ה' חדשים שלא באו בהנ"ך מכלל הביאור: (מא) ונראה לי שלא עברו בזה על מנות החדש, לפי שגם הם לא נמנעו מלקרוא את החדשים ראשון ושני במספרם כמו שזוהר תורה, אבל מלבד זה כנו את החדש באותו כנוי שהיו מכנים אותו בצבל, וכן נאמר (אסתר ג ז) בחדש הראשון הוא חדש ניסן, שהוא ביאור החדש, על דרך הפיל פור הוא הנורל (רד"ה): (מב) עיין תוס' (ר"ה ז א) ד"ה "מדברי קבלה": (מג) בה"א הידיעה: (מד) כי ניסן ראש לחדשים: (מה) ובמקח"מ "עם החדש השני" פי' עם החדש השני הסמוך אליו: (מו) הכתוב לפני זה: (מז) ובמקח"מ "על": (מח) כי כן כתוב (מ"א ו א) "ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה ללאת צ"י מארך מצרים בשנה הרביעית בחדש ויו, הוא החדש השני למלך שלמה על ישראל, ויבן הבית לד' ופי' ה' ז"ל כי טעמו בשנה הרביעית למלך שלמה על ישראל בחדש ויו הוא החדש השני ויבן הבית, וכן כתב בדה"צ ג ב, ויהל לכנות בחדש השני בשנת ארבע למלכותו וכן פי' כל המפרשים שם, ונשמט פה בפי' ה' ז"ל המלה "בשני": (מט) האומר שהשנה נמנית לשמש: (נ) ולא היה אביב:

שהיתה שנת הלבנה קרובה אל שנת החמה: (כו) ר"ל ע"ד המולדות: (כח) עיין בפי' ה' ז"ל (ברא' ה יג) ובבאורי שם ועיין (רש"י שם שם יד): (כט) ע"ד המולדות: (ל) דמשמע לעולם יהיה בזמן האביב: (לא) וכן הוא בג' (ר"ה כא א) "כד חזית דמשכא תקופת טבת עד שיתסר בניסן עברה לההיא שתא ולא תיחוש לה, דכתיב, "שמור את חדר האביב" שמור אביב של תקופה שיהא בחדש ניסן" עיי"ש בתוס' ד"ה "כי חזית" וד"ה "עברה לההיא שתא", ובמכ"ס הלכות קדה"ח פ"ד מ"ב: (לב) והוא בכורי קציר הטיס: (לג) דמשמע לעולם יהיה סוכות בזמן האסיף, כאשר מלאו הגרנות בר והיקבים תירוש ויגהר: (לד) הרי שלשה רגלים תלויים כולם בפירות הארץ, אביב, זקציר, ואסיף: (לה) במד' כה יז: (לו) שם כתיב: (לז) שהמועדים לריכים להיות בזמנים הקבועים ושמורים לזה: (לח) והקפידה התורה שיהיה זה החדש ראשון להיות השמש בראש מזל טלה, כמו שאמרה שמור את חדר האביב, והאביב תלוי בשמש, הוא מבואר שחדשי השנה, פעם יהיו י"ב ופעם יהיו י"ג חדשים לפי שהשנה השמשית היא יותר מ"ב חדשי הלבנה קרוב לאחד עשר יום, ולכן הוצרכו להוסיף על השנה חדש אחד, כמו שיהי. תמיד ניסן בחדש האביב, שהוא בא"י אלל העת שיקב. השמש במזל טלה וזאת השנה תקרא מעוברת (רד"ה): (לט) וכן אצל (ירושלמי ר"ה פ"א ה"ב, ב"ר פמ"ח ט) שמות החדשים העלו מכלל וקראום כן לזכרון גאולתם ממצר להודיע כי שם עמדו, ומשם העלם השם ית':

יודע בחכמת המולות (א), וזה היה לו לפרש על איזה מקום מהארץ הוא המולד, כי הנה בין ירושלים ובין העיר הזאת ששמה לוקא יותר מג' שעות (ב), ואם על הראייה סמך (ג), היה לו לפרש על איזה המקום היא הראיה, כי תשתנה קשת המראה בכל מקום (ד), וכפי מרחב (ה) הלבנה מקו רוחב הארץ, על חלוק המראה באורך וברוחב, וגבהו ושפלותו ואורו, ואלה הדברים צריכים פירוש ארוך, ואם לא היה האור וך, הנעשה ר"ח שני ימים מספק (ו), וזה לאור כי סמך על קריאת ב"ד בכל דור ודור (ז) והיתה קבלה בידה שלעולם יקבע ב"ד שבע שנים בכל י"ט שנה (ח) שהם ר"ח חדשים, והם ו' אלפים יום התקליט, גם שתי שלישיות יום גם תקציה חלקים (ט), ואלה הם י"ט שנות החמה בלי תוספת ומטרת (י) ואל תחוש לשעה ותפ"ה לחשבון תקופת שמואל (יא), וידענו כי לא נעלם ממנו זה, רק הפש דרך קרובה בזמנו לאנשי דורו (יב), כי היום יש בין תקופת האסת ותקופתו קרוב משי ימים (יג), ואל תתסה ע"ז, כי הנה אמרה הברייתא (יד) הרוצה

מוסכין על האביב הנמצא בארצם, באי זה חדש שיהיה נמצא, כי האביב ישתנה עתו בכל הארצות כפי מרחק כל ארץ מדקו השוה (טו), ועתה אתן לך כלל. אעפ"י שישראל (טז) בבית הסקדש היו מסתכלין אל האביב, לא היה עבור השנה מסור להם, כי אם לב"ד שהיה (יז) מסתכל לדברים אחרים חוץ מהאביב ככתוב במשנה (יח) והנה משה לא פירש לנו בתורה איך נקבע השנים והחדשים, ואם לא נמצא (יט) אביב מה נעשה, ויש להסוה מזה תסיה גדולה, איך פירש דיני כל נגעי המצורע שהוא באדם אחד, ולא יעמוד בכל זמן (כ), והגיה דבר המעדים שכל ישראל חייבים לשמורם בכל זמן, ויש כרת על אכילת חמץ במספח (כא), ועל אכילת יום הכפורים (כב), והנה אם סמך על המולד היה לו לפרש, אם כפי המהלך האמצעי (*), או כפי מולד האמתי שהוא כנגד נגל המולות (כג) שפעמים יהיה בין מולד העבור למולד האמתי, פעם להוסיף ופעם לגרוע קרוב מיד שעות, ובעבור זה אמרו אבותינו הקדושים פעמים בא בארוכה, ופעמים בא בקצרה (כד), וזה לא יוכל לדעת רק מי שהוא

יהל אור

(נא) וגם בא"י אין המקומות שוות, ואמרו ו"ל (סנהד' יא ב) על ג' ארצות מעברין את השנה, יהוד' ועבר' הירדן והגליל' ופי' רש"י ו"ל שלא הגיע אביב שלהן או שרואין ב"ד שמתאחר בהן זמן ביטול פירות האילן מעברין, ועיין רמב"ם ה' קד"ח פ"ד ה"ד: (נב) ובמקח"מ שהיו בביהמ"ק: (נג) ובמקח"מ "כי היה": (נד) כן הוא (סנהד' יא ב) על שלשה דברים מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה, ועיין (רמב"ם ה' קד"ח פ"ד ה"ב וה"ה): (נה) ובמקח"מ "ימלא": (נו) כ"ה לפרקים מעטים: (נז) ובמקח"מ על אכילת חמץ שבעה ימים. (נח) וכן יאמר בהקדמתו לפי' על התורה בדרך הב', ועיין ביאורי שם, וכן יאמר בס' העבור: (*) ר"ל מהלך הממוצע פ"ו ה"א ובפ' י"א ה"טו) ובס' נחמד ונעים סי' קלע: (ס) כן הוא (ר"ה כה א) אחר להם ר"ג לחכמים כן מקובלני מבית אבי אבא, פעמים שבה בארוכה, ופעמים שבה בקצרה, ועיין בתוס' שם כד ב ד"ה "ראינוהו", ובפ' המשנה להרמב"ם שם, ובתוי"ט ד"ה קבלן ר"ג: (סא) עיין (רמב"ם ה' קד"ח פ"א ה' ב ג ד): (סב) ובמקח"מ גסמוך: (סג) וכן הרמב"ם (ה' קד"ח פ"א ה' יז ה' טו) קראוהו קשת המראה ושם ה' ו' ו' שינוי המראה: (*) ובמקח"מ "מרחק" וכן הוא במג"ס: (סד) ר"ל כמו שאנו עושין עפ"י תקנת בי"ד: (סה) וכן יאמר בס' העבור, וזה לנו הוצא כי סמך משה על תורה שבע"פ, והנה אנחנו נאמין בלי ספק שקדמונינו העתיקו לנו האמת, וכן יאמר בהקדמתו לפי' על התורה בדרך הב', וזה לנו האות שסמך משה על תורה שבע"פ שהיא שמחה ללב ולעלם מרפא: (סו) פי' שבע שנים מעוברות, והם הג' והז' והי"א והי"ד והי"ז והי"ט וסימנם ג"ח אד"ז"ח: (סז) עפ"י חשבון כל חדש כ"ט יום י"ב שעות תשל"ג חלקים מתקד"ף בשעה: (סה) וכן יאמר בס' העבור המחזור קבלה היתה ציד משפחת דוד איש האלהים ש"ט שנה משנות הלכנה, כל חדש כ"ט יום י"ב שעות תשל"ג חלקים, כאשר הפתיק רצן גמליאל עם ז' חדשים, הם י"ט שנה משנות החמה בלא תוספת ומגרעת, והנה המחזור הם ר"ה וחדשים מחדשי הלכנה: (סט) חשבון תקופת שמואל הוא שס"ה יום ורביע מכון (רמב"ם ה' קד"ח פ"א ה"א) ותקופת דרב אלא הוא שס"ה יום וחמשה שעות ג' מינוסין עם כה זיקונדין (שם פ"י ה"א) מלא יאמר מכל מחזור של תשע עשר שנה שעה אחת ותפ"ה חלקים (שם פ"י ה"ב) עיין בס' העבור לר"א בר' חייא הנשיא זל 86 בלוח הנקבץ משנה ותפ"ה חלקים: (ע) וכן יאמר בס' העבור, ואל תשים לבך אל תקופת שמואל שאמר כי התוספת רביעית יום בלי תוספת ומגרעת, כי חיינה תקופת אמת כלל, ויתכן ששמואל ידע זה ותקן זה בדרך קרוב לאנשי דורו: (פא) עיין בס' נחמד ונעים סי' קס"ד: (עב) היא ברייתא לשמואל: לחשטן

קרני אור

כבר קבלנו איש מפי איש מומן הנביאים כי מדת חדש הלכנה הוא כ"ט י"ב תשל"ג, כמו שביאר הרמב"ם ז"ל (כ"קד"ח פ"ו פ"ג): [ג] פיין (ברא' לג י) ששם כתב, והנה בין ירושלים ובין זאת המדינה בחכמתי כה זה כפי' ושמה לוקא' שעה ושליש כפה, ופה יאמר שהוא יותר מג' שעות, ועיין מה שכתב האהל יוסף בהקדמתו לס' שמות שיגרום פה רחוקים תחת לוקא', ועיין (יסוד מורה שער א) בכתב כי בין ירושלים ובין זו כלי ד' שעות יפחות, ועיין בליית חן שם מה שספיר פ"ז: [ד] פיין (ברא' פ' החודש) מה שכתב מפי' רבינו חננאל מענין זה, וכן הוא בפ' רבינו חננאל בדפוס (כטו"ט תקל"ב זל 44): [ה] פיין נכספ"ה להרמב"ם (כ"קד"ח ר"פ פ' י) שיאמר שם שבברייתא היא ברייתא דרב אלא ועתה הדפסה בברייתא דשמואל פסם ראשונה מכת"י המלא בדרך יחמאל עם ביאור מהרב הג'

ואזכיר עיני יום ביומו: (נט) עיין (רמב"ם ה' קד"ח פ"א ה"ב) אחר להם ר"ג לחכמים כן מקובלני מבית אבי אבא, פעמים שבה בארוכה, ופעמים שבה בקצרה, ועיין בתוס' שם כד ב ד"ה "ראינוהו", ובפ' המשנה להרמב"ם שם, ובתוי"ט ד"ה קבלן ר"ג: (סא) עיין (רמב"ם ה' קד"ח פ"א ה' ב ג ד): (סב) ובמקח"מ גסמוך: (סג) וכן הרמב"ם (ה' קד"ח פ"א ה' יז ה' טו) קראוהו קשת המראה ושם ה' ו' ו' שינוי המראה: (*) ובמקח"מ "מרחק" וכן הוא במג"ס: (סד) ר"ל כמו שאנו עושין עפ"י תקנת בי"ד: (סה) וכן יאמר בס' העבור, וזה לנו הוצא כי סמך משה על תורה שבע"פ, והנה אנחנו נאמין בלי ספק שקדמונינו העתיקו לנו האמת, וכן יאמר בהקדמתו לפי' על התורה בדרך הב', וזה לנו האות שסמך משה על תורה שבע"פ שהיא שמחה ללב ולעלם מרפא: (סו) פי' שבע שנים מעוברות, והם הג' והז' והי"א והי"ד והי"ז והי"ט וסימנם ג"ח אד"ז"ח: (סז) עפ"י חשבון כל חדש כ"ט יום י"ב שעות תשל"ג חלקים מתקד"ף בשעה: (סה) וכן יאמר בס' העבור המחזור קבלה היתה ציד משפחת דוד איש האלהים ש"ט שנה משנות הלכנה, כל חדש כ"ט יום י"ב שעות תשל"ג חלקים, כאשר הפתיק רצן גמליאל עם ז' חדשים, הם י"ט שנה משנות החמה בלא תוספת ומגרעת, והנה המחזור הם ר"ה וחדשים מחדשי הלכנה: (סט) חשבון תקופת שמואל הוא שס"ה יום ורביע מכון (רמב"ם ה' קד"ח פ"א ה"א) ותקופת דרב אלא הוא שס"ה יום וחמשה שעות ג' מינוסין עם כה זיקונדין (שם פ"י ה"א) מלא יאמר מכל מחזור של תשע עשר שנה שעה אחת ותפ"ה חלקים (שם פ"י ה"ב) עיין בס' העבור לר"א בר' חייא הנשיא זל 86 בלוח הנקבץ משנה ותפ"ה חלקים: (ע) וכן יאמר בס' העבור, ואל תשים לבך אל תקופת שמואל שאמר כי התוספת רביעית יום בלי תוספת ומגרעת, כי חיינה תקופת אמת כלל, ויתכן ששמואל ידע זה ותקן זה בדרך קרוב לאנשי דורו: (פא) עיין בס' נחמד ונעים סי' קס"ד: (עב) היא ברייתא לשמואל: לחשטן

אבן שמות יב בא עזרא עז 153

רק על אכילת הפסח לילה אחד (ט), כי כל הסמאים אוכלים מצה בחדש הראשון עם כל ישראל (ט), וחלילה חלילה שעשה חזקיהו רעות כאלה, כי הכתוב דבר עליו לא סר מכל מצות ה' ימין ושמאל (ט), גם הוא אמר בתפלתו, וזכר נא את אשר התהלכתי לפניך והשוב בעיניך עשיתי (מ"ב כ, ג, ט), והנה עתה אפרש לך, דע כי חזקיהו נועץ עם כל הקהל (ט), בהכנס החדש הראשון שיעשה פסח בחדש שבא (י) אחריו בעבור רוב הקהל שלא באו והבהגים לא התקדשו למדי (דה"ב ל ג) והנה עיבר השנה, והפסח שעשה פסח ראשון היה ובמקדו נעשה (ט), והעד כי השם נגע האוכלים בפסח בלא ככתוב (דה"ב ל יח) (ט), ואם לא נעשה במקדו למה נגעים השם (י) אחר שלא היה הפסח מקובל לפניו, ואלו חטא חזקיהו, איך התפלל בעדם ושמע השם תפלתו וירפא העם (שם שם כ) (ט), ואם שיען השוען (ט) הלא החכמים ז"ל לא הזדו לו שעיבר ניסן בניסן (י) התשובה אמת אסרו כי פנה כל בית דין להסתכל בסוף חדש אדר, אם הוא צריך לעבר השנה או לא (ט), והנה חזקיהו לא עשה כן כי (שג) שגגה קטנה לעבר השנה בראש חדש (ט), ובעבור כי חדש העיבור לעולם יהיה לפני החדש הראשון, ע"כ

אור

עושים פסח שני כ"א יום אחד עד חצי הלילה כמשפט הפסח הראשון כי כן לזה השם: (טו) ז"ל, לא סר מאחריו וישמור מלוחיו אשר לזה ד' את משה" (מ"ב יח ו) עיין יהל אור הערה 102 104 להקדמת הה' ז"ל על התורה בדרך הכ' : (פח) ולשון הכתוב, וזכר נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלבב שלם והטוב בעיניך עשיתי" : (פט) ובמקח"מ, שם הקהל" : (ז) ובמקח"מ, הבא" : (ח) כי בחדש ניסן לא עשו פסח כלל אלא עשו מניסן אדר, כי עברו השנה מפני הטומאה, ומפני העם שלא יכלו להגיע לירושלים והנה הפסח נעשה היה בחדש הראשון, ובזמנו נעשה, ולא עבר חזקיהו על שמור את חדש האביב שהיה בחדש הראשון, ולא גיב מהקריב את הפסח במועדו, ולא האכיל את ישראל חמץ בפסח בחדש הראשון חיו : (כז) פי' שלא כהלכה שאכלוהו בטומאה : (ג) פי' על אכלם אותם בטומאה : (ד) עיין יהל אור הערה 106 להקדמת הה' ז"ל על התורה בדרך הכ' : (ה) ובמקח"מ, טוען" ובבאר יצחק, ואם יטען הטוען" : (ו) עיין יהל אור הערה 106 שם : (ז) וכן הוא פסק להלכה, הגיע יום שלשים באדר ולא עברו עדיין השנה, לא יעברו אותה כלל, שאותו היום ראוי להיות ראש חדש ניסן, ומשכנס ניסן ולא עיברו אינן יכולין לעבר (רמב"ם ה' קד"ח פ"ד ה"ד) : (ח) וכן הוא בג' (סנהדר' יב ז) שאין מעבירין אלא אדר, והוא עיבר ניסן בניסן, ופי' רש"י ז"ל לאחר שקידשו לשם ניסן חזר ונמלך ועשו אדר שני", וכן כתב הה' בס' העבור, וקדמונינו ז"ל לא תפשוהו רק בדבר קל, כי עבר ניסן בניסן ופי' שהיה

לידע מקום הלבנה יחשוב שנת העולם ויעשה מהם חדשים, ויתן לכל חדש כ"ט יום וחצי, ושתי ידות שעה, שהם תשי"ב חלקים, והנה חסר ע"ג חלקים (ט), והנה התחברו מהם בכל מחזור יותר משתי שלישיות יום (ט), והנה יהיה המרחק בין השבון מולדות מימי בראשית ובין השבון מולדתו היום קרוב סחצי שנה (ט), והנה התברר לך, כי כלל שנותינו ישוב בכל המחזור שנות החמה, וחדשינו תמיד חדשי הלבנה, וברוך השם שהדריכנו בדרך ישרה, הנה אתן לך ראיה מן המקרא שהמועדים תלויין בבית דין (ט) דכתיב (ט) ויועץ המלך חזקיהו לעשות פסח בחדש השני ודה"ב ל (ב) (ט) ואם היתה קבלה בידם להסתכל לדבר האביב (ט), כאשר אמרו החולקים על רבותינו ז"ל, למה לקח עצה לקבוע פסח בחדש השני והנה יראה (ט) אם דבריהם (ט) אמת, כי עשה חזקיהו שלש רעות האחת שלא הקריב פסח במועדו והיה טהור, ולמה אחר זה בעבור רוב הקהל שלא באו, ואין זה כתוב בתורה כי אם בדברי הקבל"ד (ט), והשנית שאכל והאכיל כל ישראל חמץ (ט) בחדש הראשון, והשלישית שבדא מלכו לעשות חג המצות בחדש השני שבעת ימים, וכן לא יעשה, כי השם לא צוה לעשות חג הפסח (ט) בחדש השני, יהל

(עג) לחשבון תשל"ג : (עד) לפי הה' עולה ס"ו שעות חקכ"ד רגעים ול"ע : (פה) אם ישגו הע"ג חלקים : (עו) וכן יאמר בס' העבור, וסוף דבר המעתיקים אמרו כי קריאת המועדים תלויה בצ"ד, ע"כ דרשו אשר תקראו אתם (ויקרא כג ז) בעבור היותו חסר" : (עז) ובמקח"מ, ככתוב" : (עח) ולשון הכתוב שם ויועץ המלך וזריו וכל הקהל בירושלים לעשות הפסח בחדש השני, ועיין רש"י (צרכות י, ז), פסחים (נו א), ד"ה עבר ניסן בניסן, שהביא ג"כ הפסוק כמו שהביאו הה' ז"ל, וכן הרד"א הביא הפ' הזה כמו שהביאו המה, ולא ככתוב : (עט) ובמקח"מ, לדבר האביב לבדו" והוא הנכון : (פ) ובמקח"מ, נראה" : (פא) של החולקים : (פב) עיין (העבור ומנין השנים לה' ר"י בדרך פ' יב) מה שהאריך בזה : (פג) ובמקח"מ, בפסח שהוא" : (פד) ובמקח"מ, חג המצות" : (פה) כי לא היתה הכתוב לעשות בחדש השני אלא מלוח הפסח באכילתו לשמאים, אבל המלות והג', גם הסמאים היו אוכלים ועושים אותם בחדש הראשון : (פו) וכן יאמר בס' העבור, וגם אני אתן לך ראיה גמורה בדברי הימים על דבריהם שהוא אמת, ידענו כי חזקיהו המלך לדיק גמור היה, כי כן הטיד זו הכתוב, ומלאנו שעשה לשי דעת מי שאין לו דעת שיאמין בדברי הקבלה שלשה דברים קשים, אחד שלא הקריב הפסח במועדו, ויש עליו ועל כל ישראל השוורים כרת, והשני כי אכל והאכיל חמץ בפסח, והכלל בחג המצות, והשלישי שפסח פסח שני שבעת ימים מלוח תאכלו אשר לא כתוב בתורה, כי הסמאים ישמרו חג המצות עם ישראל לעולם, ואינם

כִּי הַקָּצִיר אַחֲרֵי נִיסָן הוּא, וּכְבֹד נִבְנְסָה שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה, גַּם לֹא יוֹרֵעַ בְּשַׁנַּת הַשְּׁמִיטָה (קט)
וְהָנָה כִּי דִבְרֵי הַבְּמִינִי וְלֹא הֵם גְּבוּלִים (קט):
רֹאשׁ חֲדָשִׁים. אָמַר רַבִּי מִשֶּׁה הִכְהֵן, אֵין צִדִּיק לֹמֵר רֹאשׁ חֹדֶשׁ דִּק חֹדֶשׁ לָבְדוּ (קט), כִּי הַטֵּעַ יוֹם חֹדֶשׁ אֹר הַלְבֵנָה (קט), וְכֵן כְּתִיב חֹדֶשׁ וּשְׁבַת (יִשְׁעִי א יג) (קט) הַדְּשִׁיכֶם וּסְוֹעֲדִיכֶם (שֵׁם פ' יד) (קט) מִיָּדִי חֹדֶשׁ בַּחֲדָשׁוֹ (שֵׁם פו כג), וְאַחֲרֵים טַעְנוּ עָלָיו, אִם כֵּן לִמָּה אָמַר בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחֵר לַחֲדָשׁ (בְּמִד' כט א) (קט) וְהוּא הָשִׁיב לְהַסִּיר הַסֶּפֶק (קט) גַּם טַעְנוּ עָלָיו וּבְרָאשֵׁי הַדְּשִׁיכֶם (שֵׁם כח יא) (קט), הוּא הָשִׁיב כִּי עַל חֹדֶשׁ נִיסָן יִדְבֹר בְּכָל שָׁנָה (קט), כִּי נִיסָן לָבְדוּ הוּא רֹאשׁ חֲדָשִׁים (קט), וְשִׁאלוּהוּ אִם כֵּן מִה קָרְבֵן שֶׁאֵר הַחֲדָשִׁים, וְהוּא הָשִׁיב כִּי שֵׁם כְּתוּב וְאֵת עוֹלָם חֹדֶשׁ בַּחֲדָשׁוֹ לַחֲדָשִׁי הַשָּׁנָה (שֵׁם שֵׁם יד) בַּפֶּרֶשֶׁת עֲצֻמָּה (קט) וְכֵן אָמַר, וּבַיּוֹם שִׁמַּחְתֶּם וּבְסוֹעֲדִיכֶם וּבְרָאשֵׁי הַדְּשִׁיכֶם וְתִקְעֶתֶם בַּחֲצֹצְרוֹת (בְּמִד' י י) כִּי הוּא תִּהְיֶה הַשָּׁנָה (קט) וְאִנְחָנוּ לֹא נִיחָה דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ וְלֹא בַּעֲבוּר סִבּוֹתֵינוּ, כִּי הֵם אָמְרוּ כִּי בְּכָל חֹדֶשׁ יִתְקַעוּ בַּחֲצֹצְרוֹת (קט), וְהוּא הִגִּבּוֹן, לֹמֵר חֹדֶשׁ אֹר רֹאשׁ חֹדֶשׁ (קט), וְכְתוּב עַד חֹדֶשׁ יָמִים (שֵׁם יא כ) (קט) שִׁטְעָמוּ שִׁימְלֹאוּ יָמֵי הַחֹדֶשׁ שְׁלֹ (קט): (פִּיהִי'ק. הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֲדָשִׁים. כִּבֵּר הַזִּכְרָתִי בַּתְּחִלַּת פִּירוּשׁ הַתּוֹרָה, שִׁקְבִיעוֹת הַשָּׁנָה גַּם הַחֹדֶשׁ לְבֵית דִּין הִיָּה (קט), וְעַתָּה בְּגִלּוֹת נִסְטוֹךְ עַל מַעֲשֵׂה ב"ד וְהוּא הַעֲבוּר (קט)

יְהִיָּה הוּא לְעוֹלָם רֹאשׁ (ט) לַחֲדָשִׁים, וְיִהְיוּ הַמְּוֹעֲדִים בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי מִמֶּנּוּ, וְזֶהוּ רֹאשׁוֹן הוּא לָכֶם לַחֲדָשִׁי הַשָּׁנָה, וְיִדְעֻנוּ כִּי מִצּוֹת רַבּוֹת הֵם בַּתּוֹרָה זָכֹר לְיִצְחָק מִצְרִים, וְהָנָה רֹאשׁוֹן זֶה לְהִיָּוֶה תְּחִלַּת חֲשׁוֹן יִשְׂרָאֵל, וְכִכָּה כְּתוּב זֶהוּ בְּשִׁטְוִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשָׁנָה הַרְבִּיעִית בַּחֲדָשׁ זֶה הוּא הַחֲדָשׁ הַשְּׁנִי (מ"א ו א) (קט), וְהָאִימּוֹת אֹמְרִים כִּי (קט) אֵם הַשָּׁנָה בְּנוֹיָה מִהַחֲדָשִׁים, הָנָה חֹדֶשׁ הָאִכִּיב הוּא יִסּוּד וְרֹאשׁ, אִם כֵּן לִמָּה תִּהְלֹ מִסְפָּרָכֶם מִהַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי (קט). וְתֹאמְרוּ כִּי הוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְהַתְּשׁוּבָה כִּבֵּר הַזִּכְרָתוֹ הַזֶּה, כִּי אַרְבַּעַה רֹאשֵׁי שָׁנִים הֵם (קט), וְרֹאשׁוֹ בַּחֲדָשׁ כִּי קֹדֶשׁ שְׁנַת הַיּוֹבֵל בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בַּעֲשׂוֹר לַחֲדָשׁ (קט), וְעוֹד כִּי צוּה הַשֵּׁם לְקִרְוֹא בַּתּוֹרָה, בְּמוֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה בַּחֲג הַסּוּכוֹת (דְּבָרִי לֹא י) לִמְעַן יִשְׁמְעוּ וְלִמְעַן יִלְמְדוּ (שֵׁם שֵׁם יב) וְאִם תִּהְלֹת שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה תִּהְיֶה מִנִּיסָן, לִמָּה לֹא צוּה לְקִרְוֹא בַּתּוֹרָה בַּחֲג הַסּוּכוֹת, וְהָנָה חֲצִי שָׁנָה עֲמָדוֹ בְּטָלִים וְכְתוּב חֲג הָאִסִּיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה (לְמִשְׁתָּה לֹד כב) וּבְמִקּוֹם אַחֵר הוּא אֹמֵר וְחֲג הָאִסִּיף בְּצֵאת הַשָּׁנָה (שֵׁם כג טז) (קט), וְעוֹד גְּבוּל לְלִמּוּד מִדְּרַךְ הַתּוֹרָה גַּם מִדְּרַךְ הַתּוֹלָדוֹת (קט) שֶׁאֵמַר בַּתְּחִלָּה לֹא תוֹרְעוּ, וְאִיִּכּ וְלֹא תִקְצְרוּ (וְיִקְרָא כה יא) (קט) כִּי הַזִּרְיעָה סְמוּכָה לְתִשְׁרֵי לֹא לְנִיסָן (קט) וְעוֹד אִם שִׁמְנוּ תִּהְלֹת הַשְּׁמִיטָה נִיסָן (קט) כִּי שׁוֹרֵעַ בְּשָׁנָה הַשְּׁשִׁית לֹא יִקְצוֹר בְּשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית (קט)

יהל אור

הַשְּׁבִיעִית, אִיִּכּ בְּעַל דַּעַת הַמִּינִים: (קט) וְכֵן יֹאמַר בֶּם' הַעֲבוּר, וְאִנְחָנוּ נֹדֶה כִּי תּוֹרָה שְׁבַע"פ הִיא דְּבַר ד', הַלְלָמ"ס, וְאֵין הַפֶּרֶשׁ בֵּין תּוֹרָה שְׁבַע"פ וְתּוֹרָה שְׁבַע"פ, וְהָאֹמְרִים כִּי הַמַּעֲתִיקִים הוֹסִיפוּ וְגִרְעוּ, כֵּן יוֹכֵל הַטּוֹעֵן לֹמֵר, כִּי כָל הַתּוֹרָה מִיָּדָם קִבְּלוּהָ: (קט) כִּי בְּאֹמְרוֹ חֹדֶשׁ בְּלִי מֵלֶת רֹאשׁ מַשְׁמַעוֹתוֹ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ: (קט) כִּי חֹדֶשׁ בִּיאָרוּ חֹדֶשׁ אֹר הַלְבֵנָה: (קט) וְלֹא כְּתִיב רֹאשׁ חֹדֶשׁ וּשְׁבַת: (קט) פִּי' בְּרָאשֵׁי חֲדָשִׁים: (קט) כִּיֹן שֶׁאֵמַר בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי, וְיִהְיֶה בִּיאָרוֹ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, לֹא הִילָּל בַּחֲדָשׁ לַחֲדָשׁ: (קט) וְנִכְתַּב מֵלֶת אֶחָד לְהַרְבֵּה הַלָּשׁוֹן וְלִהְיוֹת כָּל סֶפֶק: (קט) וְהִיָּה לוֹ לֹמֵר, וּבַחֲדָשִׁים: (קט) שִׁיעָשׂוּ כֵן: (קט) הוּא רֹאשׁ לְכָל הַחֲדָשִׁים, עִיִּכּ יֹאמַר וּבְרָאשֵׁי לֹמֵר שִׁיעָשׂוּ כֵן בְּנִיסָן בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה: (קט) פִּי' שִׁיעָשׂוּ כֵן בְּכָל חֹדֶשׁ מִחֲדָשִׁי הַשָּׁנָה מִנִּיסָן עַד נִיסָן, עִיִּכּ הוֹסִיף לַחֲדָשִׁי הַשָּׁנָה, וְעִיִּין כְּפִי' הַח' וְלֹא (בְּמִד' כח יא) שֶׁהִבִּיא ג"כ מִר' מִשֶּׁה הִכְהֵן וְסִיִּים וּפִירוּשׁוֹ נִכּוֹן הוּא: (קט) הַמַּתְּחִלַּת מִתְּשֵׁרֵי, עִיִּין (סוּכָה נה א) (קט) עִיִּין (סוּכָה טז), סִפְרֵי בַּעֲלֻתָךְ פִּיִּסְקָא ע"ז: (קט) דַּעַתוֹ שְׁכִין חֹדֶשׁ, אֹר רֹאשׁ חֹדֶשׁ מוֹבֵנָס אֶחָד: (קט) וּמַשְׁמַע מוֹה שֶׁאֵין חֹדֶשׁ רֹאשׁ חֹדֶשׁ מִדְּקֹאמֶר יָמִים: (קט) וְיִבְאֵר שׁוֹהוּ פִירוּשׁוֹ: (קט) וְקִבְּעוֹת הַמְּוֹעֲדִים הַלְוִיִּם בְּקִבְּעוֹת הַחֹדֶשׁ, וְדָבָר זֶה כּוֹלֵו מִסּוּר לְכ"ד: (קט) עִיִּין כְּפִי' בְּמ'

שֶׁהִיָּה מִנְהַג כ"ד שִׁיטְתָּכֵל בְּסוֹף חֹדֶשׁ אֶדֶר, אִם לִרְיָךְ לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה, וְהוּא שֶׁגַּם שָׁנָה קְטָנָה, לֹא עֲבָר אֶת הַשָּׁנָה בְּסוֹף אֶדֶר כְּמַשְׁפָּטוֹ, עַד שֶׁנִּכְנַס חֹדֶשׁ נִיסָן, וְהוּא עֲבָר הַשָּׁנָה, וְלֹא הִיָּה פֶסַח שְׁנִי כִּי אִם רֹאשׁוֹן: (קט) וּבְמִקְהָמ' רֹאשׁוֹן: (קט) וְכֵן כְּתִיב הַרְדִּי"א כִּי בֵּן לֹוֹ יִת' שְׁלֹזְכָרוֹן גְּאוֹלָתָם יַעֲשׂוּ מִדִּי שָׁנָה בְּשָׁנָה הַחֹדֶשׁ הַהוּא אֲשֶׁר יֵלְאוּ בּוֹ רֹאשׁ לְכָל חֲדָשִׁי הַשָּׁנָה, וְיִזְכְּרוּ הַחֲדָשִׁים רֹאשׁוֹן וְכֵן כּוֹלֵס, כְּדִי שִׁיְהִיָּה תְּמִיד זָכֹר בְּפִיהֶם הַחֹדֶשׁ הַהוּא, וְיִזְכְּרוּ בֹוֹה גְּאוֹלָתָם מִמִּלְרִים: (קט) וּבְמִקְהָמ' לֹא יִגְרוּס, כִּי: (קט) פִּי' מִסְפָּר הַשָּׁנִים, וְמִן הַרְאֵוִי הִיָּה לְסִפּוֹר הַשָּׁנִים ג"כ מִנִּיסָן: (קט) בְּג' (ר"ה ב א) (קט) כְּמ"ט (וְיִקְרָא כה ט י) (קט) כְּלֹמֵר שֶׁאֵז תֵּלֵף הַשָּׁנָה וְתִכְנַס הָאֶחָד וְהוּא תִשְׁרִי: (קט) פִּי' מִדְּרַךְ הַטֵּבַע: (קט) ר"ל כִּי אָמְרוּ אִיסּוֹר הַזִּרְיעָה תִּהְלֹה בְּשַׁנַּת הַשְּׁמִיטָה, וְזֶה יוֹרָה כִּי תִּהְלֹת אִיסּוֹר הַשָּׁנָה הִיָּתָה הַזִּרְיעָה וְאִיִּכּ הַקִּלְיָה: (קט) וְלִדַּעַת הַמִּינִים הַקִּלְיָה קוֹדֶמַת כִּי דַּעַתָּם כִּי מִנִּיסָן תִּהְלֹ הַשָּׁנָה, וְהַקִּלְיָה סְמוּכָה לְנִיסָן: (קט) כְּדַעַת הַמִּינִים: (קט) הַנִּכְנַסְתָּ בְּנִיסָן: (קט) גַּם אִיסּוֹר לוֹ לִזְרֹעַ בְּשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית שֶׁהִיא שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה, גַּם כָּל אֶדֶם יִמְנַע תּוֹרֹעַ בְּשָׁנָה הַשְּׁשִׁית כְּלֹמֵר בַּחֲזוֹרָף בְּזִמְנֵן הַזִּרְיעָה, לִפִּי שֶׁלֹא יוֹכֵלוּ לְקַלּוֹר בְּקִין שֶׁהִיא תִּהְלֹת שָׁנָה הַשְּׁבִיעִית, הִנֵּה יַעֲמָדוּ בַּהֲכָרַח שְׁנֵי שָׁנִים מִן הַזִּרְיעָה וְהַכְּתוּב לֹא אָמַר אֶלֶף שָׁנָה אֶחָת שֶׁהוּא

אונקלוס

ע"ה 155

שמות יב בא

וַיֹּאמְרוּ אֶל־כָּל־עַדְתֵּי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
בְּעֶשֶׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ

לִירְחֵי שְׁתָּא : ג מִלֵּילוֹ
עִם כָּד כְּנִשְׁתָּא דִישְׂרָאֵל
לְמִימַר בְּעֶסְרָא לִירְחָא
רִשִׁי

אבן עזרא

ובס' בחר סיני אאריך מעט (קל) : ג דברו אל כל עדת בני ישראל. כי כל בני מצות חייבים (קלא) : ויקחו להם. מי שיש להם מסקנהו (קלג) כי מקנה רב היה להם או יקנו (קלד) ויפת אמר כי מיום העשור יחלו להבין השם (קלז) [ו] יום ייד (קלח) רק לא ידענו אם אם זו מצוה לדורות, או על פסח מצרים (קט) [ז] : שיה לבית אבות. אם הם מעושים (*) : שיה ובתחלת זה הספר פירשתי בית (קס) : (פיה"ק) בעשור. יום נבחר והוא לשילוש (קמא) וכן בתדש

חשכה (יא) : (ג) דברו אל כל עדת. וכי אהרן מדבר והלא כבר נאמר אהה מדבר (יב) אלא חולקין כבוד זה לזה ואומרים זה לזה למדני והדבור יולא מבין שניהם כאלו שניהם מדברים (יג) : דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש. דברו היום

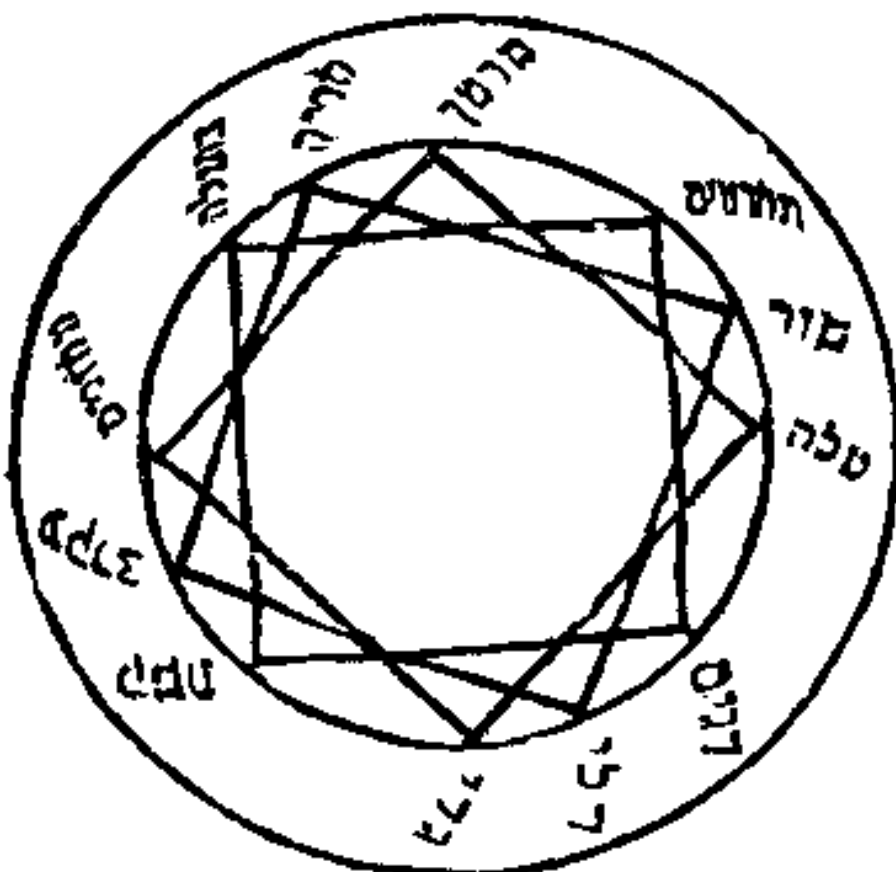
לבית. אם הם רבים (קכ) ואחר שאמר שיה לבית ובתחלת זה הספר פירשתי בית (קס) : (פיה"ק) בעשור. יום נבחר והוא לשילוש (קמא) וכן בתדש

יהל אור

קרני אור

מ' ארי' לז' ליפצין (פיעטרקוב תרס"ח) : [ו] פיין יהל אור, וגם דעת רז"ל כן שהלקיחה היה בעשור לחדש, אך לא מטעם יפת, וכן אמרו (מכילתא בא פ"ג) הדבור הזה בדר"ח, ולקחתה בעשור, ושמיטה ביד, ודרשו (שם פ"ד, פסחים לו א) שכל קרבן לריך כיקור ממנו ד' ימים מקודם, ואותו שנה היה י"ד בחדש בשבת ולקחו כל אחד ששה והיו שיניהם של מלרים קהות ועיין (שבת פו ב בתוס' ד"ה ואלו יום") : [ז] ודרשו רז"ל (פסחים לו א) בעשור לחדש הזה ויקחו, זה מקחו מעשור, ואין פסח דורות מקחי מעשור, וכן הוא (מכילתא בא פ"ג) בעשור לחדש הזה, זה בא ללמדנו, להוליא פסח דורות שאין לריך לסיות מקחו

הה' ז"ל (ויקרא כה ט) ובבאורי שם : (קל) עיין (ויקרא שם) שהאריך בזה עיי"ש : (קלא) מלות החדש היה מסור רק למשה ולאהרן בלבד, כי לפנייהם ניתנה המלצה הזאת במקום ב"ד הגדול, וקחתה אים שה לבית אבות היא מלצה המוטלת על כולם, וטבולס יתעסקו בה, כי כל בני מלות חייבים בה : (קלב) ובמג"ט, ממקניהם" וכן הוא בבא"י : (קלג) והוא לקיחה בכסף, כמו ונקחה דגן ונאכלה (נחמ"ה ה ב) לקחי חטים (ש"ב ד ו) : (קלד) דעת יפת הוא, כי מיום העשור לחדש החל במכת החשך, והיה עד יום יג, וכיום יד קרא פרעה למשה ואמר, ולכו עבדו" (פ"י לא) וכו' כיום אמר לו כהנות הלילה, וע"כ היה מכת החשך מיום עשור כדי שלא יראו את ישראל מה שהיו משתדלים להכנת השם, וע"כ לזה השם לקחת השם מיום העשור שההל החשך שלא יראו המלרים, וע"כ לזו לשחוט ביד בערב שלא יראו המלרים, ועיין קרני אור : (קלה) פי' על יום יד ובבא"י, עד יום יד" : (קלו) כי הכתוב לא ביאר זאת : (*) ובבא"י, מוטעים" : (קלז) אים רבים הם בני הבית : (קלח) שפי' למשפחה אחת : (קלט) אים הם רבים, וכן הוא (מכילתא בא פ"ג) וכן פי' רש"י ז"ל הרי שהיו מרובין יכול שה אחד לכלן, ת"ל שה לבית : (קמ) (למעלה א א) ופי' בני ביתו : (קמא) להבין דבריו פה, מן ההכרח להקדים איזה הקדמות נחוצות, ואח"כ נבאר דבריו, הח' ז"ל רמז פה ממכטי הכוכבים המגידים עתידות לפי דעתו עפ"י דעות הקדמונים, אף שבזמנינו זה כבר בטלה ואין מי שיחוש לה, כי אין לנו חלק בה, אך המפרש דבריו לריך לבאר היטיב מה ירומזן מליו א) מבט הוא מלשון ראה, לפי שהכוכבים המתנגדים רואים זה את זה, כמו והביטו אחרי משה (למעלה לג ח) או הוא מעיין ובוטו מכוס מעטס (ישעי' כ, ה) לשון תקוה, ומעיין זה ג"כ מלפנים השואלים בהווים לדבר תקות ישועה ב) דעת האלטגנינים שכוכבי שבתאי ומאדים, רעים, ולדק ונוגה, טובים, חמה כוכב לבנה, ביונוים, ומביט נוכחי, ומביט מרובע, רעים, ומביט משולש ומביט משושה, טובים, ומביט משושה יותר טוב ממוביט משולש, גם אמרו, מביט ב' כוכבי לכת מהטובים יורו שלום ואהבה גמורה, ומביט ב' כוכבי לכת הרעים יורה על ריב ושנאה גמורה, ומביט ב' כוכבים ביונוים יורו שלום ואהבה, אך לא בשלמות ומביט כוכב טוב עם כוכב רע, הטוב יבטל קצת את הרע, וגם הרע יבטל מהטוב, מביט טוב עם כוכב טוב, הוא טוב מאוד, ומביט רע וכוכב רע הוא רע מאוד, ומביט ביונוי וכוכב ביונוי הוא טוב, מביט ביונוי וכוכב רע, ביונוי, מביט רע וכוכב טוב אינו רע ג) מביט המזלות ימלאו על ד' פנים, מהם בנוכחה, מהם במשולשים, מהם צרביעיים מהם בששיים, ודע עוד, כי האלטגנינים יחסו י"ב המזלות

מק"ב רש"י : יא) פיין תגומא כ' י אהו החדש שאמר הקב"ה למשה בולד משש שעות ולמעלה, ולא היה כח בעין לראותו והראהו לו הקב"ה באלגט ואמר לו החדש הזה, ועיין פכ"ז, שכל טוב : יב) לעיל ז ב, במכילתא בא פ"ג בתיב, ואח"כ תדבר אל בני לאמר" ומקרא זה לא מלינו בכל החורה, ועיין ברא"ם ובמדה סופרים ומאיר עין מה שהאריכו בזה, וקבילו כמה גוססאות, ועיין במדרש שכל טוב הערה ל"ט מה שכתב הרב ה"ל והגבון כג"י רש"י פס"ח"ג : (ג) מכילתא שם פכ"ז שכל טוב : מכילתא

הדין ויפסון להון גבר
אמר לבית אבא אפר
לבייתא: וואם יזעיר
בייתא מלאהמנאה על
אמר ויפסב דא ושיבבה

עשה לבית-אבת עשה לבית: וואם
ימעטה ביה מיהיות עשה ולקחהו
ושכנו הקרב אל-ביתו במכסת

רשי

אבן עזרא

בראש חודש שיקחוהו בעשור לחודש (י):
הזה. פסח מלרים מקחו מעשור ולא פסח
דורות (יו): עשה לבית אבות. למשפחה אחת
הרי שהיו מרובין יכול שה אחד לכלן
תלמוד לומר שה לבית (יו): (ד) ואם ימעט
הבית מהיות משה. ואם יהיו מועטין
מהיות משה אחד שאין יכולין לאכלו יבא
אמר המכס על משקל וסמר ריולדתו (משלי

אור

וע"כ לזה השם שיקחו בזה היום שה לבית לעשותם קרבן
בסוד הקרבנות אך לא ישחטו בעשור בעבור כי שובתו
של זה היום רבה ורעתו מועטת וזהו מה שאמר הח'
ז"ל. בעשור יום נזהר והוא לשילוש: (קמב) פי',
בעשור לחדש השביעי, והוא יוה"כ, והוא שליש
החדש, ואז הלכה הלכנה בהם ד' מעלות שהם שליש
הגלגל והגיע עד מול דלי שהוא בית שצתי וגלות
השמש, והוא המול שהיתה בו המהפכת הגדולה של
שצתי ולדק קודם יליאת מלרים, וכל זה יורה גלות
והשחתה ע"כ לזה ד' שיתענו ישראל, וישבתו,
ויקריבו קרבנות, וכן יאמר (יסוד מורא בער החשיעי)
ובעשור דבר החוס המשולש, זה בכבוד וזה בבית,
וככה בעשור לחדש השביעי ומה שאמר, זה בכבוד
זה בבית פי' בראשית חכמה, כי כבוד השמש במול
סלה, ובית הלכנה במול סרטן, ע"כ אמר זה בכבוד
זה בבית, כלומר שהשמש הוא בבית כבודו שהוא
סלה, והלכנה בסרטן שהוא ביתה, והכוכב שהוא
בביתו דומה לחדש שהוא בביתו שהוא מושל בכל:
(קמג) פי' חזי חדש ניסן, הוא כמו חזי חדש חשרי,
שאו שני המאורות במכס איבה במולות הקו השמי,
זה במאזנים וזה בטלה, וכן יאמר (ויקרא כג כד)
והנה סבות כח פסח: (קמד) בית אב, כולל
תחתיו כמה משפחות, הבית אב הוא השמש הראשון,
והמשפחות הם הענפים המסתעפים ממנו, והבית
הוא למטה מן המשפחה, כמ"ס, והיה השכס אשר
ילכדו ד' יקרב למשפחות והמשפחה אשר ילכדנה ד'
תקרב לבתים (יהושע ו יד), והח' ז"ל הביא הפי'
כפי טעמה בכת וברונו. יקרב לבתים: (קמה) שלא
יוכלו לאכלו כלו: (קמו) ופי' שם הח' ז"ל כמו חלקי,
מגזרת, תכסו על השם: (קמו) כל לשון מכס
שבמקרא ענינו חלק מן הכל, וכן תכסו האמור כאן,
ופי' הכתוב בפי החלק האגני למאכל הגפזות אשר בחבורה
תחלקו על השם: (קמז) ושרשו כסס: (קמז) ומ"ז

השביעי (קמז), כי חצי זה כמו זה (קמז): עשה
לבית אבות. אם הם מעטים, ושה לבית אם הם
רבים, ובפ' עכן יקרב לבתים (יהושע ו יד) (קמז):
ד ואם ימעט הבית מהיות משה. מהיות
מעט מאכילת השה, כי אנשי הבית יהיו
מועטים (קמז) יקח הוא ושכנו: במכסת. חלק,
וכן המכס לה' (בסד' לא לו) חלק שיקח כל
אחד, וכמוהו, ה' סנת חלקי וכוס' (תהי סו ה) (קמז)
גם תכסו (קמז), והוא ספסלי הבסל (קמז), והבסל
חסר מפלת במכסת גם מן המכס (קמז), והנה
יהל

לשפחה כוכבי לכת, וכן להם בתים ואמרו בית
השמש, מול אריה, ובית הלכנה מול סרטן, ולשאר
החמשה יחסו לכל אי שני בתים בית אחד ליום,
ובית אחד ללילה, דהיינו לשבתיו דלי ציוס וגדי
צלילה, ללדק קשת ציוס, דגים צלילה למאדים סלה
ציוס ועקרב צלילה, לנגה מאזנים ציוס שור צלילה,
לכוכב תאומים ציוס בתולה צלילה, ולדבריהם כשיגיע
כל כוכב מכוכבי לכת בתנועתו ציוס תחת המול
המיוחד לו, וכן כשיגיע צלילה תחת המול המיוחד לו
ללילה תחזוק פעולתו ביותר, גם חלקו המולות
למכסים, דהיינו סלה ומאזנים שהאחד למעלה מן
הארץ, והשני מכון כנגדו למטה מן הארץ קראו
מכס נכח, ואם נניח ד"מ שכוכב לדק תחת מול
סלה, ומאדים תחת מול מאזנים שכנגדו, יורה זה
המכס על איבה גמורה, כי הם בתכלית הריחוק
שהוא ק"פ מעלות חש"ס מעלות שבגלגל, לפי שיש
בין סלה ומאזנים מרחק ששה מולות, ולכל מול
שלשים מעלות, וששה פעמים שלשים הם ק"פ, ואם
בין הכוכבים הנכחיים ג' מולות ר"ל ג' מעלות שהם
הלק רביעי: הגלגל, נקרא מכס רביעי ומורה על
חזי איבה, ואם המרחק הוא ד' מולות שהם ק"כ
מעלות הלק שלישי מהגלגל נקרא מכס שלישי ומורה
על אהבה גמורה, ואם המרחק הוא רק ג' מולות
שהוא ס' מעלות מורה על חזי אהבה, והדברים
ארוכים, ובעשור לחדש ניסן יהיה השמש במול סלה
בשלישית ברוב השנים והלכנה תהיה אז במול סרטן,
ואמרו הבתי המולות כי שני המאורות הם פקידים על
ישוב העולם ועל חיי הבריות ומול הוא מן המולות
הטובות, ומול סרטן הוא מול העולם, גם הוא
כבוד לדק שהוא הכוכב הסובב וקלון מאדים ובית שגאת
שצתי, והנה זה היום הוא נצח, אך בעשור כי
מול סלה הוא בבית מאדים שיוורה על מלחמות ואם
וההרינה וזהו הגה יהמר משע מהפכה הנכרת,

ובק"ב רשי"י יד) מלחמה שם פסח' שאל סוד: (סו) מלחמה שם פסחים ט ט: (סו) כ"ס כג' ב"קוס קלג ובמלחמה פי'
ח"ל שה לבית אבות, ופי' מלח סופרים אמת ו'.

אונקלוס

שמות יב בא עמ' 157

דְּקָרִיב לְבֵיתָהּ בְּמִנְיָן נִפְשָׁתָא גִבְרָא לְפָנִים מִיכְלָה תְּתַמְנֹן עַל אִמְרָא : ה' אִמְרָא שְׁלִים דְּכָר בַּר שִׁתָּה יְהִי לְכֹן רִשִׁי

נִפְשָׁתָא אִישׁ לְפִי אָכְלוּ תִּכְסּוּ עַל־הַשָּׁה : ה' שָׁה תָּמִים זָכַר בֶּן־שָׁנָה יְהִי לָכֶם מִן־הַכֶּבֶשִׂים וּמִן־הָעִזִּים

אבן עזרא

יו (כה) שהוא (הי) מפעלי הכפל (קפ) (ח) : (פיה"ק, ואם ימנעו הבית, ואם היו אנשי הבית מעט ולא יכלו לאכול שם המים (קפ) : במכסת, חלק וכן המכס לה' (כבר' לא לו) ושניהם מפעלי הכפל (קפ) : ה' שָׁה תָּמִים, שיהיה בלא מום (קפ) גם שָׁה יקרא כל אחד משני המינים (קפ) ששם הצאן כוללם (קפ) וככה שָׁה כשבים ושָׁה עזים (דברי יד ד) (קפ), אִי־ר משה בן עמרם הפרסי, כי השה חיוב פסח מצרים, ובארץ ישראל שָׁה או שָׁר, וראיתו, "וּבַחַת פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבִקְרִי" (שם פו ב) שהוא פסח דורות ולא דבר נבונה (קפ) כי כל פסח דורות הוא זכר לפסח מצרים, ואין ראוי לשנות, רק "וּבַחַת פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ צֹאן חִיּוֹב, וּבִקְרִי לְשִׁלְמִים לְאֹכֹל בְּחֵן מְבוּשָׁל בְּמִים" (קפ) [פ] וכמוהו, ושכחת בחנך אתה ובנך ובתך (שם שכתוב בדברי הימים (קפ) ששחטו יום ארבעה עשר כבשים ופרים, ושם כתוב הכבשים לפסחים (קפ), והפרים לשלמים, בשלו אותם בדודים ובסידות (קפ) רק לבד הצאן בשלו באש כמספס (קפ), אִי־ר ישועה, כי יש הפרש בין בן שנה, ובין בן שנתו, כי בן שנה עלתה לו שנה (קפ) ובן שנתו כששעו (קפ), והנה

לידי נותר ולקח הוא ושכנו וגו' זהו משמעו לפי פשוטו. ועוד יש בו מדרש יי' ללמד שאחר שנמנו עליו יכולין להתמעט ולמשוך ידיהם הימנו ולהמנו' על שם אחר. אך אם באו למשוך ידיהם ולהתמעט, מהיות משה יתמעטו בעוד השה קיים בהיותו בחיים ולא משגשגת : במכסת, תשכון וכן מכסת הערכך יי' : לפי אכלו, הראוי לאכילה פרט לחולה וזקן שאינו יי' יכול לאכול כזית ב' : תכסו, תתמנן כא) : (ה) תמים. בלא מום כב) : בן שנה, כל שנתו קרוי בן שנה כלומר שגולד בשנה זו כג) : סן הבבשים ומן העזים, או מזה או מזה שאף עו קרוי

שם יד, אתה חיוב, ובנך ובתך רשות, והעד עשר כבשים ופרים, ושם כתוב הכבשים בדודים ובסידות (קפ) רק לבד הצאן בשלו בשלום ופרים, ושם כתוב הכבשים בדודים ובסידות (קפ) רק לבד הצאן בשלו באש כמספס (קפ), אִי־ר ישועה, כי יש הפרש בין בן שנה, ובין בן שנתו, כי בן שנה עלתה לו שנה (קפ) ובן שנתו כששעו (קפ), והנה

יהל אור

קרני אור

מכסת, וכן מ"ס מכס נוסף : (קפ) ט"י שנס הוא : (קנא) ושדשו מרר, והמ"ס הראשונה נוספת, וחמר אות הכפל : (קנז) שאם ימנעו אנשי הבית ולא יספיקו לאכול שם תמים עד שלא יותירו ממנו : (קנז) ושדשו כסס : (קנז) ט"י שלם מן המומים וכן הוא (מכילתא בא פ"ד) תמים להוציא בעל מום : (קנה) ר"ל כשב ועו כל אחד נקרא שם, כי שם אינו אלא שם ליחיד ממין הנאץ : (קנז) כי שם לאן כולל שניהם, רק שם לאן בא על המין או על הרצוי, יחיה איש עגלת בקר ושתי לאן (ישע"י ו

כא) ולא בא על היחיד, כמ"ס, ושה אחת מן הנאץ בכלל שם גדי וסלה, שגאמר, שם כבשים ושה עזים : (קנז) ושם בדברים, הביא הפ"י הזה כשם יי' וז"ל יי' כי במצרים אמר כבש או עז, ועתה בקר אס יוכל, והראשון הוא "אנכח" : (קנז) וכן פ"י שם ספ"י וז"ל לאן לחיוב הפסח, ובקר לשלמים : (קס) בפסח יאשיהו : (קסא) וכן כתוב, וירם יאשיהו לבני הפסח לאן כבשים ועזי עזים הכל לפסחים לכל הגמאל למספר שלשים אלף, ובקר שלשת אלפים אלה מרבות המלך (דה"ט לה ז), ובין שאמר הכל לפסחים, ואח"כ אמר ובקר, מלמד שאין הבקר נעשה פסח אלא שלמים, וכן פ"י רש"י ז"ל שם, לכל הגמאל, לכל ישראל הגמאלים הפריש לאן לפסחים ובקר לשלמי וציה" : (קסב) וכן כתוב (שם ש"י), והקדמים בשלו בפירות ובדורות ובנלחות" פ"י בשר השלמים בשלו אותם בכלים הזכריים : (קסג) וכן כתוב שם, ויבשלו הפסח באש כמספס"י ופ"י רש"י ז"ל שם, גלי אש" : (קסד) שעתה לו שנה תמימה : (קסה) פ"י

מכסת, וכן מ"ס מכס נוסף : (קפ) ט"י שנס הוא : (קנא) ושדשו מרר, והמ"ס הראשונה נוספת, וחמר אות הכפל : (קנז) שאם ימנעו אנשי הבית ולא יספיקו לאכול שם תמים עד שלא יותירו ממנו : (קנז) ושדשו כסס : (קנז) ט"י שלם מן המומים וכן הוא (מכילתא בא פ"ד) תמים להוציא בעל מום : (קנה) ר"ל כשב ועו כל אחד נקרא שם, כי שם אינו אלא שם ליחיד ממין הנאץ : (קנז) כי שם לאן כולל שניהם, רק שם לאן בא על המין או על הרצוי, יחיה איש עגלת בקר ושתי לאן (ישע"י ו

מק"ב רש"י : יי' מכילתא שם, פסחים ט ב, ושם פסח יי' ופ"י פסח ב, פס"ז בכל פסח : יי' ויקרא בו כג : יי' וכולל (לזקן שם ופ"י שאינו זכ"י : כ) ובמכילתא שם ילאו בתולד ובקטן, ופ"י כשכל פסח, ופ"י כג"ל החולש והזקן זכ"י בפס"י, להוציא את הזקן והקטן : כא) כן ת"י ופ"י תמנן פ"י אחרים ובמכילתא שם יפ"י, תכסו פ"י חז"ים ופ"י לאן פורסי (לשון סורית) וכן פ"י פ"י, תכסו יי' אמר" : כב) מכילתא פ"ד : כג) מכילתא שם : דברים

שמות יב בא

אונקלוס

תִּקְחוּ: וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד
אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה
וְשַׁחֲטוּ אֹתוֹ כָּל־קֹהֶל־עַדְת־יִשְׂרָאֵל

רש"י

אבן עזרא

שה שגאמר ושה עזים (כד): (ו) והיה לכם למשמרת. זהו לשון בקור שטעון בקור ממוס ארבעה ימים קודם שחיטה (כה) ומפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים מה שלא לזה כן בפסח דורות היה ר' מתיא בן חרש אומר הרי הוא אומר ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים (כו) הגיעה שבו' שגשגתי לאברהם שאגאל את בניו ולא היו צידם מלות להתעסק בהם כדי שיגאלו שגאמר ואת ערום ועריה (כו) ונתן להם שתי מלות דם פסח ודם מילה שגלו באותו הלילה (כח) שגאמר מתבוססת בדמך (כט) בשני דמים ואומר גם את דם בריחך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו (ל) ושהיו (לא) שטופים בעבודת כוכבים אמר להם משכו וקחו לכם. משכו ידיכם מעבודת כוכבים וקחו לכם לאן של מלוה (לב): ושחטו אתו וגו'. וכי כלן שוחטין אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו (לג): קהל עדת ישראל. קהל ועדה וישראל. מכאן אמרו על הארץ (קסג), וכבה, ובא השמש ושהר (וויקרא כב ז) שלא יראה על הארץ (קעז), והנה כתוב על מקדה לילה, והיה לפנות ערב ירחץ במים (דברי כג יב) ואם אין הדבר כן, יבאר לנו מה הפרש יש בין כבוא השמש של

בקרוב הנשיאים (קס) כבש אחד בן שנתו (במד' ז כא), ובאחרונה כתוב, כבשים בני שנה (שם שם כג) (קסז) וי: (פיה"ק). תמים. שלא יהיה בו טום גם זה (קס"ז) יקרא בן העזים (*) כי כן כתוב שה כשבים ושה עזים: ׀ והיה לכם למשמרת. שישמרנו כל אחד בביתו (קסח) ויא: בין הערבים. מלה קשה, ורבינו שלמה אסר (קסח), כי רנע נטות השמש מחצי היום לצד מערב (קע) ולא נתן מעם למה ערבים שנים (קסח), והנה כתוב, ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים (למסכה ל, ח), ואין ספק כי בשקוע השמש ידליק את הנרות (קעז), וכאשר חפשונו זאת המלה מצאנו כי יקרא רנע בין הערבים ערב, כי כן כתוב, בין הערבים תאכלו בשר (שז יב), ושם כתוב, בתת זה לכם בערב בשר לאכול, (שם שם ח) ובהדלקת הנרות כתוב, יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר (כו כא), וכתוב עולות לה' לבקר ולערב (עזרא ג ג), וכתוב, ואת הכבש השני תעשה בין הערבים (למסכה כט לט), והנה על הפסח שכתוב בו בין הערבים, מצאנו, שם תובח את הפסח בערב, כבא השמש מועד צאתך סמצרים (דברי שז ו) (קעג), פי' כבא השמש לצד מערב (קסד) ואין זה משמע ביאה, כי הוא היסך יציאת השמש, מדכתיב (*), השמש יצא על הארץ (ברא' יט כג) שהחל לראות על כב ז) שלא יראה על הארץ (קעז), והנה כתוב על מקדה לילה, והיה לפנות ערב ירחץ במים (דברי כג יב) ואם אין הדבר כן,

יהל אור

קריני אור

כד, ופמו יונח בקר לחגיגה: [וי] פיו נליג מה שכתב בסוף זה: [ויא] (ובמחלתא כח פ"ה) והיה לכם למשמרת, לכאילו ספח דורות, וכן הוא בפס"ז. ספח מלרים כללד טעון שמירה מנעשור, אבל לא ספח דורות, שגאמר בחדש ס' יספ' ז"ל מין העזים ציו"ד: (קסח) וכן ח"א ז"ל, מששה שעות ולמעלה קרוי בין הערבים, שהשמש שנים: (קעז) היינו קרוב ללילה, וכמו שיבאר: (קעג) ובמקח"מ מ"ר שלמה אמר כבא השמש וכו', וכן הגי' ברא"ם שהעתיק שם דברי הח' ז"ל ורבינו שלמה אמר כבוא השמש וכו' והוא הנכון: (קעד) מעת נסיתו לצד מערב, והבאר יתקן כתב כי כז"ל, ולפירוש רש"י כבא השמש לצד מערב וכו' (*): ובכא"י כדכתיב: (קעה) ובמקח"מ שחל להראות גבורתו על הארץ: (קעז) והוא פריכת השמש ושקיעתו: (קעז) והנה ביאה הפך יציאה, ופי' שלא יראה עוד על הארץ, ואיך נוכל לפרש כבוא השמש לצד מערב: (קעח) ויסיים, וכבא השמש יבא אל חוץ המחנה, והנה הפירוש של ביאה הוא השקיעה לגמרי וכן

מקרב רש"י: כד) דברים יד ד מחלתא שם: כה) מחלתא פ"ה, פסחים טו א, פס"ז, שכל טוב: כו) יח' טו ח: כז) שם ש"ז: כח) תחומא א וירא ד, מחלתא ריש פ"ה, פס"ז פ' יז פס"ז דר"כ ויהי כחלי כלילה שפז"ר פ"ז ג ופי"ט ב, דות רבב פ"ג, דר"א פ' כט, שוח"ט א קיד שוח"ט ב קיד ס תדאל"ר פ"ז ילקוט קלס: כט) יח' טו ו: ל) זכרי' פ"א: לא) וכו' ולפי שהיו: לב) מחלתא פ"ה, ופיין ירושלמי נדרים פ"ג ה"ט: לג) מחלתא שם, קדושין מא ב, ילקוט קלה:

פסחים

פסח, ובין בבוא השמש של מקרה לילה (קפ),
 וככה ובא השמש וטהר (ויקרא כב ז) (קפ) [יב].
 אמרו המינים כי שלשה ערבים הם (קפ) וראיתם
 בעבור שמצאו, עד הערב השלישית (שפא כ,
 ה) (קפ), והם לא הכירו האמת ולא הבינו,
 כי כתוב, מחר חדש וגו' ושלשת תרד מאוד
 (שם שם יח יט) שפירושו כאשר יהיה היום
 השלישי מהיום הסמוך לערב (קפ) השדה
 שאתה נסתר שם (קפ), ובעבור זה אמר עד
 הערב השלישי (קפ), ועתה אשוב לפרש, דע כי
 משקל ערבים לעולם נופל על משקל שנים (קפ)
 (יחזי כז ה) (קפ) וככה דרבים (שפ"י כח ז),
 והם שני סדני הגלגל (קפ) שהם כמו מסמרות
 נטועים שעליהם משענות הגלגל (קפ) וככה (קפ)
 כי שמים מגורת שם ישר נכח עמו (איוב כג ז), רמז לשני
 מקומות (קפ), והנה יש לנו שני ערבים האחד (קפ) עריבת השמש, והוא עת ביאתו תחת
 הארץ, והשני (קפ) ביאת אורו הנראה בעבים (קפ) והנה יש ביניהם קרוב משעה ושליש שעה (קפ),
 אז יבא בעל קרי אל המחנה (קפ) וידליק אהרן את הנרות (י) אמר הגאון רב סעדיה ז"ל,
 מדת מזבח העולה חמש אמות אורך, וחמש אמות רוחב (יא) ובמדת הזאת לא יעמדו כי אם
 פהנים מעטים שהם זורקים דמי הפסחים קודם שיקרשו (יג) והנה בימי יאשיהו שהיו ישראל
 מועטים לא יכלו הכהנים לזרוק דמי הפסחים והשלמים ששחטו לזרקם לשעה ושליש שעה,
 ואף כי בהיות כל השבטים בארצם, והנה היתה קבלה שיחלו לשחוט מהרנע שיתברר
 לאדם כי השמש נטה לצד מערב (יג) והזכיר הכתוב בין הערבים שרוב הפסחים היו אז
 נשחטים שם, והוא סוף הזמן שלא יעבור עד עריבת אור השמש (יד): (פיה"ק. ודע כי בין

קרני אור

הזה (למטה יג ה): [יב] עיין דרמב"ן מה שטען על ה'ז'
 ז"ל, ועיין דר"א"ס שכתב, שהיתה נוסחא אחרת לפני ה'ז'
 דרש"י פ"כ השיג עליו, ואם היה כתוב בנוסחא שבידו
 מה שכתוב בנוסחא שבידו אזי לא השיג עליו, ועי"ש
 מה שטען על דרמב"ן, ועיין דר"א"ס שכתב על פירוש
 דרמב"ן, וג"ל שהפ' הזה הוא עלמנו מה שפ' הראש"ע
 ביבון על פי דרשו: [יג] וה' ר' (סדרמל שנה ראשונה
 אדר) העיר ע"ז א"כ הדלקת הנרות של בין הערבים היתה
 אחר זאת הכוכבים, וזה אינו, כי פשוט הדבר שהענת
 הנרות של בין הערבים היתה מנעוד יום וכן בימא (ע א)

(קפ) שאמר דוד ליהונתן, ונסתרת צדה עד הערב השלישית: (קפ) בתחלה אמר דוד ליהונתן, ונסתרת צדה
 עד הערב השלישית ופירושו עד הערב השלישית שהוא ערב יום החדש השני, כי הוא שלישי לערב ההוא, ואח"כ
 אמר יהונתן לדוד, מחר חדש וגו' ושלשת תרד מאוד, פי' העמוד בסתר מחר ומחרתו שהוא יום שלישי ליום זה מהיום
 הסמוך לערב, ותרד מאוד בעמק במקום הסתר ההוא: (קפ) כמש"כ, ובאת אל המקום אשר נסתרת שם ביום
 המעשה, פי' ביום זה שהוא ערב ר"ה שהוא יום המעשה: (קפה) ולא כדעת המינים: (קפו) והם שני ערבים:
 (קפז) כלשון רבוי, כי הוא כמין שתי רחיים, לכך נקרא אבנים כלשון שנים: (קפח) לשון רבוי וכלשון
 שנים, ופי' ה' ז"ל כי הטעם שיש ספינות שעושים אותם י"י משני לוחות: (קפט) ואם לא היו שנים
 לא אמר באחת: (קל) ובג' (פסחים לד ז) לפי גי' ר"ח, סדנא דריחיא, ובערבי קוטבים, וכלה"ק ליריס:
 (קלא) ובמקח"מ, משענת תנועת הגלגל: (קלב) ובמקח"מ, וכתוב: (קלג) שפי' לחזקם ולהעמידם על נכון,
 וכפי' הרד"ק בשרש, נטע: (קלד) ונקראו השמים כן ע"ש שתי מקומות שהם שוקטים וגחיים זו, והם שני
 הקוטבים האחד כלפון והאחד צדדום שעליהם תסוב כל העגולה, וזולת שניהם אי אפשר לגלגל לנטע:
 (קלה) ובמקח"מ, האחת: (קלו) ובמקח"מ, והערב השנית: (קלז) אחר השקיעה: (קלה) לא חש לדקדק
 בכאן, אבל בס' כלי נחשת"י השני שלו אמר, שהם י"ח מעלות שעולין שעה ורומש שעה, כי כל שעה הוא
 ס' מעלות, גם יש חכמים שאמרו שהם כ' מעלות, כדברי ה' ז"ל בכאן, שאמר שעה ושליש שעה:
 (קלט) וכן כתוב, וככה השמש יבא אל תוך המחנה (דבר' כג, יב): (ר) והעת הזה יקרא ערב, כמ"ש
 יערך אתו אהרן ובניו מערב עד בקר (למטה כז בא): (רא) עיין (למטה כז א) בפ' ה' ז"ל ובבאורי שם:
 (רב) כן הוא בג' (פסחים סד א) (רג) כן הוא (שם נח א): (רד) והוא ביאת אורו הנראה בעבים:

סק"ב רש"י: (לד) פסחים סד א, מכילתא שם פס"ז שכל טוב ילקוט קא: (לה) עיין מכילתא שם: (לו) עיין בפ' ה' ז"ל ובבאורי פה

בין הערבים: וְלָקַחְתָּ מִן־הַיָּם וְנָתַנָּה
עַל־שְׁתֵּי הַמִּזְוֹת וְעַל־הַמִּשְׁקֹף עַל
הַבָּתִּים אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם:

וַיִּכְסֹּן יְתָהּ כָּל קֶהֱלָא
כְּנִשְׁתָּא דִּישְׂרָאֵל בֵּין
שְׁמֵי שָׁמַיָא: וַיִּסְבֹּן מִן
דְּמָא וַיִּתְּנוּן עַל תְּרִין
סְפִיָא וְעַל שְׁקִפָּא עַל

רש"י

אבן עזרא

וחשך כמו ערבה כל שמחה (ז): ולקחו
בין הים. זו קבלת הדם יכול ציד תלמוד
לומר אשר בסף (ח): המזוזות. הם הזקופות
אחת מכאן לפתח ואחת מכאן: המשקוף.
הוא העליון שהדלת שוקק עליו כססוגרין
אותו לינט"ל בלע"ז. ולשון שקיפה חבטה
כמו קול עלה נדף (ט). טרפא דשקוף.
חבורה (ס) משקופי: על הבתים אשר
יאכלו אתו בהם. ולא על משקוף ומזוזות
שצביה החזן וצביה הבקר שאין דרין

הערבים הוא על שני דרכים האחד מצת שתחשך
השמים עד עת סור האור הנראה בעבים, וזאת
העת שעה ושליש שעה (יה) [יד] גם יקרא זה העת
ערב (יו) כי כן כתוב בפסח, שם הובח את הפסח
בערב כבא השמש (דבר' פ"ו) (יז) ג"כ כתיב ובהעלות
אחרן את הנרות בין הערבים (למטה ז ח), וכתוב
אחר, יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר (למטה
כו כא). וכן עולת תמיד כתוב תעשה בין הערבים
(שם כס דט), וכתוב, עולות לח', עולות לבקר
וערב (עזרא ג ג), וכן, כהוב, בין הערבים תאכלו
בשר (שם פ"ו יב), גם שם כתוב, בתת ה' לכם
בערב בשר לאכול (שם שם ח) (יח) [יד*], והרדף
השני להיות פ"י בין הערבים בפסח, מעת שחבא

השמש אל תחלת פאת מערב (ט) ומעתיקי התורה (י) אמרו שתלכה למשה שבין הערבים בפסח הוא חדרך
השני (יח), וחזא האמת ואין בו ספק, ותעו האומרים כי יש ערב שרישית, בעבור שמצאו עד הערב השלישית
(ש"א כ, ה), ואיננו כן, דק יסתר בשדה זאת הערב, גם ערב מחר עד הערב השלישית, ותעד (יח) שאמר,
הנה חדרך מחר (שם), וזנה ערב אחת פרס מחר (יח), ולא דבר שאול מחר כלום (יח) וממחרת החדש יבא
יהונתן (יח) [פ"ו]: ז' על שתי המזוזות, של פתח הבית (יח) ועוד יפרש משה איך יקחו
את הדם, ומלת משקוף, מנורת הלון (ברא' ח ו) (יח) וישקף (שם כו ח), וזה המשקוף הוא
על פתח הבית (יח) [פ"ו], וככה מנהג כל ארץ ישמעאל (יח) כי מנהג הערבים לא היה במנהג

יהל אור

קרני אור

(רה) פ"י העת שצנייהם: (רו) פ"י העת שצניתיים:
(רי) והנה בין הערבים ובערב הכל אחד: (רז) והנה
מן כל הראיות שהביא הח' ז"ל הוא שזמן הערב נקרא
עוד בשם "בין הערבים", ואין הפרש בין לשון ערב
ללשון בין הערבים ועיין קרני אור: (רס) פ"י תחלת
ציאת מערב, ר"ל מעת שהיה בחצי השמים,
כשהיה מתחלת לנטות משם אל פאת מערב, וזה
הוא מחצי היום והלילה: (רי) הם חז"ל:
(ריא) וכן הוא (מכילתא בא פ"ה): (ריב) שאינו כן:
(ריג) צעת שדבר דוד עס. יהונתן היה ערב אחת
פרס מחר, כי היה ערב ר"ח: (ריד) כמ"ש ויהי
החדש (ש"א כ כד) ולא דבר שאול ביום ההוא (שם
שם כו): (רעו) כמ"ש ויקם יהונתן מעם השולחן בחרו
אף (שם שם לד) אך לא הלך אל דוד כאשר קבעו את
הערב ההוא כי יראו שן ירגיש מי בדבר, ולזה חכה
עד למחרתו בבקר, וכמו שפ"י הרד"ק שהלך בהשכמת
הבקר, שהוא הזמן אשר יסכימו השרים לפשות סיוול
ותנועה וללוד ציד, ולירות בחצים, ולא ירגישו בזה:
(רעז) הם העמודים הזקופים בצדי הפתח:
(ריו) ובמקומות "כמו": (ריח) פ"י זה המשקוף הוא

נחשכת לפנות היום: [יד] יש כמס סירובים על בין
הערבים, דעת הח' ז"ל שהוא בין ציאת השמש ובין ציאת
אורו, שהוא קרוב משעה ושליש שעה קודם הלילה, רש"י
ז"ל פ"י משש שעות ולמטה, ופ"י בין הערבים שעות שכן
פריכת היום לעריכת הלילה, פריכת היום בתחלת שנה,
ופריכת הלילה משתחשך, וכ"כ הרד"ק בשם "ערב" וכן פ"י
ר"ס ר' מלך, ואמר ערבים שהם שנים, כי מעת שתתחיל
שמש לנטות הוא הערב האחד, ואחר ציאת השמש הוא
הערב השני, ובין הזמן כ"ה הוא מה שאמר פלוג בין
סעריים, ודעת הפרחון שהוא כתשע שעות שהוא מעולם
בין שש ובין ערב ממש, ואורו, בין שמיא"ו ועיין בגלג
ובמלת גר מה שהעירו ע"ז: [יד*] פ"י יכל אור וכן
כתב הרד"ק, ואם כי אינו מטעמו ח"ל, והנכון בעיני שכן
הערבים הוא כמו בערב כמ"ס, תוכת את הפסח כערב
(דבר' פ"ו) ואינו מהכבדת שהשמות הנאים בדרך הרבוי
שיכיה טעמן שנים בדקדוק, כי הנה חלצו פלוגים,
ולאכרים, שאינו רבים ולא שנים, וכמו שטעמים הוא חל
היום להפלת הזוהר בזמן שהוא, עם כיות שקודם זה כבר
היה מאיר, ככה נקרא תכלית הערב ערבים להפלת
ערבוב החשכה בעת שהיא: [פ"ו] ולרד"ק ולהלל"ג פ"י
אחר בזה עי"ש: [פ"ו] ורש"י ז"ל פ"י הוא העליון שהדלת
שוקק עליו כססוגרין אותו, ועיין ברשכ"ס מה שפ"י פ"ז,

שנתן על שתי המזוזות של פתח הבית, ונקרא לפי
(ריס) שימשו החלונות של הפתחים להשקיף משם ומארים בכלל ארץ ישמעאל, כי הגר היתה מארית,

מקו"ב רש"י: (לז) יספ"י כד יא: (לח) פ"י כד ופי' ככלי כדרי' מכלתא פ"ז ילקוט קא: (לש) ויקרא ס ט:
(מ) למטה בא כה ופיין פ"י רש"י שם:

בַּפִּיּוֹא דִּיכְלִין יִתֵּהּ בְּדִלּוֹן : ח וְאָכְלוּ אֶת־הַבֶּשֶׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה
ח וְיִבְלִין יֵת בְּסָרָא רש"י

אבן עזרא

בחוקן מא: (ח) את הבשר. ולא גידים המצריים (יג) ואפילו במאכליהן, כמו, "סתות אותה פתים" (ויקרא ב ו) (יג), וככה תכשיטי הגשים לשום. נזם (יג) באף ובאזן, וכל אשר הזכיר ישעיה על בגות ציון (יג), וככה אין בית להם כי אם כחצר (יג), האחת יקרא פתח הבית (יג), והחיצון שער החצר (יג), ורבים אמרו (יג) כי נתנית הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות, להראות שישחשו תועבת מצרים בפרהסיא, כי כבר נפל פחדם עליהם, ולא יפחדו שיסקלום (יג), ואילו היה כן, היה זה בשער החצר (יז), והנה לא הושם הדם כי אם בסתר, שסגרו שער החצר, והם שחשו בין הערבים שלא יראה אדם שהוא מסוך ללילה (יג), ואיש לא יצא מפתח ביתו עד בקר, שהלכו לדרבם, וסגרו כל אחד שער חצרו, כי המצריים חשבו שישבו (יג), רק הטעם להיות הדם על המשקוף, להיות כוסר בעד כל האוכל בבית (יג) ויהיה סימן למשחית שיראנו בדרך, והתויה תו (יח' ט ד) (יג), נמלת בָּתִּים משונה בדקדוק כי יש דגש אחר קמץ גדול, ואין זה משפט הלשון, רק אם היה הקמץ הטף, כמו רָנוּ שמים (ישעי' מד כג), אולי היה כן בעבור הסרון יו"ד בית (יג), שלא תתערב זאת הגזרה עם גזרת עשרת הַבָּתִּים חומר (יח' טה יד) שהוא פתח (יג) לשון רבים, מן האיפה והבת (שם שם יא) (יג), ומלת "על הבתים" יורנו כי הוא מלעיל הפך המנהג (יג): נסיה'ק. ועל המשקוף, בדמות חלון הוא, כמו חלוני שקופים (מ"א ו ד) שיכנס ממנו האור, ופעם "על הבתים" אשר אתם שם, כי כן צו שלא יצאו ממנו עד בקר (יג), וי"א כי פעם זה הדם שישחשו תועבת מצרים בפרהסיא (יג) (יח), וי"א שהוא סימן למלאך העובר הנקרא משחית, בדרך "והתויה תו" (יח' ט ד) (יג), והענין כי רבר המערכת לא יסור כי אם בתת כוסר (יג), וזה סוד גדול (יג), ע"כ אמר משה פן יפגענו בדבר או בתרבו (יג) (יג)

קרני אור

יהל אור

וכן אשת ישמעאל, כי כן כתוב (ברא' כה כה): (רכ) ובמקח"מ, כי מנהג ארץ הערלים לא היה כמנהג ארץ מצרים: (רכה) כי מנהג הישמעאלים באוכלס מאכל מבושל במחבת לעשותה שלימה, אם לצורכם או לצורך פ"ו, לפיכך צוה השם לעשות לעשותה מן ג"כ עד כסוק כג: (רכד) הוא ענין אחר ג"כ משונה (רכז) ובמקח"מ "נזם זהב": (רכג) ביטעיה מן ג"כ עד כסוק כג: (רכד) הוא ענין אחר ג"כ משונה ממנהג הערלים: (רכה) שדרך צו נכנסים אל הבית: (רכו) והיו נכנסים תחלה דרך שער החצר: (רכז) כן הוא (מכילתא פ"ו) והוא דעת ר' יצחק שאמר "לעולם מבחוק, כדי שיהו המצרים רואין ומעיהן מתחמכין": (רכח) ודעתם דשיקר שימת הדם היה בצביל המצרים שראו שאין ממש צע"ו שלהם: (רכט) ולפ"ו נתנו הדם מצפנים וכן הוא (מכילתא טז) אך לא מטעם: (רל) ה' ז"ל יביא כל אלו הראיות שלא ידעו המצרים מאותות הדם שחשבו תועבתם: (רלא) דעת ה' ז"ל בזה, כי דבר המערכת לא יוסר כ"א בבת כוסר, פי' מה שגור על האדם כפי מה שהיתה מערכת המערכת, בעבור כי הגזרה תתקיים במי שהוא כוסר אם יתן כוסר בעד נפשו או לא יגש אליו דבר המערכת, שיחשבו שה לבית ויתנו מן הדם על המזוזה כדי בעדו, והוא ינצל מהגזרה, וע"כ אמר השם למשה שיחשבו שה לבית ויתנו מן הדם על המזוזה כדי שתתקיים פ"ו גזירת מלכים העצומה כפי המערכת, ואז לא יתן המשחית לבוא אל בתיים לנגוף, והנה היה נפש תחת נפש: (רלב) שהוא ענין כתיבה וסימן, אמר שיתוה בדיו על מצחות האנשים הנאמרים והנאנקים לסימן שלא יגשו בהם המשחיתים, וכן פי' הרד"ק שם, כי זה הענין כענין דם הפסח במצרים לאות ולסימן אלא שזה היה במראה הגבוהה: (רלג) כי הו"ד והמ"ם מן "בתים" סימן הרבים ויו"ד השרש מן "בית" חסרה, אולי הדגש הוא תחת יו"ד השרש: (רלד) ר"ל חֲבָתִים בקמץ הביט ששרשו ג"ת, עם גזרת עשרת חֲבָתִים חומר שהוא פתח: (רלה) והרד"ק כתב הטעם שנקדו בדגש שלא תהערכ המלה עם ואשיתהו בזה (ישעי' ה ו) שהוא ענין שממה: (רלו) ואילו היה מן הקמולין באמת היה מלרע, כי בכל המקרא מלת בתיים מלרע: (רלז) למטה פ' כב: (רלח) וכמו שפי' בפי' הארוך: (רלט) שפי' סימן ורושם להללה, כמ"ש אח"כ, ועל כל איש אשר עליו חָתוּ אל תגשו (יח' ט ו): (רמ) וכן פי' בפי' הארוך, וכן יאמר (למטה ל יג) "וטעם בפקוד אותם, כי אם לא יתנו כפרס ברנפ הפקידה או יבא הנגף" ועיין בפי' ח' ז"ל (ויקרא א א): (רמא) ורמז זה לחכמי לב, לכל יאמרו הפתאים שהכל תלוי במערכת, וחלילה לומר כן, רק הכל היה מפשה ל' ולא מפשה מוכבים, והעם גור כן משעת ימי בראשית, שהכוכבים יעשו הדבר הגדול הזה בעת שמוז לפניו, והודיע דרכיו למשה רע"ה ברוח קדשו ובנבואתו כדי שיכפר בעד פשו, כלומר שישים כוסר תחתם להציל ממות נפשות, ובטבור זה רמז

מק"ב רש"י: מא) מכילתא שם פ"י כגהת סג"א:

שמות יב בא

אונקלוס

בְּיָמָיו הָיָה מִיּוֹד
וּפְטִיר עַל מַרְרִין יִכְלָה:
לֹא תִיכְלֹן מִזֶּה פֶד תִּי
וְאִי לֹא בִשְׂלֹא מִבְּשָׂר
בְּמִיָּא אֶלְהֵן מִיּוֹד רִישָׁא

עֲלֵי־אֵשׁ וּמִצּוֹת עַל־מַרְרִים
יֹאכְלֵהוּ: ט אֶל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נֶא
וּבִשְׂלֹא מִבְּשָׂר בְּמִיָּא אֶל־אֵשׁ

רש"י

אבן עזרא

ועלמות (כ): על מררים. כל עשב מר
נקרר מרור וליוס לאכול מרור זכר לוימרו
את חייהם (ג): (ט) אל תאכלו ממנו נא.
שאינו כלוי כל לרכו קוראו נא כלסון
ערבי (יד): ובשל מבושל. כל זה באזהרה
לא תאכלו מה: במים. מנין לשאר משקין
תלמוד לומר ובשל מבושל מכל מקום (טו):
כי אם עלי אש. למעלה גזר עליו במלות
עשה וכאן הוסיף עליו לא תעשה אל תאכלו

ה (ג) (כ): ח על מרורים יאכלהו. אמר
אחד מחבטי ספרד, ידוע כי הליחה תגבר בארץ
מצרים בעבור מימי היאור, ובעבור שלא ירד
שם גשם, כי האויר הוא לח תמיד, על כן
מנהגם היה לאכול בכל שלהנם (כז) מיני
מרורים רבים מעשבים והרדל, ואפילו לא היה
למצרי אלא (יט) פת לבד, לעולם המרורים
יהיו על שלהנו לטבול (כט) בו הפת, כי הם
רפואה לאוירם, ואנחנו נסמוך על דעת קדמונינו
ז"ל, שפירשו לנו כי המרורים זכר לוימרו
את חייהם (א יד) (כט): (פיה"ק). על מררים. היה

נראה פירושם שיאכלו אותו על מנהג אנשי מצרים שיש להם תמיד על שלהנם מרורים (כט), ואחר
שהעתיקו לנו הקדמונים פי' מרורים נשענו עליהם כאשר עשינו בכל המצות (כט): ט נא. יש
אומרים כאשר הוא עתה שהבשר חי (כט), ובדרך הזאת לא מצאנו בכל המקרא (כט), ואחרים אמרו
כי הוא מנורת כי הניא אביה אותה (במד' לו) והטעם שבור (כט), ואין זה נכון, כי אחר
כן אמר ועצם לא תשברו בו (פי' כו) (כט), והנכון בעיני שאין לו חבר במקרא, ופירושו
הפך מבושל (כט), והוא שנקרא חי כמו, לא יוקח סמך בשר מבושל כי אם חי (ש"א כ
טו) (כט) [יש], וכבר אמרתי כי רוב לשון ערבי דומה ללשון עברית (*), והבשר החי יקרא
בלשון ערבי ניי (כט), ואותיות אהוי מתהלפים להם בלשונם כמו בלשוננו (כט) [וכן]: ובש"ל שם

יהל אור

קרני אור

רמז אותו ברמז להכמי לב: (רמז) עיין בפ' הח'
ז"ל ובבאורי שם: (רמז) ובמקח"מ, להיות בכל
שולחן: (רמז) ובמקח"מ, רק: (רמז) ושם
לאכול: (רמז) כן הוא בג' (פסחים קטז ב) כי לזה
השם שנאכל מרורים על שם שמררו המלרים את חי'
אבותינו, שנאמר, וימררו את חייהם (א יד):
(רמז) וכמו שפי' בפ' הארוך בשם אחד מהכמי
ספרד: (רמז) ונראה מזה שאינו נוטה מדברי חז"ל
כלל, רק הוא פי' ע"ד הפשט בשם הכס ספרדי,
יראו שוטניו ויבשו, וישימו מהסוס לפיהם: (רמז) כי
הפירוש מן "נא" הוא "עתה": (רמז) ובפי' הקצר
קיים את הפירוש הזה: (רמז) וכן פי' הח' ז"ל
שם "הניא כמו שבר והסר" ויאמר פה על שצירת
הענס, וכן דעת מנחם בשרשיו שרש "נא":
(רמז) וכן כתב הריק"ם בשם ר"ת (הגלוי סי' כא) בהשיגו על מנחם שפי' שבור, וז"ל "אלולי שהבר שתי
לאוין בלאו אחד היה טוב" וע"ז כתב שם ר' בנימין, כי העיקר בדברי מנחם, ובחנם שם רמזו (הוא ר"ת)
לב להגיל מנחם נפתרון שצירה, כי כן הוא אל תאכלו ממנו נא, הוא שבור איברים, ולא שצירת ענס: (רמז) פי'
שאינו מבושל כל עיקר: (רמז) ונקרא חי דבר שאינו מבושל ולא נללה כלל: (*) וכן יאמר בס' "שפה ברורה" כי לה"ק
ולשון ארמית, ולשון קדר שפה אחת" ועיין ברא"ל, לו בפ' הח' ז"ל ובבאורי שם: (רמז) וכן דעת המכילתא
(מסכתא דפסחא בא פ"א) אין נא אלא חי, וכן ת"א, ועיין קרני אור הערה יט וכד: (רמז) ונתחלף היו"ד
בא"ף

[יש] עיין יהל אור, ובג' (פסחים מא א) תלויה מדעת
כתבא במכילתא ודפחם שם בפירוש מן "נא" שנללה
קח, ואינו נללה כל לרכו, באמרם שם "יכל אכל
כזית חי חייב, ת"ל אל תאכלו ממנו נא ובשל, נא ובשל
אמרתי לך ולא חי, ופי' רש"י ז"ל נא ללי ואינו ללי,
וכן (תוספתא פסח פ"ד א) האוכל מן הפסח כזית חי,
כזית נא, כזית שלוק וכו', וכן פי' הרלב"ג, נא הוא לפי
הוראת הגדר מה שהתחיל להתבשל ולא נתבשל בשלימות
ועיין למטה הערה כד: [כ] ובעלי התוס' הביאו בשם
הראב"ע מה שלא נמצא בנדפסים ולא בכ"י וז"ל "פי' ראב"ע
דלפי שתופכת מלחים תזכחו, שמה תאמרו לא נללו כל
לורכו פן ירגישו בו המלרים, ת"ל אל תאכלו ממנו נא,
ושמה תאמר לחתוך הראש והכרעים, ואל יכיר מה זאת,
ת"ל ראשו פל כרעיו ועל קרבו, ע"כ פי' שלא יתלקוהו קודם
כלליה לחלקים ולנתחים, אכל בתמימותו יללו אותו ועיין למעלה

מקור רש"י: (כב) מכילתא שם, פסחים פג א, ספרא לו פ"ב ופי'כ, ופי' שמיני פ"ג ופי'ד סס"ג, שכל טוב ילקוט קלז: (ג) פסחים
קטז ב: (כד) וכן הוא בתשובת דוש, ופיין פסחים מא א. ובשכל טוב, אין נא אלא חי והוא מדובר על
אופן היטות שכר החי סלג מתאנת ממש: (כה) פיין מכילתא שם ונמדת סופרים אות ל, ובפתח"ש שם פכ"ז שכל טוב.
(כו) פיין מכילתא שם פס"ז שכל טוב:

וְלֹא תִשָּׂא רֵיחַ מִנֶּחֱסֵי עֵד

רעזי

מזמנו כי אם ללי אש (מז): ראשו על ברעיו.
לולהו כלו כא' עם ראשו ועם ברעיו ועם קרבו
ובני מעיו נותן לתוכו אחר הדחתן (מה) ולשון
על ברעיו ועל קרבו כלשון על לבאותם (מט)
כמו בלבאותם כמות שהן אף זה כמות שהוא

סִיר הַבָּשָׂר עִם מִים קָרִים עַל הַמִּים הַדּוֹתִים ,
מִכֹּל הַמֵּאֵל אֲשֶׁר יִהְיֶה קָרוֹב אֶל הָאֵשׁ , וְהִנֵּה
בָּאֵשׁ שִׁמְעָתִי כַפּוֹי , וּבִשַׁל שֶׁם הַתּוֹאֵר עַל
הַבֵּית קִטּוֹן וְהַשִּׁיָּן רַפָּה , וְאִינוּ יֵשׁ הַפֶּ
(י') (יג) תִּכָּה תִּכָּה (דְּבָרִי יג טז) , כִּי לַעֲוֹלָם
עֲבַר אִו עֲתִיד (יג) , כִּמוּ דְּבָרִי יִדְבֵּר (לַמַּעֲלָה ד
שֶׁם הַפֶּעַל עִם פֹּעֵל וּפִעּוֹל לֹא יָבֹא (יג) , וְהִנֵּה
(בְּמִדִּי ו יט) , וְאֵל תִּתֶּנָּה מִה צוּרָה לֹאֵר שְׁנֵי
כִּמוּ שְׁפִירָשׁ (יג) הָאֶחָד לַחֲבָנִים כִּלִּי שֶׁהֵב
וְלִרְבִּים , בְּשָׁלִים מְבוּשָׁלִים וְהִמָּה חֲבָמִים ,
חֲבָם מְחֻכָּם , בְּרוּךְ וּמְכוּרָךְ וְהַפֶּרֶשׁ יֵשׁ בִּי
וּכְכָה בֵּין לְקֶשֶׁל וּמְבוּשָׁל כֹּאֲשֶׁר פִּירֶשׁ (יג) :
וּכֵן וַיָּבֹאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים (לַמַּעֲלָה לֹא
כַּשְׁפֶּט (יג) [כג] : (פִּיהֶ"ק . נֹא , י"א שְׁבוּר

יְהִי אֵל אֵלֵינוּ

באל"ף : (רנו) חאר בפלס. גזון קדר : (רנה) וכן פי' שם הה' ז"ל. ובשלת פירשתיו באש, וכן פי' רש"י ז"ל. ובשלת זהו אלי אש שאף הוא קרוי בישול, והנה הגם ששם עלי מיוחד רק להמבשל בלא משקה, שם בשול הוא שם כולל לכל דבר שנגמר עד שראוי לאכילה, כי ענין הכשול הוא התקון לצורך האכילה ע"י האש בין במים, בין בלא מים, וכן על גמר הפרי ע"י חום השמש יאמר בשל קציר (יואל ד יג) הכשילו אשכולותיה ענבים (ברא' מ י) : (רנט) ולפי שגם הנלי נקרא מבושל הוצרך הכתוב לפרש שדוקא במים אסור, וכן מצינו בענין הפסח, ויבשלו באש כמשפס : (רס) הנה כוונתו ז"ל באמרו ובשל מבושל, כי שני בישולים הם, באמרו בשל, הטעם עם המים, ובאמרו מבושל על הכלי שנותן בתוך מים רותחים : (רסא) הכותב שהוסיף הוא תלמידו יצחק בן יהודה שקרא אותו שר היהודים : (רסב) ואיננו מקור, וחוזר על הפתח, ופי' אל תאכלו ממנו אם הוא נא, או אם הוא בשל : (רסג) הוא כמו "כי כבד אכבדך" : (רסד) בן למולת לא יבוא המבורח אל פומל ופומל

במו כאן ובשל מבושל רק על לשון עבר או עתיד :
מאכלי המלכים שיבשלו כלי בתוך כלי : (רסו) שהושג
(רסע) וייג, הפרש יש בדקות הלשון : (רע) כי חכם
חכם : (רעא) כי בשל הפעם עם המים, ומבושל ע
ז"ל, גולהו כולו באחד עם ראשו ועם כרעיו ועם
לכדו, וראשו עם כרעיו ועם קרבו לבד, רק יגלה
(רעג) פי' עם : (רעד) וכן הקרב, פי' שירחץ הראש

בְּקוֹל רִשְׁי: (זו) מְכִילָתָא דְּסַס, פְּסָחִים מֵאֵל, וּפִינ יִדְוּ
מִדָּה קוֹפְרִים לְחֹז ע וּבְכַתוּבִים חֹז מִב: ו

תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד-בֹּקֶר וְהִנֵּתִר מִמֶּנּוּ
עַד-בֹּקֶר בְּאֵשׁ תִּשְׂרְפוּ: יָא וְכִכָּה
תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מִתְּנִיכֶם חֲגָרִים
נִעְלִיכֶם בְּרִגְלֵיכֶם וּמִקְלָכֶם בְּיָדְכֶם

רש"י

אבן עזרא

כל בשרו משלם: (י) והנותר ממנו עד בקר. מה תלמוד לומר עד בקר פעם שניה ליתן בקר על בקר שהבקר משמעו משעת הכן החמה וזא הכתוב להקדים שאסור באכילה מעלות השחר זהו לפי משמעו (י) ועוד מדרש אחר למד שאינו נשרף ביום אלא ממחרת (יא) וכך תדרשנו והנותר ממנו בבקר ראשון עד בקר שני תעמוד ותשרפנו (יב): (יא) מתניכם חגרים. מזומנים

רחוקה (יט), והמתרגם ארמית אמר חי (יט) [כד] והוא האמיתי, ויחסר מלת "כמו" כאילו אמר אל תאכלו ממנו כמו עתה (יט) כי פירוש נא בכל הבקרא כמו עתה על דעתי, ואלו היה לשון בקשה, כה מעם, דבר נא באוני העם (למעלה יא ב), שמע נא בן אחישוב (שמואל א כב יב) אוי נא לנו (איכה ה פו) הנה נא וקנתי (ברא' כו ב) ורבים כאלה (יט), וכלת אל מושכת עצמה ואחרת עמה כמו ה' אל בקצף תוכיחני, ולא בשר, והוא שם התואר ואחר פ' זה הבשל שיהיה מבושל במים: י והנותר ממנו. אם יהיה אנוס שלא היה יכול לאכול חלקו, ויפת אמר על העצמות (יט) ואיננו נכון, כי לא דבר הכתוב רק על הוזה (יט) [כד] ושעם וככה תאכלו אותו, פסח מצרים לבדו (יט), והמינים אשר בארגלן עושים ככה היום וזכר ליציאת מצרים (יט), וא"ה תועי רוח כלם ילכו יום חמשה עשר סארצם וזכר ליציאת מצרים: יא ומקלכם בידכם. לנהוג החמורים (יט), כמו ויך את האתון בסקל (במד' כב כז) (יט) ושעם בחפזון, שלא יתעכבו וימהרו לאכלו לפני בוא רגע המשחית שיפסדו השם על הפתח (יט) על בן צוה השם להיותו צלי אש להתבשל מהרה (יט), וכן אמרו אבות הקדושים, אינו נאכל אלא עד הצות, ואינו נאכל אלא צלי (יט) [כז]: (יט) מתניכם חגורים.

יהל אור

קרני אור

צידק: (רעה) ואינו על פי פשט הפסוק, ועיין למעלה אות רנא ואות רנב: (רעז) כן ק"א "כד חי": (רעז) פ' כמו שהוא עתה, הכשל חי, ובפ' הארוך יסתיר הפ' הזה: (רעה) עיין בפ' הח' ז"ל (למעלה ד יג) ובבאורי שם: (רעט) דעת יפת, כי והנותר כולל הגידים והעצמות וגם ההלז, בעבור שעל הכשר באה אזהרה כאשר אמר, ולא ילין מן הכשר אשר תזכה בערב" (דבר' טו ד), ומה שאמר והנותר הוא בפסח מצרים ומאמר, ולא ילין (שם שם) בפסח דורות: (רפ) וכנוי ממנו שייך אל הכשר שלמעלה בפ' ח, כי לא דבר הכתוב באמרו והנותר ממנו עד בקר באש השרפו רק כמה שנהגו לבלתי הותיר אותו, והוא הכשר ולא העצמות, כי אין דרך לאכול העצמות עד שיאמר עליהם הכתוב נותר ובבאורי הגי' "רק על ההוה": (רפא) ולא ינהגו כן בפסח דורות: (רפב) כי דעתם שכן הוא בפסח דורות: (רפג) הטעוניה מה שהזניחו ממלרים: (רפד) והוא שם נרדף לחומר ומטה: (רפה) כמ"ס (למטה פ' כג): (רפו) וכן פ' הרשע"ס: (רפז) כן הוא (זכרים נו ב):

וכן כמ"ס שפרט בשר אין עצמות וגידין בכלל: [כז] עיין [ברכות ס א] פלוגתא דר' אבהו ור' פ' חפזון דמי, ראב"ע סבר חפזון דישראל, וכן (מכילתא ד' פ') פלוגתא דת"ק ור' יבשה, ועיין התוה"מ שיגרסו כ' אליעזר ור' יבשה דר' ס"ל דאכילת פסחים עד חלות ואז

סקרוב רש"י: ז) מכילתא שם בכל סוג: נא) וכו' ביום המחרת, פיין שבת קלג א ברש"י ד"ה שאין ת"ל: נב) מכילתא שם, שבת כד ב, קלג א, פסחים פ' ב, פס"ז, שכל טוב, שדרש אגדה ילקוט קל"א

אונקלוס

שמות יב בא

פג 165

וְהִכְלֹוּ יָתֵהּ בְּבִהְיוֹתָּהּ פֶּסַח הוּא קֶדֶם יי :
 וְאַתְּנִילִיתִי בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּיָלִיָּא הָדִין בּוֹכְרָא
 וְאַכְלֹתֶם אֹתוֹ בְּחַפְזוֹן פֶּסַח הוּא
 לַיהוָה: יב וְעִבְרַתִּי בְּאַרְץ־מִצְרַיִם
 בְּיָלִיָּא הָדִין וְהַכִּיתִי כָּל־בְּכוֹר

רש"י

אבן עזרא

לדרך (ג): בחפזון. לשון זהלה ומהירות כמו ויהי דוד נחפז ללכת (יד) אשר השליכו ארס בחפזם (יה): פסח הוא לה. הקרבן הוא קרוי פסח על שם הדלוג והפסיחה שהקדוש צרוך הוא מדלג (יז) צמי ישראל מבין צמי מזרים וקופץ ממזרי למזרי וישראל חמלתי נחלט ואחסן עשו כל עבודותיו לש"ס (יז) דרך דילוג וקפיצה זכר לשמו שקרוי פסח (יח) וגם פסק"א לשון פסיקה (יח): (יב) ועברתי. כמלך העובר ממקום למקום וזה העברה אחת וברגע אחד כולן לוקין (ס): כל בכור בארץ מצרים. אף צעקת המצרים במות בכוריהם בעבור הפסח עליהם ולא יהיה בהם נגף (סא) [ל] כי זה הדם יהיה לאות על המשהית (סב): (פיה"ק). אפסח עליהם ולא יהיה בהם נגף (סא) [ל] כי זה הדם יהיה לאות על המשהית (סב): (פיה"ק).

יהל אור

קרני אור

(רפח) והנה לזה אותם שיאכלו הפסח כדמות נוסעים לא יתירו הגורם, ולא יסירו נעליהם מרגליהם, ויהיה מקלם בידם, ויאכלו אותו בחפזון ומהירות כמנהג האנשים שרואים ללכת בדרך: (רפט) קרבן הבא על האשם: (רז) כמ"ש (פ' כז): (רלא) וכן פי' ה' ו"ל (פ' כז): (רלז) ולא כן פי' ציטע' שם, שם פי' כמו "ופסח ד' על הפסח" (למטה פ' כג), והוא כפי' הכ': (רלג) זהו פי' אחר, ולמטה פ' כז, הביא הפי' הזה בשם הגאון, והוא מלשון דלוג וקפיצה ממקום למקום בעזיבת המקום שביניהם: (רלד) והוא שת"ז לזולע ונכה רגלים, מפני שהוא קופץ פעם על רגל זה ופעם על השנייה: (רלה) עיין (למעלה יא ד) בפי' ה' ו"ל ובבאורי שם עה"פ "אני יולא בתוך מזרים", (ולמטה יג בא) "עה"פ "וה' הלך לפניו יומם", כי הכתוב ידבר כלשון בני אדם, כי כה השם הולך עם ישראל: (רלו) וכתוב "והנה דגון נפל לפניו ארצה וגו' וראש דגון ושתי כפות ידיו כרתות אל המפתח": (רלז) לפי שהיה בוטה צאלהי מזרים ואמר מי ה' (רשכ"ס): (רלה) יפרש הפסוק, והיה הדם לכם לאות על הבתים אשר אחסו שם, וראיתי את הדם ופסחתי עליהם, ויבאר כי זה יהיה לשני דברים, א' כי הדם יהיה לכם לאות שיחזק לבצכם וכו': (רלס) בעת שיעבור המשהית: (ס) והב' בעבור הדם אשר אני רואה אפסח עליהם: (סא) מפאת המשהית

ואז פי' חפזון של מזרים, כלומר בהיות המזרים נחפזים עליהם בתנאי, כי אין אפשר לומר חפזון דישאל שכר נאמר, ולכל"ב לא יחדן כלב לבנו, ור"י ס"ל דנאכל עד הבקר, ואז היה חפזון דישאל שנחפזו ללכת: [כז] (ובמכילתא בא פ"ז) ונכה תאכלו אותו, כולא דרכים, ר' יוסי הגלילי אומר ב' הכתוב ללמדנו דרך ארץ מן התורה על ידאי דרכים שיהיו מורוין, ועיין בתוס' פ"ס, ובמדות סופרים אות ש': [כח] ועיין (מורה פ' כא מכת' הראשון) כי השאלו לשון העברה לביאת האור והשכינה אצל ידאי הנביאים במראה הנבואה, אומר, ובהם חטור עשן ולפי' אש אשר עבר בין הגזרים האלה" (ברא' עו יז) והיה זה במראה הנבואה, כי תחלת הספור אומר, "ותדמה נפלא על אגס" (שם שם יב) ולפי זאת ההשאלה נאמר ועברתי בארץ מזרים, וכל מה שידמה לו, ועיין באפודי שם, שיפרש כי בכל מקום שיאמר המורה, ולפי זאת ההשאלה, הוא להגדיל הענין הכ' שהוא מן הא', וכן באן אחר, ולפי זאת וכו', כי ועברתי בארץ מזרים, לא היה במראה הנבואה עי"ש, ועיין בדד"א שם שמאמר בענין אחר: [כט] (ובמכילתא בא פ"ז) שפטים מכונים זה מזה, לל' של אבן היה נומות וכל עץ היה נדקק, וכל מתכת" היה נעשה חררה (מלבון הכערה), וי"א של אבן נדקקת (כזה חזן לטכט), ועיין מדות סופרים, שיפרש, מפני שכתוב, ומזרים מקברים את אשר הנה ה' גם כל בכור ובאלהיהם עשה שפטים, שמשמעות לשון הכתוב שמזרים היו מקברים את הבכורים המוכים ואלהיהם הנכפטים, ואיך אפשר זה ע"פ שימוחו ונרקבו ונשבו חררה, ועיין תרגום יב"ע: [ל] בלחמת

הנוגף המזרים: (שכ) כי לא יבוא על בתיכם לנגוף: ובכל
 מקו"ב רש"י: (ג) מכילתא פ"ז, פס"ז שכל טוב, ילקוט קלט: (נד) ש"א כג כז: (נה) מ"ב ז טו: (נו) כול' היה מדלג:
 (נז) מכילתא פ"ז פס"ז, שכל טוב, ועיין מדת סופרים אות כ: (נח) ירושלמי פפח"ס פ"ה ה' כ: (נט) עיין
 כול' מה שהעיר ע"ז: (ס) מכילתא שם פס"ז, שכל טוב ילקוט קלט:

שמות יב בא

אונקלוס

בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאֲדָם וְעַד-בְּהֶמָּה
וּבְכָל-אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעִשֶׂה שְׁפָטִים
אֲנִי יְהוָה: יִהְיֶה הַדָּם לָכֶם לְאֹת
עַל-הַבָּתִּים אֲשֶׁר אֲתֵם שָׁם וְרֵאִיתִי
אֶת-הַדָּם וּפִסַּחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא-יְהִיָּה
בְּכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית בְּהֶבְתִּי בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם: יִהְיֶה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם

בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאֲדָם וְעַד-בְּהֶמָּה
וּבְכָל-אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעִשֶׂה שְׁפָטִים
אֲנִי יְהוָה: יִהְיֶה הַדָּם לָכֶם לְאֹת
עַל-הַבָּתִּים אֲשֶׁר אֲתֵם שָׁם וְרֵאִיתִי
אֶת-הַדָּם וּפִסַּחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא-יְהִיָּה
בְּכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית בְּהֶבְתִּי בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם: יִהְיֶה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם

רש"י

אבן עזרא

בכורות אחרים והם במלרים. ומנין אף
בכורי מלרים שבמקומות אחרים תלמוד
לומר למכה מלרים בבכוריהם (סא): מאדם
ועד בהמה. מי שהתחיל בעבירה תחלה
ממנו מתחלת הפורענות (סב): ובכל אלה
מצרים. של עץ נרקבת ושל מתכת נמסת
ונתכת לאחר (סג): אעשה שפטים אני ה'.
אני בעלמי ולא ע"י שליח (סד): (יג) ויהיה
הדם לכם לאות. לכם לאות ולא לאחרים
לאות מכאן שלא נתנו הדם חלא מצפנים (סה):
וראיתי את הדם. הכל גלוי לפניו
חלא אמר הקדוש ב"ה נותן אני את עיני
לראות שאתם עסוקים במלותי ופוסח אני עליכם (סו): ופסחתי. וחמלתי ודומה
לו פסוח והמליט (סז) ואני אומר כל פסיחה ל' דלוג וקפילה (סח) ופסחתי מדלג היה
מצתי ישראל לבתי מלרים שהיו שרוים זה בתוך זה. וכן פוסחים על שתי הסעיפים (סט)
וכן כל הפסחים הולכים בקופלים. וכן פסוח והמליט (ע) מדלגו וממלטו מבין
המומתים: ולא יהיה בכם נגף. אבל הוזה הוא במלרים. הרי שהיה מלרי בביתו של

ובכל אלהי מצרים. י"א שבעסו מצרים על
אלהיהם בככת בכוריהם והשחיתו מצבותיהם, ואחר
שאמר השם זה (טז) ידענו כי כן היה, ואם לא
פודש (טז) ורבים באלה: יג והיה הדם לכם לאות.
כמו למופת (טז) כי בעבורו הנצלו (טז): יד והיה היום
הזה. יהיה זכר לדורות (טז): וחגותם אותו.
הוא חג הפסח (סא) [לא], ואמר הקת עולם
לדורותיכם, ולא אמר בכל מושבותיכם, כי
זו המצוה (סב) תלויה בארץ באשר אפרש (סג):
(פיה"ק). והיה היום הזה. אחר שאמר בפילה
הזה (פ' יב) שהוא יום חמשה עשר (פ"א), אמר כי
היום הזה שאמרתי לכם (פ"ב), ואעפ"י שאמר הוזה (פ"ג)
קודם אותו היום (פ"ד) בן דרך המקרא (פ"ה):

יהל אור

קרני אור

(סג) ובכל אלהי מלרים אעשה שפטים: (סד) כי לא
פירש הכתוב בשפטים האלה מה היה, ועיין קרני
אור הערה כט: (סה) עיין (למעלה ז ה) קרני אור
הערה ז: (סז) כי בעבור הדם שאני רואה אפסח
עליכם: (סח) ולא שיוכור רק עתה, וכן פי' רש"י
ז"ל לזכרון לדורות: (סח) ר"ל קרבן פסח, כי חג
נקרא בן ע"ש הקרבן שהיה קרב בו, והקרבן נקרא
כן "אסרו חג בעבתי" (תה' קיח): (סט) מלית
על המלות ופה על הפסח: (שיא) כי הלילה הולך אחר היום שיבוא: (שיב) כנוי הרומז "הזה" מציין
יום הזכר למעלה שהוא יהיה לזכרון: (שיג) כלילה הזה: (שיד) קודם היום הזה:

אין הדם מונע הנגף, ולא מניעתו מביא הנגף עיין רש"י זה
שביאר בזה: [לא] ולדעת רז"ל, שם חג, ופסח וחגותם,
בא על הזכרים והשלמים שמקריבים, וע"כ לא נמלא שם חג
על ר"ה ויזה"כ רק על ג' רגלים, בבכס היו מצויים להביא
קרבן חגיגה (החוקר"מ בא ס"י נא, אמר ס"י קלא הושת ב
יג) ובה גם ר"ה נקרא חג (ר"ה ח א), וגם ר"ח נקרא
חג, לדומא' נהגין חגה" (יחזקאל תענית פ"ד ה"ו) וזו"ק"ר
פכ"ט ו, וחגו בן יומא': [לב] ועיין מכלתא בא פ"ז על הפ'

מקו"ב רש"י: (סא) תה' קלוי, מכלתא בא, פס"ז, שכל טוב, ועיין תיב"ע: (סב) מכלתא בא, כוטה ח ב, כ"ד פ"ז פכ"ו,
שכל טוב, ילקוט קאט: (סג) מכלתא פ"ו, תנחומא ב יט, פס"ז שכל טוב, ילקוט וכו' כ"ט: (סד) מכלתא
בא, ומאמר אני ד' מוכב על והביתי, כלומר והביתי אני ד': (סה) מכלתא בא פס"ז, שכל טוב: (סז) ישי"י
לאה: (סח) וכן מכלתא בא אל הקרא ופסחתי חלא ופסחתי שהק"ם מדלג על בתי כנ"י במלרים: (סט) מ"א ית בא: (ע) ישי"י לא סב
פ"ה

אונקלוס

פר 167

שמות יב בא

לְזַכְרוֹן וְחַגְתֶּם אֹתוֹ תַּג לַיהוָה
לְדַרְתֵּיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תַּחֲגִּידוּ:
שִׁשְׁבַּעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ אֹךְ

וְתַחֲגִידוּ יְהוָה חֻגָא קִדְם
יִי לְדַרְיָכוֹן קִים עֲלֵם
תַּחֲגִידָהּ: שִׁשְׁבַּעַת יוֹמִין
פִּטְיִר תִּיכְלוֹן בְּיֹמָא
קִדְמָאָה תַּבְּטְלוֹן חֻמִּיע
רש"י

אבן עזרא

מן שבעת ימים. טעם מצות תאכלו, וזכר לאכילתם בצאתכם (יג) מסצרים, כי לא צוה שיאכלו מצות רק הנאכלים עם הפסח לפני מצות לילה (יד), רק שבעת ימים צוה לאכול מצות להיות זכר לאשר קרה לכם בצאתכם מסצרים (טו) ולכן כי שם כתוב כי לא חמץ, ואלו היו מניחים המצריים שיתמהמהו מעט היו מחמיצין עיסתם, והשבעת ימים בצאתם מצות אכלו עד שטבע פרעה (טז) ביום השביעי, כי הענן היה מוליכם יומם ולילה, ולא היו מתעכבים בחנותם עכוב רב, וככה כתוב על הפסח, שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני (דברי' טז ג), והנה הזכיר על הפסח שבעת ימים תאכל מצות חיוב על דרך הפשט (יז) ולדון והעד למען תזכור את יום צאתך (שם) ובעבור זה כתוב, כל מהמצת לא תאכלו בכל מושבותיכם תאכלו מצות (פ' ב) חיוב בארץ ישראל ובחוצה לארץ (יח) ואחר שקבלה היתה ביד ישראל שיחלו לשחוט את הפסח בנסות השמש לצד מערב (יט) וכתוב לא תשחט על חמץ דם זבחי (לר' כה) על כן דרשו רש"י אך חלק (יג) ודע כי בלוי מעשה אינו מעשה (יג) והנה פירוש ויכל אלהים ביום השביעי (ברא' ב ב) כאשר נבנם היום השביעי כבר בלדתה מלאכתו (יג) וככה

קרני אור

הוא, ובהתחלה שם ובמדת סופרים: [לג] פיין (מורה פמ"ג מה' כג), כי אכילת מצה חילו' היא יום אחד לא היינו מרגישים בו, ולא היה מתבאר פנינו, כי הרכה פעמים יאכל האדם מין אחד מהמזגים שני ימים או שלשה, ואחרי שנינו יתבאר ויתפרסם בהתחיל אכילת סיקף שלם: [לד] (ובמחלוקת בא פ"ז פסחים ק"א) לפסח הראשון חובה ובאר ימים ראשון, וכן פ' רש"י ז"ל, ועיין בראש' במפרש דברי רש"י ז"ל, וכן כתב הרלב"ג, שאכילת מצה כליל הראשון מן ימי הפסח היא חובה והיא מצות עשה לא יותר מזה, ומשם עד סוף האחד ופסחים יום לא קצעה בתורה להם זמן שיאכלו מצה בכל יום מהם, כי לא נותן אלא שלא יהיה מה שיאכלו מהלחם כ"א מצות: [לה] מצות המצות טהרה בכל מושבות, ואולם מצות הפסח אינה תלויה בו, כי היא אינה טהרה אלא בא"י במקום אשר יבחר ד' ממנה, כמו שהתבאר בפ' ראש', לא תוכל לזכות את הפסח באחד שפריך (דברי' עו' ב) והנה זה ראוי במצות המצות אינה תלויה במצות הפסח, אבל הם שתי מצות (רלב"ג): [לו] כן הוא (פסחים ב' א, פ"א א) ובה זה אך וחלק גם יום י"ד חלוי מותר וחלוי אכור, וכן הוא (מכילתא בא פ"ח),

וקבעו לו זמן בשעה הששית בפיו"ט: (שכד) כי כלוי המעשה לא היה בעלם היום הזה, ועיין בפ' הח' ז"ל (ברא' ב ב) ובבאורי שם: (שכה) שאי אפשר לומר ששם

מק"ב רש"י: עא) מכילתא שם פס"ז בכל טוב: עב) למטה יב' ג: עג) במד' לג ג: עד) מכילתא שם, פס"ז שכל טוב: עה) מכילתא שם, פיין מדת סופרים אות ס ובהתחלה אות נב: עו) פיין לפי' יכ' במקורי רש"י: עז) דברי' עז' ת:

ישראל יכול ימלט ת"ל ולא יהיה לכם נגף אצל הוזה במלרי שבתיכם. הרי שהיה ישראל בביתו של מלרי שומע אני ילקה כמותו ת"ל ולא יהיה לכם נגף ע"א: (יד) לזכרון. לדורות: וחגתם אותו. יום שהוא לך לזכרון אתה חוגגו ועדיין לא שמענו אי זהו יום הזכרון ת"ל זכור את היום הזה אשר ילאתם ע"ב) למדנו שיום היליאה הוא יום של זכרון ואיזה יום ילאו ת"ל ממחרת הפסח ילאו ע"ב) הוי אומר יום ט"ו בניסן הוא של י"ט שהרי ליל ט"ו אכלו את הפסח ולבקר ילאו ע"ב): לדתיתכם וגו'. שומע אני מיעוט דורות שנים תלמוד לומר חקת עולם תחגו ע"ה): (טו) שבעת ימים. שטי"גא של ימים ע"ו): שבעת ימים מצות תאכלו. ובמקום אחר הוא אומר ששת ימי' תאכל מצות ע"ו). למד על שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מצה

יהל אור

(שטו) ובמק"מ, בלאתם" ובבאר יתחק, וזכר לאכילתכם בלאתכם: (שטו) כי מצות אכילת הפסח עם מצות ומדורים עד חצי הלילה: (שיו) ובמק"מ, לאשר קרה להם בלאתם: (שיה) ובמק"מ, צים: (שיט) וכן יאמר (יסוד מורא שער ד) ויש שבעת ימים מצות על דרך הפשט כי הם חיוב, כי הכתוב הזכיר ואמר, שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני, למען תזכור את יום לאתך (דברי' טו ג) והנה הזכיר העשם כי עד שבעת ימים אכלו ישראל המצות, כי הענן היה הולך יומם ולילה עד שטבע פרעה, אז הסיעם משה עד שנעשה המשכן: (שכ) וכן יאמר (למעלה פ' יד) כי מצות הפסח תלויה בארץ, ומצות המצות בכל מקום הן בארץ והן בחו"ל, וכמ"כ, בכל מושבותיכם" ועיין קרני אור: (שכא) עיין בפ' הקצר למעלה פ' ו בדרך השני: (שכב) שפי' לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים, הנה יאמרך שחלם השבתת החמץ קודם שיגיע זמן שחיטת הפסח: (שכג) כי הכתוב לא פירש מתי ישביתו בפיו"ט, וחז"ל דרשו, אך חלק, וקבעו לו זמן בשעה הששית בפיו"ט: (שכד) כי כלוי המעשה לא היה בעלם היום הזה, ועיין בפ' הח' ז"ל (ברא' ב ב) ובבאורי שם: (שכה) שאי אפשר לומר ששם

בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שְׂאֵר
מִבְּתֵיכֶם כִּיכֹל אֲכַל חֲמִין וְנִכְרְתָה
הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם
קִדְמָה עַד יוֹמָהּ

רש"י

אבן עזרא

וזלזל שלל יאכל חמץ מניין אף ששה רשות
תלמוד לומר ששת ימים ע"ה זו מדה צתורה
דבר שהיה בכלל וילא מן הכלל ללמד לא
ללמד על עצמו זלזל ילא אלא ללמד על
הכלל כלו ילא מה שביעי רשות ע"ה אף ששה
רשות פ' יכול אף לילה הראשון רשות תלמוד
לומר בערב תאכלו מצות הכתוב קצו
חובה פא: אך ביום הראשון תשביתו
שאר. מערב יום טוב וקרוי ראשון לפי
שהוא לפני השבעה ומלינו מוקדם קרוי ראשון
כמו הראשון אדם תולד פב' הלפני אדם
נולדת. או אינו אלא ראשון של שבעה
תלמוד לומר לא תשחט על חמץ פג' לא
תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים פד': הנפש
ההוא. כשהיא בנפשה וזדעחה פה' פרט
הפסח עם מצות ומרורים עד חצי הלילה. והער רב

ביום הראשון תשביתו שאור מבתים, בהכנס
היום הראשון כבר נשבת כל השאור
מהבתים (ע"ה) ולכן והנה תחלת יום ראשון סוף
יום י"ד בערב, ככתוב מיום הראשון עד יום
השביעי, והנה פירוש זה, כי שבעת ימים
שלמים הם מיום י"ד לחדש בערב שהוא סוף
יום י"ד, עד יום ה'יא לחדש בערב (ע"ה), ועוד
אדבר על זה: (פיה"ק). ולא צוה לשמור חג
המצות עתה במצרים גם לא במדבר כי אין להם
לחם, רק שמרו חג הפסח לבדו כאשר עשו
במצרים (ע"ה), ע"כ אמר יהיה יום שלכם זכרון
לדורותיכם (ע"ה) כי ביום ש"ו בניסן הלכו בדרך והוא
יום מקרא קדש (ע"ה), ע"כ אמר הכתוב, ענות מצות
כי לא חמץ פ' (ע"ה), ואלו התמהמהו אכלו חמץ (ע"ה),
ואכילת מצות היום זכר כי כן עשו אבותינו (ע"ה),
והאוכל חמץ כאלו יכחיש זאת אבותינו ממצרים,
ע"כ עליו כרת בירי שמים, כמו העושה מלאכה
בשבת, כאלו מכחיש שביתת השם ביום השביעי (ע"ה),
ואל יקשה עליך מצות ומרורים (ע"ה) כי מצות אכילת

יהל אור

קרני אור

שעשה מלאכה ביום השביעי, אלא בלה כל מלאכתו
ביום השביעי, וכשזא יום השביעי נמלאת כל מלאכתו
נגמרת: (ע"ה) אף כאן נמי ביום הראשון תשביתו
לפני בוא יום ראשון תשביתו, וכשזא יום ראשון נמלא
שהוא מושבת: (ע"ה) כי באמת הם דברים כפולים
ומיותרים, ויפרש ה' ז"ל כי הכפל בא פ' יח' לפרש
שבעת ימים שלמים, וכן הוא (מכילתא בא פ"ט), אין
לי אלא ימים לילות מנין ת"ל עד יום האחד ועשרים
לרבות את הלילות וכן פ' רש"י ז"ל: (ע"ה) כי
במדבר לא היה להם חטה ושעורה לעשות מזה:
(ע"ה) ופרש, והיה היום הזה לכם לזכרון וכן הוא
(מכילתא בא פ"ו) שינהוג הדבר לדורות: (ע"ה) כע"כ
וביום הראשון מקרא קדש פ' (ע"ה): (ע"ה) פ"י שמדמה
הפסח לשבת, אם עשה מלאכה בשבת בזדון בלי
התראה יש ג"כ כרת כמו גבי חמץ, אבל אם עשה
מלאכה בשבת בזדון ובהתראה חייב סקילה, ועוד
ע"ה אחר שמדמה שבת לפסח לענין זה, כי העושה
מלאכה בשבת כאלו מכחיש בהשם: (ע"ה) מה שאמר

ועיין בתוס' שם פ' טו הסביל בין אך ובין רק: [לז] וכן
כתב הרד"ה ואין ביום הראשון שנוכח כאן הוא יום י"ד
כמו שפ' רש"י ז"ל, כי כמו שכתב הרמב"ן אין בכל הפרשה
רמז ליום י"ד, אבל אמר ביום הראשון פ' יום ס"ו שהוא
ראשון לשבעת ימי החג, ולפי שתחלת היום הוא מן הערב
שלמנו, לכן אמר אך ביום הראשון תשביתו שאור, ביום
הראשון מימי החג יהיה נשבת החמץ מן הבית, וכן פ'
הרמב"ם, ודעת רש"י ז"ל שראשון זה לשון מוקדם הוא, כמו
הראשון אדם תולד (חוב טו ז) ר"ל יום המוקדם לשבעת ימים
אלה, וכן הוא דעת תנא דבי ר' ישמעאל (פסחים ה' א'):
[לח] וכן כתב הר"ן בהדושו על האלפס (פסחים קטו ב')
ו"ל, מזה זו על שום שנגאלו, שנאמר ויאפו את הנלך
וגו', ולא יכלו להחממה, שאלו יכלו היו מתחילים אותו
דפסח מצרים לא עשו אלא לילה ויום אחד כפסח שני,
ולתמר היו מותרין בחמץ ובמלאכה, לפיכך אלו יכלו להחממה
היו מתחילים פירותיהם לזרוך מתוך שלא החזירו בכל יראה,
אבל מתוך שלא היה להם מכאי אפיו מזה, וזכר לאותה
גאולה נטונו באטלת המלה, וכן כתב הסור על התורה,
ולא כן דעת הרד"ה בזה, ודעתו שבמצרים לזה השם לישראל
במלות הפסח והמצות שיאכלו אותם כליל הראשון ובשבעה
ימים אחריו, ושכן יפשו את החג לדורות כענין הפסח כליל
הוא ובפנין המלות כל שבעת הימים ע"ה: [לח] כי אבותינו אכלו
בפסח דורות ג"כ לפסח סן, וליותה שבעת ימים מצות תאכלו
הקטנים על מה שאנו אמרים כנגדה, מזה זו שאנו אוכלים על שום פה
על שום שלא כפסיק בלקס של אבותינו להחמץ
והרי

כע"כ רש"י: ע"ה) הריב"א, וגם בתקוני לא גרסו ליה בהרבה תיבות, ת"ל ששת ימים ועיין ב"ל אות כב מה שהפיר ע"ה:
(ע"ה) דבתיב וזיום השביעי מלאת, ולא כתיב תאכל מצות, כהרי. הוליו מכלל האחרים (ח"ה: פ') ר"ה
לאכול בלא לחם או להפנות קרשות בידו (ע"ה: פ') מקילתא ס"ת פסחים קכ, א פס"ו, שכל טוב, ילקוט רא: פב' חוב טו ז:
(פנ') למטה גר כה: פד') מקילתא ס"ת פסחים ה' א פס"ו שכל טוב: פה') פ"י כחזיר וכן במכילתא שם:
מכילתא

יַעֲשֶׂה לָכֶם: יִשְׁמְרֶתֶם אֶת־
הַמִּצְוֹת כִּי בִּעְצֶם הַיּוֹם הַזֶּה
הוֹצֵאתִי אֶת־עַבְאֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַיּוֹם
הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם:

רש"י

אבן עזרא

(כ"א אך) צב: (יז) ושמרתם את המצוות.
שלא יבאו לידי חמוץ צב מכאן אמרו תפח
תלטוש כלונ (צד) רבי יאשיה אומר אל תהי
קורא את המלות אלא את המלות כדרך
שאין מחמילין את המלות כך אין מחמילין
את המלות אלא אם באה לידך עשה אותה
אותה מיד צה: ושמרתם את היום הזה.
ממלאכה צו: לדורותיכם חקת עולם. לפי
שלא נאמר דורות וחקת עולם על המלאכה
אלא על החגיגה לכך חזר ושנאו כאן שלא

יום השביעי עד סוף היום (צט): ין ושמרתם. קנה
צוה להיות המצוות שמורים מימות הקציר (צמח) (מא),
וכתוב והוצאתי (צט) את עבאותיכם (צט) ועדיין
לא יצאו, כי בתחלת החדש היתה זו
הנבואה (צח), והשעם שתאמרו בן לדורותיכם (צט):
פיה"ק. הוצאתי את עבאותיכם. עבר תחת
עתיד (צט) וכן, היתה לי עדנה (ברא' יח יב) (צח) ודרך
אחרת, כי כל דבר נגזר שהוא בלא הנאי, דרך נביאים
לדבר דבר עתיד בלשון עבר (צט), או זאת הפרשה
מוקדמת (צט), ובפסוק שבעת ימים מצות תאכלו (פ'
טו) אמר כי יש כרת על כל אוכל חמץ (צט), ובפ'
שבעת ימים שאור (פ' יט) אמר בן על אוכל
מחמצת (צט), ואין לנו צורך לדקדק על מלת מחמצת,

כי אנחנו מאמינים בדברי קדמונינו ו"ל (צט), והוסיף פה, בנרובאורח הארץ (פ' יט) ושניהם
ישראלים (צט), שלא יאמר הגר לא יכולתי לעשות מצות, ועל דעתי שהוא גר תושב מתייחד (צט) (מב)
ואילו היינו רודפים אחר מה שירמא לנו כפי דעתנו בכתוב ולא נסמוך על ההעתיקה (צט), הנה כתוב, כל
מחמצת לא תאכלו, בכל מושבותיכם תאכלו מצות (פ' כ) ולא הזכיר ימים שבעה א"כ לא נאכל חמץ לעולם (צט).

יהל אור

קרני אור

ועיין למטה אות שעה: (שמו) כמו שכתוב (פ' יח):
(שמת) והשמור משעת קצירה שלא יבואו עליהם מים:
(שמת) צ"ל "הוצאתי" כי בן כתוב: (שג) דמשמע שכבר
הוציא: (שגח) כי הנבואה הוצאת היתה בר"ה ניסן:
(שגכ) והוא מלוא לדורות, ושייך בזה לשון "הוצאתי"
בלשון עבר, וכן שיסמרו מימות הקציר: (שגג) כי
עוד לא יבאו: (שגד) שהוא ג"כ עבר תחת עתיד,
כי פי' תהיה לי: (שגה) ועיין (למטה טו א) עה"פ
אז יסיר משה, בפ"י הח' ו"ל וכבאורי שם:
(שגו) והיתה לריכה להיות מאוחרת, וזאת הפרשה
אמר השם למשה אחר שיבאו ממזרים, וע"כ אמר
הוצאתי, ולא אמר אוציא: (שגז) כי כל אכל מחמלת ונכרתה:
(שגט) עיין (מכילתא צא פ"י) עה"פ, כי כל אוכל
זבג' (פסחים מג א) מפרש מחמלת שנתחמץ מחמת
רק בעת שהטילו לעיסה ומחמץ אותה הייב עליו, ונשמע
נתחמץ מחמת דבר אחר וכן נשמע קיוב השאור
אף שתהלה לא היה ראוי לאכילה (התורה"מ), והנה
מחמלת שם תאר לעיסה שיש בה שאור לכן השאור
נכלל במחמלת: (שס) ויהיה גר פירוש, גר ישראל
הבא מעיר אחרת: (שסא) שהור לחורתינו וקיבל עליו
תורה ומצוה, והוא הנקרא גר לדק: (שסב) בן יונה
את התורה שבע"פ: (שסג) וכן כתב הח' ו"ל (ויקרא
יא ט) "ואם רדפנו אחרי הכתוב לבדו בלי העתקה, הנה
לא הותר הדג שהוא באגמים, כי הכתוב פרט
בימים

מזר: [מא] וכן הוא בפס"ז, ושמרתם, שלא יהיו החטים
לחיס", (ובמכילתא בא פ"ט) שש יפרש שהשמור יהיה משעת
לישה, שמרהו שלא תביאנו לידי פסול, מכאן אמרו (פסחים
מח) תסת תלטוש כלונ, ורש"י ו"ל פי' שלא תביאנו לידי
חמוץ, ורבי"ה פי' זה שמור משעת קצירה שלא יבואו עליו
מים, וגם שמור משעת לישה שלא יבוא לידי חמוץ:
[מב] ביאור שם גר ואזרח, עיין בפ"י הח' ו"ל ברא' כג
ד, וכבאורי שם שהארכתי בזה, ואם יש ג' מיני גרים,
א) שגר בפיר איזה ימים והולך לו. ב) שהתישב בעיר, אבל
ג) כהן כמנהגיו הראשונים וזהו גר תושב. ג) שהתישב וקבל
עליו תורה ומצוה, והיה כאחד מאזרח הארץ, וזהו גר לדק,
ואותו יקרא פה, גר תושב מתייבד, וכמו שביאר בפ"י הארוך

מקו"ב רש"י: צב) וכו' ל"ל ת"ל אך חלק" עיין מכילתא שם בילה כא א ירושלמי בילהפ"א סי"א ופ"ד ה"א ילקוט רא: צב) ובמכילתא
פ"ט שמרהו עד שלא תביאנו לידי פסול, וכן הוא בפס"ז ובשכל טוב: צד) תלטוש ידיו במים לינו יתרמנה
ותלטשן: צה) וכן פי' רש"י ו"ל יומא לג א ד"ס אין מעבירין, מכילתא פ"ט, פס"ז ילקוט רא: צו) עיין התורה"מ כא אית סה.
שימרה המכילתא שם כו:

אונקלוס

שמות יב בא פו 171

יח בראשן בארבעה עשר יום
לחדש בערב תאכלו מצת עד יום
האחד ועשרים לחדש בערב:
יש שבעת ימים שאר לא ימצא
בבתיכם כי כל אכל מחמצת
ונכרתה הנפש ההוא מעדת

יח בגימין בארבעה עשר
יומא לירחא ברמשא
תיכרון פמירא עד יומא
עשרין וחד לירחא
ברמשא: יח שבעת יומין
חמיר לא יש ת ב ח
בבתיכון ארי כל דיכור
מחמצת וישתצי אנשא
ההוא מבנשתא דישאל

רש"י

אבן עזרא

ושעם זה הפסוק להוסיף בכל מושבותיכם, שהיא
מצוה בכל מקום אחר המדבר (סד): יח בראשון.
אחו דרך קצרה (סב), בעבור שהזכיר
בתורה, ראשון הוא לכם (פ' ב), והנה
סעם בחדש הראשון. וכמוהו בעשירי
באחד לחדש (ברא' ח) (סג): יח ששור.
שהוא מחמיץ (סד), והוא: הידוע, ואחר כן אפר
כל אוכל מחמצת, כל דבר שיחמץ (סד) ודע
כי מיום הראשון עד יום השביעי (סד), אינו
דבק בקרוב אליו שהוא ונכרתה (סד) רק עם
אוכל מחמצת (סד) כמו למלך שלמה על
ישראל (ס"א ו א) (סד), אמר יפת, כי יש
אות שמושכת עצמה ואחרת עמה אחורנית (סד)
כמו אדם פסדה וברקת (למשה כח יז) שהסעם
אדם ופסדה וברקת (סד), וככה מיום הראשון
עד יום השביעי (סד), וכבר הזכיר כי כל אוכל

האמר אזהרת כל מלאכה לא יעשה לא
לדורות נאמרה חלא לאותו הדור (צו): (יח) עד
יום האחד ועשרים. למה נאמר והלא כבר
נאמר שבעת ימים לפי שנאמר ימים. לילות
מנין. ת"ל עד יום האחד וגו' (צח): (יט) לא ימצא
בבתיכם. מנין לגבולין (צט) ת"ל בכל גבולך. מה
ת"ל בבתיכם מה ביתך ברשותך אף גבולך
שברשותך ילא חמלו של עובד כוכבים שהוא חלל
ישראל ולא קבל עליו אחריות (ק): כי כל אבל
מחמצת. לענוש כרת על השאור והלא כבר ענש
על החמץ חלא חלא חמץ חמץ שראוי לאכילה
ענש עליו שאור שאינו ראוי לאכילה לא
יענש עליו ואם ענש על השאור ולא ענש
על החמץ הייתי אומר שאור שהוא מחמץ
אחרים ענש עליו חמץ שאינו מחמץ אחרים

יהל אור

ימלא שאור בבית, כן על השאור שאינו ראוי לאכילה
אינו חייב עליו כרת, ופעמו. כי כל חמץ מיום
הראשון עד יום השביעי ונכרתה: (שעב) שם כתוב
"בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני למלך
שלמה על ישראל", שאינו חוזר על הקרוב אליו, על
החדש השני, רק על השנה הרביעית, ועיין למעלה
יב ב אות מה: (שעג) כי כמו שיש מלה המושכת עצמה
ואחרת עמה למלה שלאחריה, כן יש אות המושכת עצמה
ואחרת עמה אחורנית: (שעד) וי"ו וברקת מושך עצמו
ואחר עמו לאחוריו, כאילו כתוב, ופסדה:
(שעה) ר"ל הה"א שבמלת "הראשון" תמשוך למלת
"מיום" להיות טעמה "מיום הראשון", והה"א שבמלת
השביעי תמשוך למלות "עד יום" להיות עד יום
השביעי, והטעם כי היה לו לומר, מיום ראשון עד
יום

בימים ובנחלים", ועיין בהקדמת הח' ז"ל לפי על
התורה בדרך ה' הערה 38: (שסד) פי' אחר שינאו
מן המדבר, וכמו שפי' למעלה פ' טו, שהוא חייב
בארץ ובחו"ל: (שסה) כי היל"ל בחדש הראשון:
(שסו) טעמו בחדש העשירי: (שסז) וכן פי' הח' ז"ל
(ויקרא ב יא) עה"פ, כי כל שאור וכל דבש, שאור
הוא המחמץ: (שסח) וכן הוא בג' (פסחים מא א)
מחמלת שנתחמץ מחמת דבר אחר: (שסט) אין זה
מקום זה הפסוק, כי הוא מפ' טו, ואין להתמה ע"ז,
כי רבים המה הכתובים שהביא הח' ז"ל שלא במקומותם,
יש ליתן לקצתם טעם, כמו שנוכל לומר על זה, כי
הביאו פה, בעבור היות אמרו "שבעת ימים שאור לא
ימלא בבתיכם": (שע) שקודם זה: (שעא) ט"ס הוא
ז"ל רק, עם כל חלל חמץ לא שיהיה חייב כרת אם

מקובל רש"י: צו) ובפס"ז ובשכל טוב להביא ימות המשיח: צח) מכילתא פי' וכן בפס"ז ובשכל טוב להביא לילות בימים
ועיין תרגום יונתן ילקוט ר"ב: צט) פי' שדות וכרמים וכיוצא בזה: ק) מכילתא פי' ועיין ברמב"ן
על התורה וגם גור ארי', ועיין פתמים ס ב שלמדו זה מדכתיב לך: קא) מכילתא שם בילה: ב:

יִשְׂרָאֵל בְּנֵי וּבָאֲזֹרַח הָאָרֶץ: כָּל-
מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכְלוּ בְּכָל-
מוֹשְׁבֵיכֶם תֹּאכְלוּ מִצּוֹת: חֲמִישִׁי
פֶּה וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל-זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכּוּ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי צִיִּי בְּאֶ-
דְּאֶרְעָא: כָּל מַחְמֶצֶת
לֹא תִיכְלוּ בְּכָל-
מוֹשְׁבֵיכֶם תִּיכְלוּ מִצּוֹת:
חֲמִישִׁי פֶּה וַיִּקְרָא מֹשֶׁה
לְכָל סְבִי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר
לְהוֹן אֲתַגִּידוּ וְסִיבּוּ
לָכֶן (סִין פֶּה גִי) עֲנֵא

רש"י

אבן עזרא

בנר ובאזרח הארץ. לפי שהנס נעשה לישראל
הולך לרבות את הגרים (קב): (כ) מחמצת
לא תאכלו. אזכרה על אכילת שאר: כל
מחמצת. להביא את תערובתו (ק): בכל
מושבותיכם תאכלו מצות. זה בא ללמד
שתהא ראוייה להאכל בכל מושבותיכם פרט
למעשר שני וחלות תודה קד (שאינם ראויים
להאכל בכל מושבות אלא בירושלים) (ק):
(כא) משכו. מי שיש לו לאן ימסוך משלו:
וקחו. מי שאין לו יקח מן השוק (ק):

חמץ מישראל חייב ברת (טז) ובכאן הוסיף נר
שהוא נר צדק (טז): כ כל. הזכיר העונש
תחלה (טז) ואחר כך האזהרה, ואין בכל
מושבותיכם תאכלו מצות רשות, כמו ששת
ימים תעשה מצאכה (למטה לה ב) (טז), רק
חייב למען תזכור (טז) (מג): כא ויקרא משה
לכל זקני ישראל. והם יאמרו לקהל (טז):
וקחו לכם צאן. בעשור לחדש כאשר צוהו
השם (טז) אמר המדקדק כי ושחשו הפסח מהבנין
הדגוש (טז), ולא דבר נכונה, כי ושחשו אותו
כל קהל עדת ישראל (פי' ו) הוא מהבנין
הקל, והשיין קמוץ כמשפט (טז) בעבור הנח
הנעלים (טז), רק ושחשו הפסח לשון צווי
מהבנין הקל (טז), ולא מצינו מזה הגזירה

להיות חידק תחתיה כמו משכו (טז), רק בעבור אות הגרון שהוא אחריו (טז) נפתח השיין
כמשפטם (טז) לעשות כך כמו בחרו לכם (יהושע ב' טו) ורבים ככה, על כן יהיה השיין
בפתח גדול ברשון צווי (טז) ושניהם מבנין אחד (טז): ופיהיק. ויקרא משה לכל זקני
ישראל. ואמר להם כל אשר צוהו השם מתחלה בעשור לחדש הזה (טז) והזקנים אמרו כן אל כל

יהל אור

קרני אור

יום השביעי ואחרי שהולך לשם היא הידיעה בנסתך
יש לשמו במסוך: (שמו) למעלה פי' סו: (שמו) שחור
לתורתינו וקיצל עליו תורה ומורה: (שעה) בפסוק
הקודם, כי כל אוכל מחמלת ונכרתה ואח"כ כפ' הוה
הזכיר האזהרה כל מחמלת לא תאכלו: (שפט) שהוא
רשות ולא חובה: (שט) והוא לפי הפשט ושיין (פי'
סו) ושם מבואר בארובה ושיין קרני אור: (שטא) וכן
פי' הרמב"ן: (שפט) למעלה פי' ג: (שפט) כן הוא
לדעת המדקדק: (שפט) וכמג"ט "והשיין נקמץ"
בעבור שהוא פעל עבר אך שב לעתיד בעבור השיין:
(שפה) היו"ד שקודם השיין, שהוא נח נעלם, כי
ושחטו אותו, הוא לרבים נסתרים, והראוי וישחטו,
שהיו"ד נח נעלם: (שפט) וכמו שיבאר: (שפט) וכן
היה ראוי להיות ושהטו, השיין בחירק: (שפה) בעבור
החי"ת שהוא "מאותיות אהחע והוא אחר השיין:
(שפט) כמשפט 'אות הגרון: (שט) שהוא צווי ונפתח
הבי"ת בעבור אות הגרון שאחריה: (שטא) מפני
החי"ת: (שטב) מכין הקל, ושחטו אותו, גם ושהטו הפסח: (שטג) פי' מה שיפטו בעשור לחדש הזה:
ובמקמ"מ

(פי' יט): (מג) כד ר' (האוסס להמגיד שנה יא נומר 36)
הציג על הכ' ול' כזה, וכתב שלפניו יא מדברי חז"ל,
כי זה נגד הדין כדוע שרק כלילת הראשונה יש תיובת אכילת
מזה, ושיין למעלה פי' סו, וביטל אור ש"ט שה' ול' באר
כ"ו על דרך הפשט ובטח לא נפלס ממנו מה שבארו חז"ל
כזה, ולא יתעבד להם, וכן הליץ עליו הרב הכ' ח' יבדע
ליב בארגאס (האוסס להמגיד שנה יב נומר 2) וסיים שפעתה
ישמור סיו ולשנו לדבר דברים כאלה על חכמים גדולים,
וכן הליץ עליו הרב הגאון מ' יוסף זכרי' שטערין (כבוד הלבנות
שנה שכיפית חמשה 1) וסיים כזה כלשון, ואמנם בפיקר הענין
אין זה דבר חדש, כדוע דרכם בקודש של הפשטים הראש"ט
ורש"ט וכמו שהעידו בפלגאם לבאר המקרא לפעמים גם כתיבה
נגד הקבלה, בהיות שלא סידרו חיבורם להלכה, ועכ"פ דרכם
להקדים הפשט ולחקור אח"כ ביכולתם הפכה שטו מזה
בעומק הפשט, ושיין בפוסט סו א וירוש' קידושין פ"ק,
בשלשה מקומות שלכה פוקנת את האקרא וט' וכן כתב
הרא"ם במשפטים שהמשרשים כולם לא כיוונו בפי' התורה רק
לישב פי' המקרא יחי' כהלכה או לא כהלכה, ושיין כפ'

מקו"ב רש"י: קב) ובמכילתא שם לפי שהוא מפשה בישראל לרין להביא הגרים, פיין מדת סופרים אות ת, ונילקוס ובפס"ו.
ובשכל טוב בשנויים, ושיין ספרא ויקרא ובפסח"מ אות קלא: קג) מכילתא שם, ספחים מג א: קד) מכילתא
שם ושיין ספחים לח א, ובפס"ו מדבר האכל כל משמתיכם תאכלו מהם מצות: קה) כול לא נמלא זאת:
קכ) מכילתא פ' יא, ושיין החוה"מ אות עד שפרש המכילתא והביא פי' רש"י ול' כהיפך לא כהתב, משכו פי' שאין לו וקחו
מי שיש לו' ול"פ כזה:

אונקלוס

שמות יב בא

פו 178

לְמַשְׁפְּחֹתֵיכֶם וְשַׁחֲטוּ הַפֶּסַח :
כַּב וּלְקַחְתֶּם אֶגְדָּת אֵזוֹב וּמִטְבַּלְתֶּם
בַּדָּם אֲשֶׁר-בַּסֶּף וְהִגַּעְתֶּם אֶל-
הַמִּשְׁקוֹף וְאֶל-שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת מִן-
הַדָּם אֲשֶׁר בַּסֶּף וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ
אִישׁ מִפֶּתַח-בֵּיתוֹ עַד-בֹּקֶר: כִּי עֹבֵר
יְהוָה לַלַּיְלָה אֶת-מִצְרַיִם וְרָאָה אֶת-
הַדָּם עַל-הַמִּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי
הַמְּזוּזֹת וּפָסַח יְהוָה עַל-הַפֶּתַח וְלֹא

לְרַעֲיָתָכוֹן וְכוּסוּ פֶסַחְא:
כַּב וְתַסְבִּין אֶסְרַת אֵזוֹבָא
וְתַטְבְּלוּן בַּדָּמָא דְבַמְנָא
וְתַדִּין לְשַׁקְפָא וְלַתְרִין
סְפִיא מִן דָּמָא דְבַמְנָא
וְאַתּוֹן לֹא תַפְקִין אִנְש
מִתְרַע בֵּיתְהוֹן עַד צַבְרָא :
כַּב וְאַתְגְּלִי יִי לְמַמְחֵי יִת
מִצְרַיִם וְיִיחֻזֵּי יִת דְּמָא עַל
שַׁקְפָא וְעַל תְּרִין סְפִיא
וְיִיחֻזֵּי יִי עַל תְּרַעָא וְלֹא
יִשְׁבּוּק לְחַפְרָא דְּמִיעַר
לְבִתִּיכוֹן לְמַמְחֵי :

אבן עזרא

רש"י

ישראל: כב ולקחתם. עתה פירש איך יקחו
סהרם ויתנו על המשקוף (כז), מלת אגודת,
כמו חבורה, כמו ויהיו לאגודה אחד (שיב ב
כה) (כז), ורבי מרינוס אמר, כי האליף נוסף
והוא מנורת גדוד (כז), ואחרים אמרו כי האליף
שרש, כמו וחשב אפודתו (לכסה כח ח) (כז),
והנאון פי' האזוב בלשון ערבי ועתיר, ובלשון
לעז אורינג'י, והוא עשב נכבד (כז) בסיני
מטעמים (כז), וזה לא יתכן, כי הכתוב
אמר על האזוב אשר יצא בקיר (מ"א ה יג),
ולא ידעתי מהו, רק מדרך הסברא אינו עשב
תקיף (כז), כי הוא הסך הארז שהזכיר
הפסוק (כז) ויש אומרים כי הספח היו
שוחטין אותו בסף השער, ושבלו האזוב בו
ויניעו אל המזוזות, כמו וימד סף השער
(יחז' מ ו) אמות הספים (ישע' ו) (כז), ואחרים אמרו כי הוא כלי (כז) ועליו היו שוחטים,

למשפחותיכם. שה לבית חבות: (כז) אזוב.
מין ירק שיש לו גפולין: אגדת אזוב. ג'
קלחין קרויין אגודה קו): אשר בסף. בכלי
כמו ספות כסף קי): מן הדם אשר בסף.
למה חזר ושנאו שלא תאמר טבילה אחת
לשלוש המתנות לכך נאמר עוד אשר בסף
שתהא כל נתינה ונתינה מן הדם אשר בסף
על כל הגפה טבילה קי): ואתם לא תצאו
וגו'. מגיד מאחר שנתנה רשות למשחית לחבל
חינו מצחין בין לדיק לרשע ולילה רשות
למחבלים הוא שנאמר בו תרמוש כל חיתו
יער קי): (כג) ופסח. וחמל וי"ל ודלג קי):
(יחז' מ ו) אמות הספים (ישע' ו) (כז), ואחרים אמרו כי הוא כלי (כז) ועליו היו שוחטים,

יהל אור

הלמח הגבוהה עד הלמח השפל, והנה לוח השם להיות
הזאה הולת באגודת אזוב לכחות השם שהוא תועבת
מזרים, ואולם ההזאה אשר היתה על המוצא שהיתה
לכבוד השם, היתה צלצלת הכהן הימנית. (חכ) וכן
הוא דעת ר' ישמעאל (מכילתא בא פ' ו ופ"א) וס"ל
שם חקק גומא וקיבל הדם, וכן הוא בחרגוס
אלכסנדרי, ופי' כתב שד"ל, וא"כ היל"ל על הסף,
לא בסף - (תג) וכן הוא דעת ר' עקיבא (מכילתא בא
שם), וכן פי' רש"י והרשב"ם וכן ת"א, במנ"א:

(שגד) ובמקח"מ, על המשקיף ועל המזוזות:
(שגה) ט"ם הוא וי"ל, אחת כזכרוב: (שלו) מפעלי
הכפל, והאל"ף מאותיות האמנתי"ן נוסף וכן פי'
בשרשיו: (שלו) שהאל"ף שרש כמו אנד, אפד:
(שגח) ובמקח"מ, הנכבד: (שגס) וריחו טוב, וכן
פי' רס"ג ור' יונה והרמב"ם והרד"ק, ויש בו ז'
מינין. (ת) והוא עשב שפל למאוד: (תא) וכן כתב
הרלב"ג, כי האזוב למח שפל מאוד, ולזה אמר, מן
הארז אשר בלבנון עד האזוב" (מ"א ה יג) ר"ל מן

מק"ב רש"י: קו) שנת קט ב סוכה יג א פרה פ"א ע: קח) מ"ב יב יד מכילתא פ"ו ופ"א כר"פ, וס' מכילתא מן והכפות
והמזוזות (מ"א ז ב) וס' כלים פ"ט ב' תמונת כדים לקבל הדם או יין הנסכים: קט) מכילתא פ"א, ופיין
ספרא ויקרא פס"פ וסבל הכהן וגו' וסוה מן הדם (ויקרא ד ו) על כל היום טבילה וס' בספרא מדרש פה"פ וסבל הכהן וגו'
וזה מן השמן (ויקרא יד טו) וסבל וסוה על כל היום טבילה, ופיין בתורה שם אות ריו: קי) תה' קד' כ מכילתא שם,
ב"ק ס א שכל סוכ פס"ו, ילקוט ר"ו ופיין ברמב"ן מה שהעיר פ"ו ופיין מדרשי הסורה להק' אנשלמה אשתרוק לד ק
מה שהעיר לנאר כוז מאמרס ז"ל כיון שנתנה רשות למשחית: קיא) פיין פ' יג'

כד ותפארונו ית פתגמא
הדין לקים לק ולבנה
עד עלם: כה ויהי אחי
תעצון לארעא דיתן יי
לבון כמא די מלי
ותפארונו ית פלחנא הדין:

יתן המשחית לבא אל בתיכם
לנגף: כד ושמרתם את הדבר הזה
לחק לק ולבנה עד עולם: כה ויהי
בייתבאנו אל הארץ אשר יתן יהוה
לכם כאשר דבר ושמרתם את

רשי

אבן עזרא

ולא יתן המשחית. ולא יתן לו יכולת
לבא כמו ולא נתנו אלהים להרע עמדי קיב):
(כה) והיה כי תבאו. תלה הכתוב מלוה זו
בביאתם לארץ ולא נתחייבו במדבר אלא פסח
אחד שעשו בשנה השנית על פי הדבור קיי):
כאשר דבר. והיכן דבר והבאתי אתכם אל

כמו, משכב וספות (ש"ב יז כח) (מ), ועוד
אפרש עד בקר (ס): כג ולא יתן המשחית.
לא יניחנו, כמו "כי על כן לא נתתיך לנגוע
אליה" (ברא' כ ו), והנה המשחית ברשותו, ואם
יניחנו כאילו נתן לו רשות (ס): כך ושמרתם.
רבים חשבו, כי נתינת הדם על המשקוף ועל
שתי המזוזות חיוב לדורות, בעבור כי "הדבר
הזה" (ס) סמוך אל לקיחת האזוב וטבילתו,

ועוד כי כתוב אחר כן, אשר פסח על בתי בני ישראל (פ' כז) ובדרך הסברא נכון היה לולי
קבלת האמת הנגמרת (ס), הנה הנכון שם, "הדבר הזה" שב אל ושחטו הפסח (ס), ושעם
שאלת הבנים (ס) בראותם כל המשפחה חבורה אחת אוכלים שה תסים ראשו על כרעיו ועל
קרבו, ועצם לא תשברו (ס) בו, ובן נכר ותושב וערל ושכיר לא יאכל בו (ס) ואין זה הסנהגה
במועדים אחרים: (פיה"ק). ושמרתם את הדבר הזה. אלו היו המצות לפי הנראה לנו, יורה זה
הכתוב, כי לעולם צוה השם לקחת אנדת אוזב (ס) רק קדמונינו העתיקו כי ושמרתם את הדבר הזה
על מצות, ושחטו הפסח (פ' כא) ושי"ן ושחטו פתוח (ס) בעבור שהוא לשון צווי, ושחטו אותו
(פ' ו) קמוץ כמשפט, כי שי"ן הפתוח היה ראוי להשבר בחירק (ס) כמו קשבו (ס), לולי שמשפט
אות הגרון להרחיב מה שיש לפניו (ס) כמו, בחרו
שחיכת הפסח תלויה בארץ (ס) [מד], ואל
היתה, ולא עשו פסח אחר במדבר (ס) [מה] כי בהר סיני היו עם הישוב (ס) וימצאו

יהל אור

קרני אור

(תד) ופי' הרד"ק מורקיס: (תה) למטה פ' לא:
(תו) ופי' שלא יניח השם למלאך המשחית להרע
לישראל, ולא יתן לו היכולת לכך, וכן פי' רש"י ז"ל:
(תז) מה שכתוב, ושמרתם את הדבר הזה:
(תח) שזה היה רק בפסח מזרים, והוא מהלך על
הפתח ועל שתי המזוזות, כדי שתהיה זאת ההזאה
מלאת אותם שלא יכנס המשחית בבית לנגוף:
(תט) וכן פי' הרמב"ן, ושמרתם את הדבר הזה,
הוא דבר הפסח עצמו שאמר למעלה, ושחטו הפסח,
ואם הוא רחוק, לא מתן הדמים הסמוך לו, כי בפסח
מזרים כלכל נלטו בכך: (תי) אחר שפרש שמלות הדבר הזה, הוא על, ושחטו הפסח" והוא נשהע
במקדש, ונתינת הדם על המשקוף הוא רק בפסח מזרים, ואיב אין מקום לשאלת הבנים מה ישאלו?
ויפרש: (תיא) ובמקח"מ "ישברו" (תיב) עיין (למטה פ' מה) ובבאורי שם: (תיג) ר"ל אף בפסח
דורות: (תיד) בפתח ושחטו: (תטו) פי' להגיד בחירק, ומה שתפס לשון להשבר, כי מדקדקי לשון
הערב יקראו החירק שבר, וכן יאמר צם מאזנים, בטעם החירק, שפי' מן, ויחזקו שן" (איכה
ב טו) בעבור היותו נשבר ויוגל מן השיניים: (תטז) וכן יאמר בראש (ס' לחות) "והנה וישחטו
אותו (פ' ו) קמן כמשפט (פי' כי הוא עבר מכנין הקל ע"מ פקדו ודומיו) רק וישחטו הפסח הוא פתוח,
כי היה ראוי להיות תחת השי"ן חירק כמו שפרשנו, רק נרחב בעבור אות הגרון הבא אחריו כי כן
משפסס": (תיז) ע"כ נקודה פתח: (תיח) כי לא נתחייבו בפסח עד שבאו לארץ: (תיט) וכן פי' רש"י
ז"ל, ועיין רש"י במד' ט א: (תכ) ובמקח"מ, ולא עשו פסח אחר במדבר עד שהיו עם היישוב:

אמונת חכמים פרק כ, פרש"י פי' הרבה פעמים כדברי
היחיד כגמ' לפי שהפי' שהוא נאות כלשון הפסוק עי"ש:
[מד] וכן הוא (מכילתא בא פ' יא) "תלה הכתוב לעבודה זו
מביאתם לארץ ולהלן", ועיין בתוס' שם סי' עח שפרש
כתנא דבי ר"י (קדושין לו א) דכיהא פתח אינה אלא לאחר
ירושלם ושיבה, ועיין בפ' העור על התורה שכתב שצד
כבואם לארץ נתחייבו בו, ועשהו כענין שמלכו זיהושע,
אפי"ג דאמרין כל מקום שנאמר ויהי כי תבואו, היינו לאחר
ירושלם ושיבה, היינו דוקא במלות התלויות בארץ, אבל זו
בהיא חוכת הגוף נתחייבו מיד כבואם לארץ: [מה] עיין

כפ

סקורי ובאורי רש"י: קיב) כרא' לא ז: קיג) מכילתא פי' יב ועיין קדושין לו ב ובתוס' ד"ה הואיל ילקוט ר"ז:

אונקלוס

שמות יב בא פח 175

הַעֲבֹדָה הַזֹּאת: כִּי וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ
אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מַה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת
לָכֶם: כִּי וַאֲמַרְתֶּם זִבְח־פֶּסַח הוּא
לַיהוָה אֲשֶׁר פָּסַח עַל־בְּתִי בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל בַּמִּצְרִים בְּנִגְפוֹ אֶת־מִצְרַיִם
וְאֶת־בְּתִינוּ הֲצִיל וַיִּקַּד הָעָם
וַיַּשְׁתַּחֲוּ: כִּי וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
בֶּן־עֲשׂוֹ: שֵׁשִׁים כֹּט וַיְהִי בַחֲצִי הַלַּיְלָה
וַיְהוֹה הַכָּה־כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם

כִּי וַיְהִי אֲרִי יִמְרוּן לְכוּן
בְּנִיכוּן מַה פִּלְחָנָא הָדִין
לְכוּן: כִּי וְתִימְרוּן דְּבַח
חַיִּים הוּא קָדִם יִי דִי תִם
עַל בְּתִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל
בַּמִּצְרִים כְּדִי הָיָה מָחִי
יְת מִצְרָאִי וְיִת בְּתָנָא
שׁוּב וּכְרַע עֲמָא וּסְגִיד:
כִּי וַאֲלֹו וַעֲבֹדוּ בְנֵי
יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְּפִקִּיד יִי
יְת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בֶּן־עֲבֹדָה:
כִּי וְהָיָה בַּפִּלְגֹות לִי־יֵא
וַיִּקְטֹל כָּל בְּכוֹרָא
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
מִבְּכוֹרָא דְּפִרְעָה דְּעֵתִיד
לְמַתְבַּעַל פְּרָסִי מַלְכוּתָהּ

רשי

הארץ וגו' קיד): (כו) ויקד העם. על צעורת
הגאולה וביאת הארץ וצעורת הבנים סיהיו
להם קשו): (כח) וילכו ויעשו בני ישראל.
וכי כבר עשו והלא מראש חודש נאמר להם
אלא מכיון שקבלו עליהם מעלה עליהם הכתוב
כאילו עשו קשו): וילכו ויעשו. אף ההליכה
מנה הכתוב ליתן שכר להליכי' ושכר לעשייה קיו):
כאשר צוה ה' את משה ואהרן. להגיד
שבחן של ישראל שלא הפילו דבר מכל מלות משה
ואהרן ומהו כן עשו אף משה ואהרן כן
עשו קיו): (כט) וה'. כל מקום שנאמר וה'
הוא ובית דינו קיש) שהווי' לשון תוספת הוא
כמו פלוני ופלוני: הכה כל בכור. אף של
עיו (מנה): כמ' ויהי בחצי הלילה, יכניסם בבית הסדר, וישימו דריחים על פי הבור, ויהו

אבן עזרא

מצות, ובהיותם בארץ אשר לא עבר בה איש,
אנ' להם רק המן לבדו: כן' והיה. מה
העבודה הזאת. השנוי שהזכרתי (הכ):
כן' ואמרתם זבח פסח. מצאנו פסוח והמליט
(ישעי' לא ה), והטעם כמו חמלה (הכ), ובעבור
שהשם חמל על בבורי ישראל בעבור
דם השם (מנ), נקרא השם פסח,
כמו ושחשו הפסח (פי' כא), והגאון
אמר שהוא מגורת פסח (מנ) כי הפסח ישען
על רגלו התמימה, והמשחית כן עשה שהשחית
בבורי בית המצרים, ופסח על בית שכנו העברי
ולא השחיתו (הכ), וכמוהו, עד מתי אתם
פוסחים (מ"א יב כא): (סיה"ק). ויקד העם.
לשם או לשווחיו (מנ): כח וילכו ויעשו בני
ישראל. שלקחו שה בעשור לחדש כאשר צוה
השם למשה ולאהרן (מנ) זאת חקת הפסח, כן
השניה (הכ), אמר יפת, כי השבויים הטוחנים
בריחים ביום בבית הסדר, יכניסם בבית הסדר, וישימו דריחים על פי הבור, ויהו

יהל אור

ותכא) כפ' כד: (תכב) והמליצה לעבור שאמר כצפרים
עפות, שהוא מרחק על גזוליו ומנתר עליהם להגלים,
וכן ת"א (למעלה פ' יג) על ופסחתי עליכם, ואיחוס
עליכון ועיין למעלה פ' יא כפ' הקצר ובכאורי שם:
(הכנ) כמו שנאמר, וראיתי את הדם וגו' ופסחתי
עליכם (פ' יג): (תכד) והוא שת"ז לזולע ונכה רגלים,
ולמעלה כפ' יא, הקצר ס' יא, פי' כן מדעת עצמו.
(תכה) שהיה המשחית מדלג מבית ישראל אל בית
המצרי: (תכו) על צעורת הגאולה וביאת הארץ
ובצורת הבנים: (תכז) מה שסתם בראשונה שלא הזכיר
אהרן פי' באחרונה: (תכח) דרך הכתוב לכפול ולאמר כן
עשו, לבאר שלא הפילו דבר מכל אשר לו: (תכט) עיין
למעלה

מקו"ב רשי: קיד) לעיל, ח מכלתא שם פס"ז, שכל טוב: קשו) מכלתא
שם, פס"ז שכל טוב: קיו) מכלתא שם פס"ז שכל טוב, דייק מפני שכולל כן פשו אלל
משה ואהרן: קיש) עיין מקורי רש"י ברא' יט כד ואם ליינתי ובתחומא כ' יו כ"מ שנאמר, וס' הוא וסנקליטון (פ' בית
דין, והמלה יוגית) שלו ועיין תחומא כ' וארא כא הפרס קפו, ובתחומא ח' וכן במכלתא פ"ג, וס' הכס כל בכור הוא בעצמו
ולפ

מִבְּכֹר פֶּרְעָה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ עַד
בְּכֹר הַיֹּשֵׁב אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכָל
בְּכֹר בְּהֵמָה: לְוִיקָם פֶּרְעָה לִילָה
הַזֶּה וְכָל־עַבְדָּיו וְכָל־מִצְרִים וְתַהֲיִ
צַעֲקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם כִּי־אֵין בֵּית
אֲשֶׁר אֵין־שֵׁם מֵת: לֹא וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה
וּלְאַהֲרֹן לֵילָה וַיֹּאמֶר קוּמוּ צֵאוּ

עַד בּוֹכְרָא דְשִׁבְיָא דִּי
בְּבֵית אֲסִירֵי וְכָל בּוֹכְרָא
דְּבַעֲיָדָא: לְוִיקָם פֶּרְעָה
לִילָה הַזֶּה וְכָל עַבְדֵּיהִי
וְכָל מִצְרִים וְתַהֲיִ צַעֲקָה
גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם אֲרִי לִית
בֵּיתָא דִּי לִית הָוָה בְּהַ
תַּמָּן מֵתָא: לֹא וַיִּקְרָא
לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לִילָה
וַיֹּאמֶר קוּמוּ פִיקוּ קִמְו
עֲמִי אֶף אֶתְּוֹן אֶף בְּנִי

אבן עזרא

סצ דנושה

רש"י

אשר אחר הריחים (מ), והנה הוא כמו בבית
הסדר: לְוִיקָם. הוא בעצמו (מ), כמו ועבד
הלוי הוא (בסדר יח כג) בעצמו (מ): כי אין
בית. על הרוב ידבר הכתוב (מ) (מז):
לֹא וַיִּקְרָא. מדרך הסברא, כי משה ואהרן
לא היו בליל ש"ו בארץ רעשם עם ישראל,
רק במצרים שהיתה מקום המלוכה שהיה שם
פרעה (מ) (מז), והנה יצאו הם ספתח ביתם
הפחות ובכור השפחה חשוב מבכור השבי: (ל) ויקם פרעה. ממטתו: לילה ולא כדרך
המלכים בשלש שעות ציוס קבה): הוא. תחלה ואחר כך עבדיו מלמד שהיה הוא מחזר על
בתי עבדיו ומעמידן קבו): כי אין בית אשר אין שם מת. יש שם בכור מת אין שם בכור גדול
שבית קרוי בכור קבו) שנאמר אף אני בכור אתנהו קבה). דבר אחר מלריות מזנות תחת
בעליהן ויולדות מרווקים פנויים קבה) והיו להם בכורות הרבה קל) פעמים חמשה
לאשה אחת כל: י"ד. אחד בכור לאביו קלא): (לא) ויקרא למשה ולאהרן לילה. מגיד שהיה

קרני אור

יהל אור

תים קדושין לו כ ד"ה. הי"ל: [מן] וכפסיקתא רבתי
(פיסקא רבי כהני הלילה) וכו' הכה כל בכור, בכור לאיש בכור
לאשה, בכור לזכר בכור לנקבה, הא כילד בא אחד על פשר
נשים, וכו' יולדות פשרה בנים נמצאו כולם בכורים אנשים,
הגע פלמך שאין שם בכור לא לאיש ולא לאשה, לא לזכר
ולא לנקבה, מה אני מקיים כי אין בית אשר אין שם מת,
אמר ר' אבה בר אחא אפוסרופים של בית היה מת, ועיין
שוח"ט מזמור עת ומזמור קה, ועיין רש"י ז"ל: [מן] וכן הוא
וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחויו לי לאמר וגו',

(למעלה יא ד): (תל) וכן פי' בפ"י הקצר למעלה
יא ה, ושם הביא בשם י"א: (תלא) בכתוב
"ויקם פרעה לילה הוא" ויפרש מה שכתוב
הוא, הוא בעצמו התעורר לקום: (תלב) ושם ג"כ
הפי', הוא בעצמו עבד העבודה: (תלג) כי לפי
הפסע הכתובים לכדס מתים, ובבית שאין שם בכור
מי ימות שם: (תלד) וכן פי' הרמב"ן, כי משה
ואהרן לנו במצרים כלילה ההוא לקיים דבריו שאמר
ולל ששם עשו את הפסח כפ"ע, כי גם שם נמצאו
מכ"י

מקו"ב רש"י: ולא פי' שליח וכו' ילקוט ר"ח: קב) מכילתא שם, פס"ז שכל טוב, ילקוט שם: קבא) מכילתא שם, פס"י
ד"כ (ויכי כהני הלילה דף סה א) ופי' הפרה נה שם פס"ר פי"ז, תנחומא א' ו' שכל טוב מדרש אגדה,
ילקוט שם: קבב) בן הוא בכ"י, אבל במכילתא ובבאר מדרשים כתיב ושליו הכתוב אומר ובכבוד זאת העמדתך (ז"ל):
קבג) ובפס"ר פי"ז שסיו תומרת רלונינו בשעבודינו וישראל בשיעבודן מכילתא דר"י פ"ז, מכילתא פי"ג, תיזכ"פ פס"ז, שכל
טוב: קבד) ובמכילתא דר"י שלא יאמרו יראתנו קשה שלא שלטה בכם סורעניות מדרש אגדה, פס"ז שכל טוב ילקוט שם:
קבה) מכילתא פי"ג, תנחומא א' ז, פס"ז, ילקוט שם: קבז) מכילתא שם תנחומא שם ובס' וסוכיר (ס א) ג"י אחרת:
קבז) תנחומא ב"ש, פס"ר פי"ז, ספס"פ לפס"י פ"כ, ילקוט תה' קה בשם המכילתא ולא נמצא במכילתא שלנו, פס"ז:
קבח) תה' שט כת: קבט) פנוים הוא פירושו של רוקים, פי' בחורים פנוים: קל) מכילתא פי"ג על ס' ותחזק מצרים,
פס"ז שכל טוב: קלא) פי' כס' הוצרן שכתב שהסתחאות"י בכתוב כהן, פעמים שהם חמשה לאשה אחת, תוספת פסוקים הוא

אונקלוס

שמות יב בא פט 177

מִתּוֹךְ עַמִּי גַם־אֶתְּמַנְּם־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
וְלָכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה כְּדִבְרָכְם׃
יב גַּם־צִאֲנֶכֶם גַּם־בְּקִרְכֶּם קָחוּ
כֹּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם וְלָכוּ וּבִרְכַּתְּם־גַּם־

יִשְׂרָאֵל וְאֶזְיִלּוּ פְלִיטֵי קֶדֶם
יִי כִפָּא דְהוֹיִתוֹן אֲמָרִין׃
לב אַף עֲנִכּוֹן אַף תּוֹרְכוֹן
דְּבָרוֹ כִּפָּא דִּי מְלָלְתוֹן
וְאֶזְיִלוּ וְצִדּוּ אַף עָלֵי׃

אבן עזרא

רש"י

במצות השם בהצוי הלילה (כא) ומהן, ונתן להם
רשות פרעה (כב) שילכו ישראל לעבודת השם (כג),
והנה הקד' משה עם עבדיו פרעה לרעמסס
להוציא ישראל, וידוע היום כי יש בין מצרים
הישנה שיש שב אוצרות יוסף ידועים. עד
היום, ובין רעמסס ישנה פרסאות (כד), והנה
החלו לצאת בבקר, והוא עת עלות עמוד
השחר, שיחל להראות אור השמש בעבים,
והנה יש בין תחלת זה הרגע, עד עת זרוח
השמש שעה ישרה ושליש שעה (כה), והנה
יש לנו בקר והחשך גדול כמו, ותשכב
מרגלותיו עד הבקר (כז) ויש כתיב,
עמוד השחר ועודנו לילה
בדרך התורה עד זרוח השמש, ואליה היו קרובים אל מצרים (כח) ומהאחרים שהם רחוקים
יצאו בו ביום, כי קהל רב היה, ויותר יש מתחלת רעמסס עד סופה כשמונה פרסאות,
על כן כתוב, "הוציאך ה' אליהם מצרים לילה" (כט) וכתוב אחר, "היום אתם
יוצאים" (למטה יד), ועוד, ובני יוצאים ביד רמה (במדבר לג) וכתוב שם, ומצרים מקברים (שם שם),
ד', וביום יקברו (מג), וכבר פירשתי: גם אתם, כדברכם. שתלכו דרך ישרה ימים (מז)
גם כאשר דברתם, וגם מקננו ילך עמנו (מח) וסעם וברכתם גם אותי.
שיברכו אותו ויתפללו בעדו (מט), ושעם גם, שנתן להם (מט) זבחים כאשר אמר לו

מחזור על פתחי העיר ולועק היכן משה שרוי
היכן אהרן שרוי (לב): גם אתם. הגברים:
גם בני ישראל. הטף: ולכו עבדו וגו'
כדברכם. הכל כמו שאמרתם ולא
כשאמרתי אני בטל לא אשלח בטל מי
ומי ההולכים בטל רק לאנכם ובקרכם
ילג (לג): גם צאנכם גם בקרבם קחו. מהו
כאשר דברתם גם אתה תתן בידינו
זבחים ועולות קלה: (לז) וברכתם גם
אותי. התפללו עלי שלא אמות שאני זכור קלה:

בטוב יכיר איש את רעהו, והנה היו מישראל שיצאו בתחלת (כ) עמוד השחר ועודנו לילה
בדרך התורה עד זרוח השמש, ואליה היו קרובים אל מצרים (כח) ומהאחרים שהם רחוקים
יצאו בו ביום, כי קהל רב היה, ויותר יש מתחלת רעמסס עד סופה כשמונה פרסאות,
על כן כתוב, "הוציאך ה' אליהם מצרים לילה" (כט) וכתוב אחר, "היום אתם
יוצאים" (למטה יד), ועוד, ובני יוצאים ביד רמה (במדבר לג) וכתוב שם, ומצרים מקברים (שם שם),
ד', וביום יקברו (מג), וכבר פירשתי: גם אתם, כדברכם. שתלכו דרך ישרה ימים (מז)
גם כאשר דברתם, וגם מקננו ילך עמנו (מח) וסעם וברכתם גם אותי.
שיברכו אותו ויתפללו בעדו (מט), ושעם גם, שנתן להם (מט) זבחים כאשר אמר לו

קרני אור

יהל אור

(מכילתא בא פ' יג, תנחומא א' בא אות ז, תנחומא ב' בא
אות יט) ויקרא למשה ולאהרן מגיד שהיה פרעה מחזר
ושאל בכל ארץ מצרים היכן משה שרוי, היכן אהרן שרוי,
פ' כי הם היו בלילה הזה במצרים בעיר סמלוכה: [מה] פיו
יהל אור, ודעת רז"ל (מכילתא שם, תנחומא א' וב' שם)
שמשה לא ילא עד אור הבקר באמרם שם, שמשה אמר לו
הקב"ה אמר, לא תלאו איש מפתח ביתו עד בקר, ועיין
שפרש, שבבא פרעה אליהם שלחו מלאכים אל ארץ כנען אשר
שם בני ישראל לתת להם רשות ללכת: [מש] והרמב"ן
והסוחר על הצורם השיבו פ"ז שבכתוב ואח"כ לא תלאו וגו'.
וכמו שבבא במכילתא ובתנחומא הכאתי בהפרס הקודמת
שמשה וישראל שמרו עת הבקר בדרך התורה ולא ילאו מפתח
ביתם נגד הכתוב ואח"כ לא תלאו וגו' עד בקר, כי יש לנו בקר והחשך גדול וכו', ולא עבדו ישראל על הצווי
ועיין קרני אור: (תמג) ושם יפרש בענין אחר, כי מה שכתוב לילה, פ' לילה הוציאך מתחת רשות
פרעה, וכן הוא בספרי שם וכן פ' רש"י ז"ל שם; לפי שכלילה נתן להם פרעה רשות ללכת שגאמר ויקרא
למשה ולאהרן וגו': (תמג) ועתה לא יוקשה כלל לרעתו: (תמד) שאין אמרו כדברכם עם עבדו את
ה', רק טעמו שלא תרחקו יותר משלשת ימים כאשר אמרתם וע"ז כתב הרד"א, והוא הנכון: (תמה) וכן
ת"א ויוצא וכן פ' רש"י ז"ל מהמכילתא, התפללו עלי שלא אמות, וכן פ' הרמב"ן: (תמו) ובמקח"מ
שם

מביי: (תלה) הח' ז"ל יפרש שזה היה במצות השם,
ועיין קרני אור: (תלו) ופרעה נתן להם רשות:
(תלו) באמרו לכו עבדו וגו': (תלה) והניעו לשם
צמלות עמוד השחר: (תלט) פיו (למעלה פ' ו) כי
כמו כן יש מעט שחהשך השמים עד עת סור האור
הנראה בעבים שעה ושליש שעה: (תמ) ובמקח"מ
"בעלות": (תמא) ובמקח"מ, הקרובים אל מצרים
והנה למעלה פ' הח' ז"ל מה שיצאו משה ואהרן מפתח
ביתם נגד הכתוב, ואח"כ לא תלאו איש מפתח ביתו עד
בקר זה היה במצות השם, ולהם הותרה היציאה,
ופה יבאר מה שיצאו הקרובים אל מצרים בעוד לילה
נגד הכתוב ואח"כ לא תלאו וגו' עד בקר, כי יש לנו בקר והחשך גדול וכו', ולא עבדו ישראל על הצווי
ועיין קרני אור: (תמג) ושם יפרש בענין אחר, כי מה שכתוב לילה, פ' לילה הוציאך מתחת רשות
פרעה, וכן הוא בספרי שם וכן פ' רש"י ז"ל שם; לפי שכלילה נתן להם פרעה רשות ללכת שגאמר ויקרא
למשה ולאהרן וגו': (תמג) ועתה לא יוקשה כלל לרעתו: (תמד) שאין אמרו כדברכם עם עבדו את
ה', רק טעמו שלא תרחקו יותר משלשת ימים כאשר אמרתם וע"ז כתב הרד"א, והוא הנכון: (תמה) וכן
ת"א ויוצא וכן פ' רש"י ז"ל מהמכילתא, התפללו עלי שלא אמות, וכן פ' הרמב"ן: (תמו) ובמקח"מ
שם

מק"ב רש"י: קלב) מכילתא שם, תנחומא א' ז, תנחומא ב' ז, מדרש אגדה ילקוט שם
ועיין מדרש שה"פ כ"ב כ"ז הכ' ד"ר גרינהוס: קלב) לעיל י' כד: קלד) שם שם כה, תנחומא א' ז מכילתא
שם פס"ז, שכל טוב, תיוב"פ ילקוט שם: קלה) תנחומא ב' ז, ובמכילתא שם ובפס"ז ושכל טוב, וילקוט התפללו
עלי שתכלה מעלי סודעניות ועיין רמב"ן:

אֶתִּי: לֹג וְתַחֲזֹק מִצְרִים עַל־הָעָם
לְמַהֲרָא לְשַׁלְּחָם מִן־הָאָרֶץ בִּי אֲמָרוּ
בְּלָנוּ מֵתִים: לִי וַיִּשְׁאַהֲעָם אֶת־בְּצֶקוֹ
מִרָם יַחֲמֹץ מִשְׁאֲרֵתָם צָרָרֶת
בְּשִׁמְלָתָם עַל־שִׁבְכָם: לֵה וּבְנֵי־
יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּדְבַר מִשְׁהוֹיִשְׁאֲלוֹ
מִמִּצְרַיִם בְּלִי־כֶסֶף וּבְלִי זָהָב
וַיִּשְׁמְלֹת: לוֹ וַיְהִי וַתֵּן אֶת־תֵּן הָעָם

לֹג וְתַקִּיפֶת מִצְרִים עַל־
עַמָּא לֹא וְתֵן אֶת־הָעָם
לְשַׁלְּחָהוֹן מִן־הָאָרֶץ
אֲרִי אֲמָרוּ בְּלָנוּ מֵתִין:
לִי וַיִּשְׁאַהֲעָם אֶת־בְּצֶקוֹ
עַד לֹא חֲמֵץ מִרָם
אֲצוּתָהוֹן צָרָרֶת בְּשִׁמְלָתָם
עַל פְּתִיחָהוֹן: לֵה וּבְנֵי־
יִשְׂרָאֵל עָבְדוּ בְּפִתְגָמָא
דְּמִשְׁהוֹיִשְׁאֲלוֹ מִמִּצְרַיִם
מִנִּין דְּכֶסֶף וּמִנִּין דְּזָהָב
וַיִּבְנוּ שִׁין: לוֹ וַיְהִי וַתֵּן
עַמָּא לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי

אבן עזרא

רש"י

משה (xii) [ג]: (פיה"ק) ושעם וברכתם גם אותי.
שתתפללו עלי בעת זבחכם (חמ"ח): לֹג וְתַחֲזֹק.
רשון נקבה (פ"ט) כי מדינת מצרים כוללת
הכל (פ"י): ושעם כלנו מתים. פירשתיו במלת
פן יפגענו (למעלה ה ג) (פיה"ק): ושעם כי
אמרו כלנו מתים. הוא פי' פן יפגענו בדבר (דמעה
שם) ועתה נתברר להם (פ"י): לֹד מִשְׁאֲרֵתָם.
כלי עץ (פ"י) כמו טנאך ומשאריתך (דבר' כח
ה) (פ"י) [נא] כי חמוריהם היו טעונים בגדים
שישאלו סמצרים: לֹד וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל. כל אחד
שאל כפי מעלתו (פ"י), כי הגה במעשה המשכן
הנשיאים לבדם הביאו האבנים היקרות והבושם

(לג) כלנו מתים. אמרו לא כגזרת
משה הוא שהרי אמר ומת כל זכור
וכאן אף הפסוקים מתים ה' או י'
בבית אחד קל': (לד) מרם יהמץ. המלריים
לא הניחוס לשהות כדי חימוץ: משאריתם.
סירי מלה ומרור קל': על שבכם. אף על
פי שזהמות הרבה הוליכו עמהם מחזבים
היו את המלוה קל': (לה) כדבר משה.
שאמר להם במלרים וישאלו איש מאת
רעהו קל': ושמלת. אף הן היו חשובות

קרני אור

יהל אור

כ"ח: [ג] פיין כפי' הקצר (למעלה י כה) שהביא הדעה
הזאת כשם י"א בנתן להם בלאתם, וזה פס', וברכתם גם
אורי, וליה, לא סביריה ליה, כי הוא פי' באופן אחד
פי"ש, וכן כתב הרמב"ן, לא אמר משה דבר זה על מנת
להפשות, ולא פשה כן כלל, אבל הם דברי חיווק, וכן כתב
הכו"ק כי אין זה מכוון במקרא ופה החזיק בדעת הזאת
ממלת גס' שני, הכתוב אחד לאנכם ונקרבתם קחו, והוא
חוספ' על הפנין כלומר קחו לאנכם ונקרבתם כאשר אחרתם
ולכו וברכתם גם אותי שנתתי וצמים ועולות: [נא] והטור
על הטורם שבי' ע"ז וכתב, וכי לא היה טוב להם להטעין
לחמורים כלי הפץ ויוליחו הם הכגדים, ופיין כפי' הקצר
(למעלה כ"י) שיפרש על העיסה ע"מם והוא הלחם,
והד"ק בשרש שאר כתב, שהוא הפריכה שלשין כה את העיבה,
אבל משאריתם לרבות בשמלותם, היא העיסה פלחה, וכן
ר"ש ו' מלך, וכן כתב שד"ל, אשפי' שתמלת הוראת השם
נגזר מן שאור (כדעת סד"א) מ"מ כאן הכוונה על הכלל

„שגם הוא נתן“: (תמו) גם אתה נתן צדינו וצמים
ועולות (למעלה י כה): (תמח) ואמר בעת זבחכם,
כי בעבדס את ד' בקרבותיהם היו מתפללים לאל
שירלה ענודתם ויברכס, ונקש מהם שזהתפללם לאל
שיברכס, יתפללו שיברך גם אותו (תמע) ולא אמר
ויחזקו המלריים על העם: (תנ) וקאי אמדינה, ע"כ
הוא ל"ג: (תנא) כי מלת פן יפגענו כוללת גם פרעה
והמלריים: (תנב) ע"כ נתעוררו מענתם למהר לשלחם,
כי יראו ואמרו כולנו מתים: (תנג) וכן פי' מנהס,
והרשב"ם והרד"א והרמב"ן: (תנד) וכן פי' הח'
ז"ל שם: (תנה) כי העני לא יערב לבו לילך לשלול
מאת המלרי חפלים יקרים, רק כל אחד שאל כפי
הוא על הכלי שבו לשין הכלק וטתניה בו השאור, כי משארית
כדע"כ בו השאור, כי לא יתכן שיעררו הפריכות בשמלותם:
יבן

מקור רש"י: קל' מכליתא שם, פס"ו שכל טוב ילקוט שם: קל' מכליתא שם תחומא א' ח פס"ו שכל טוב, ודרשו ראלו
כתיב משאריתם, וכן תיב"פ ובתרגום ירושלמי, מותר סמח"ב"ן וקשה ובלא גאמר, ולא יהירו ולי"פ. וידידי
הרה"ג מ' י"פ בעירני ממה שהאריכו בזה בהדגל שנת תרג"ז מסימן לת פד מע, והנראה כי פ"ס הוא ו"ל, מותר פסיריב"ן
פי' מה שנשאר מן המלות, כי על מלות יתרגם אונקלוס וגם התרגום ירושלמי, פסירא' ועיין ביונתן בתרגום, ומן דמשהייד להון
מן פסירי ומרירי' והירושלמי סוכר דנשאר מן המלות (לכד: קל' מכליתא שם, תחומא א' שם, פס"ו שכל טוב, ילקוט שם:
קל'ט) לפי' יא ב, מכליתא שם, ועיין מדה סופרים' אות ל, תחומא א' שם פס"ו שכל טוב, ילקוט שם:
מכליתא

אונקלוס

שמות יב בא

צ 179

בְּעֵינַי מִצָּרִים וַיִּשְׁאַלֵּם וַיִּנְצְלוּ
אֶת־מִצְרַיִם: פִּיזוּסְעוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מִרַעְמָסִם סִבְתָּהֶם שִׁשְׁמֹאוֹת אֶלֶף
רִגְלֵי הַגְּבָרִים לְבָד מִטָּף: לַח וְגַם־
עֶרְב רַב עָלָה אֹתָם וַצֵּאן וּבָקָר

מִצְרַיִם וַיִּשְׁאַלֵּם וַיִּנְצְלוּ וְרוֹקִינוּ
יֵת מִצְרַיִם: לִיזוּנְטָלוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מִרַעְמָסִם לְסִבּוֹת
כְּשֶׁת מֵאָה אֶלְפִין רִגְלָאין
גְּבָרִיא בַר מִטָּפְלָא:
לַח וְאֶף גּוֹבְרָאין סְגִיאין
סְלִיקוּ עִמָּהוֹן וַעֲנִאוּתוֹרִין

רש"י

אבן עזרא

והשמן (טז): לֶן וינצלו. לא מצאנו גזירת
הצלה מהבנין הקל, רק מהנוסף (סז) או
מהדגוש (סח), ושניהם פעלים יוצאים (טז),
כי אין הפרש בטעם בין וינצלו, ובין ויצל
אלהים (ברא' לא ט), רק בבנין הנוסף (סז)
יזכיר הפעול (סח), ולא כן בדגוש (סז):
(סיה"ק, וישאילום. פועל יוצא לשני פעולים,
שהיו המצריים משייכים לישראל שישאלו מהם,
וכבר פירשתי הטעם (סס)): לֶן ויסעו. היה
הסמ"ך ראוי להדגש בהתבדלע הנו"ן (סז) כמו
וינשו (ברא' יט ט) ויתנו (שם לה ד) (סז), אולי בא כן להקל על הלשון: מרעמסם.
בפתח תחת הרי"ש, ושו"א תחת העין (סז), והוא שם מהוץ ולא עיר (סז): סבתה. אל סבות (סז),
וזכר הגברים, ואין צורך להזכיר הנשים (סז), כי הם כמו הם (סז), או יותר (סז): לְבָד
מִטָּף, שהוא פחות מבי שנה (סז) ונבן: (פיה"ק, הגברים. הם הזכרים (סז)): לַח וְגַם
עֶרְב רַב. טא"שי מצרים שהתערבו עמדם (סז), והם האספסוף שנאספו עליהם (סז) (גג):

להם מן הכסף ומן הזהב והמאחר בפסוק
חשוב קט): וישאלום. אף מה שלא היו שואלים
מהם היו נותנים להם אתה אומר אחד טול
שנים ולך קמא): וינצלו. ורוקיננו קמב):
(לז) מרעמסם סבתה. ק"ך מיל היו קמג) ובאו
שם לפי שעה שנאמר ואשא אתכם על כנפי
נשרים קמד): הגברים. מכן כ' שנה ומעלה:
(לח) ערב רב. תערוכות אומי עובדי כוכבים

יהל אור

קרני אור

[גב] וכן כתב הרד"א כי מי שהיה פחות מעשרים הוא
כלל טף, והעובר מחמשים דיו כסף לחולתו, והאנשים
הנמנים האלה היו מכן עשרים ועד חמשים כסף: [גג] וכן
הוא (זהר תשא דף קלא א) מאן ערב רב, וכי לודים וכזבים
וכפזורים ותוגרמים הוו דקראן לון ערב רב, והלא מלכ"ס
הוו, וממלכ"ס נפלו, ואלו הוו ערבוביא דעמין סגיאין,
הכי הוו ליה למכתב, ערב רב פלו אתה"ל לפי ערבוביא דלחון,
אלא ערב רב פלו אתה"ל פתא חד הוה, וליבן חד וכו',
והת' ישר כח, יתכן כי שם ערב קונת כלל"ק על משפחות

מעלתו וערכו: (תנו) כי הם שאלו חפלים יקרי הערך
ואנשים טובות: (תנו) מבנין הפעיל, והוא הנקרא
בעין נוסף שניתוסף בו ה"א בראש, ויו"ד אחר העי"ן,
כמו ואת בתינו הציל (פ' כז) והוא מבעלי הנו"ן
שנפלת הרבה פעמים מן השרש: (תנה) מבנין פעל
הדגוש: (תנע) ההפעיל והפעל הדגוש: (תס) בבנין
הפעיל: (תסא) והוא המקנה, כמו ויאל אלהים את
מקנה אביכם", והפעול הוא המקנה: (תסב) מבנין
הדגוש, כמו כאן, וינצלו את מצרים, ואין טעמו כמו
ויאל את מקנה אביכם, כי באומרו וינצלו את מצרים
והבגדים. כי לא נצלו את מצרים, ואלל ויאל כתיב את
למעלה ג כא): (תסד) כי שרשו גסע ודגשות הסמ"ך שהיתה ראויה להדגש להתבדלע הנו"ן של השרש:
(תסה) שרשו גנש: (תסו) שרשו גרן: (תסז) בעצמם: (תסח) ואינו העיר אשר בנו, כי על
העיר נקוד גס העי"ן בפתח בעצמם: (תסט) וכן הוא (מכילתא פ' יד) ר' נחמיה אומר לפי שצריך למ"ד
מתחלתו, נותן לו ה"א בסופו. (תע) כי לא הקפיד כאן רק על הראוים למלחמה, שעל כונה זו קראם
בסמוך לבאות ד' (פ' מא): (תעא) כי הנשים כנגדם: (תעב) כי לכל אחד היה כמה נשים, ואין צורך
להזכירם: (תעג) טף, הוא שת"ז, כולל ילדים קטנים, ופה יכלול גם הנערים שלא מלאו עוד שנותם להיות
ביוצאי מצא: (תעד) גבר הוא שט"ז, נרדף לשם איש וזכר על היותו החזק במין, וכן הוא בארמית וסורית
אלא שבהן, הוא השם"י הכולל והמיוחד להוראה זו, ובעברית ישתמשו בו על המעט, וברבוי, הגברים:
(תעה) בלאתם ממצרים: (תעו) להתגייר בראותם עוצם הנפלאות אשר עשה, והזכרים (כמד' יא ד):

אשר
מקוב"ב רש"י: קס) מכילתא שם ועיין מדת סופרים אות מ, תנחומא א שם פס"ז, שכל טוב, ילקוט שם: קטא) מכילתא שם
תנחומא א שם, פס"ז שכל טוב, ילקוט שם וצ"י: קמב) כן ת"א ויו"ט, ועיין מכילתא שם ותנחומא א שם,
שאילו פ"ז של כסף ושל זהב נתתה וחזרה ככתחלה ונצלו את הכל, ועיין מדת סופרים אות ט, פס"ז שכל טוב: קכג) מכילתא
פ"ד, מאס ועשרים פרסה, ועיין מדת סופרים אות ז שרולה לגרום קס מיל, ובהנחומא א ס ארבעים פרסה, וכן הוא בילקוט,
צבתרגום המיוחס לייב"ע מאס ותלתין מילין, ונפס"ז קל פרסה ועיין הערה דלד שם שרולה להגיה קס מיל, ובשכל טוב חמס
מאות ועשרים מיל, ועיין הערה פו שם שרולה ג"כ לגרום קס מיל: קמד) למעט יס ד:

בְּעִירָא סְנִי לְחִדָּא :
לֹא וַאֲפֹ יֵת לְיִשָּׁא דִּי
אֲפִיקוּ מִמִּצְרַיִם גְּרִיצָן
פְּשִׁידָן אֲרִי לֹא חֲמַע אֲרִי
אֲתִרְכוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא
יִכְלִי לֹא תַעֲכָבָא וְאִף
זִידִין לֹא עֲבָדוּ לְהוֹן :
וּמִוֹתֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי
יִתִּיבוּ בְּמִצְרַיִם אֲרַפֵּעַ

רש"י

של גרים קסה): (לט) ענת מצות. חררה של
מלה. בלק שלא החמין קרוי מלה קשו):
וגם צדה לא עשו להם. לדרך. מגיד
שבחן של ישראל שלא אמרו החיך גלל
למדבר בלא לדה אלא האמינו והלכו הוול
שמפורסם בקבלה זכרתי לך חסד נעורין
אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ
לא זרועה קמו) מה שבר מפורסם אחריו קודם
ישראל לה' וגו' קמה): (מ) אשר ישבו
במצרים. אחר שאר הישיבות שישבו גרים
ביום שבת הארון בקרית יערים (ספ), וכתוב ויהי בשלשים שנה (חז"ל א א), י"א בן שלשים שנה נתנבא (ספ)

יהל אור

(תעז) אשר בקרבם שלא מכני ישראל המה: (תפח) כי
שמו שאור בהבלק, כי רצו לחמלה, ולא הספיק להם
השעה וצבא"י הגי' "לא היה בו שאור": (תפט) וסם
בסוכות אסו את הבלק אשר הוליו ממלרים, ועשו
פוגות מלות כי לא החמילו לגודל המהירות שהיה
ביציאתם, וכן כתוב ויסעו מרעמסס סכותה (פ' לו)
ואח"כ, ויאסו את הבלק" וכן לרש"ם, מלה" מסעם
הינה ומהירות שלא יניחוהו להחמין ועושין אותו
בזריזות: (תפ) ופי' כי לא החמין מפני קוצר
הזמן: (תפח) שהוא ג"כ פעל עבר, ועיין ברש"ם:
(*) עיין בפ' הח' זל (ברא' מא א) וצבאורי שם:
(תפח) ובמקח"מ, יאבשלוס לא היה ארבעים שנה:
(תפג) גם לא יתכן לפרשו מתחלת מלכות בית דוד,
כי הוא לא מלך רק ארבעים שנה, ועדיין היה מולך
בעת הזאת: (תפד) עיין (ש"א ו ז): (תפה) שהודיע
הנביא שראה המראה הזאת בבחרותו בהיותו בן שלשים

מלרים לא מלרים, כי ברצונם הים שיחמין אבל לא נתחז כזמן
ועיין התוה"מ בא (פ' פג וקג) שרלו להחמין הפיסה ולא הספיק
פי' שהגיד להם שעתה לא יאכלו חמין באותו יום
את בלקו טרם יחמין והיה זה רק באותו יום פי"ש כפי' ריש"ג
כל עצמו של דוד לא מלך אלא ארבעים וכתב הוא
אומר

ספ"ב רש"י: קמה) שנהגירו (זל): קמו) פי' אין מלות תואר לפוגות, אלא פוגות של מלות, כלומר פוגות של בלק
שלא החמין, ופי' מילתא פי"ד, תחומה א ט, פס"ו, שכל טוב ילקוש רש"ם והנה אונקלוס חרגם גריא.
ויו"ט ע' הגם חזקין ופליגס אחד: קמו) ירמ' ב: קמה) שם שם ג, מילתא שם, תחומה א שם, פס"ו, שכל טוב ילקוש רש"ם:

מִקְנֶה כְּבֹד מֵאֵד : לֹא וַיֹּאפֹּ אֶת־
הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוּצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲנֹת
מִצּוֹת כִּי לֹא חֲמִין כִּי גִרְשׁוֹ מִמִּצְרַיִם
וְלֹא יִכְלִי לְהַתְמַהֵּמְהֵם צִדָּה לֹא
עָשׂוּ לָהֶם : ׀ וּמוֹשֵׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר יֵשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה

אבן עזרא

(פיה"ק. ערב רב. מצרים שהתערבו עמם,
סגורת, ויתערבו בגוים (תה' קו לה) והם
האספסוף (ספ): לֹא וַיֹּאפֹּ, הנה הבצק שהוציאו
ממצרים היה בו שאור (ספ) [נד], ולא אפודו
עד שחנו בסוכות (ספ) [נה]: (פיה"ק. כי לא
חמין. פועל עבר (ספ) כמו כי זקן יצחק (ברא' כו
א) (ספ): ׀ וּמוֹשֵׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, חשבונות
רבים יש במקרא לא ידענו למי הם סמוכים,
והנה אזכיר מקצתם *) ויהי מקץ ארבעים שנה
ויאמר אבשדום (ש"ב טו ז), ואבשדום לא היה
בן ארבעים שנה (ספ), גם לא נשלמה מלכות
בית דוד (ספ) [גו], ומפרשים אמרו כי זה חשבון
ביום שבת הארון בקרית יערים (ספ), וכתוב ויהי בשלשים שנה (חז"ל א א), י"א בן שלשים שנה נתנבא (ספ)

קרני אור

האנשים השוכנים באהלים כל ימיהם, וטעמים פס עדריהם
ממדבר למדבר לתור להם מקום מרעה, כמו שהיה המנהג
בימים ההם, ומלאם משפחות כאלה נזכרות בין המלרים,
האמר את פרעה מלך מצרים וגו' את כל עמו ואת כל הערב
(ירמ' כה כ), וכן יתוקאל בנבואתו על מלרים אחר, כים
ופס ולוד וכל הערב (יחז' ל) ונקראו כן לפי שיתערבו בגוים
ולאומים שונים, ומן המשפחות האלה פלו פס בני ישראל
ממצרים, והגילו עמם לאן ובקר מקום כבד מאוד כמנהגם,
ושקראם הכתיב ערב רב, אפטר שסוף כמו מלס אחת, כי
כן מלת והאספסוף (כמד' יא) מתורגם וערנרין: [נד] דע
הח' זל כי בלק ש"ת לפיכך נפוחה משאור, וכן פי' (דבר'
ח ה) פל, ורגלך לא בלקה" חגורת, ויאסו את הבלק" וכן דע
קלת מחממי הלשון עיין אולה"ש, האולר, האורים, כשרם
בלק, ומפני שהכתוב קוראו בלק לכן דעתו כי שמו שאור
בבלק, ודעת מחמם, ר"י ו' גנאת, ר"ש ו' פרתון, שהוא
מערין לישה, וכן יפרשו, ורגלך לא בלקה", לא לשם את
האדמה בלי מעשול, וכן דעת ז"ו (אולה"ש שרם בלק),
ולרש"ם בצק שם מורכב בא צק כלומר שבל בתכונת היציקה,
מפני שהוא מנוכל בישקה: [נה] (ובמחילתא בא פי' יג)
וישא הפס את בלקו טרם יחמין, מגיד שלשו את הפיסה ולא
הספיקו לחמלה, פי' שמיטת החימוץ היתה מלד חסון של
קלר כזה, וכן יאמר הכתוב, כי לא חמין כי גורשו ממלרים,
השעה וצבא"י (פסחים כה ז לו ב) שלא נאכרו במלרים רק יום אחד, פי' שהגיד להם שעתה לא יאכלו חמין באותו יום
לכד, יסן כי היום אתם יולאים ולא יוכלו להתחמלה, וישא
[גו] וכן הוא (ירושלמי סוטה פ"א כ"ח) ויהי מקץ ארבעים שנה, כל עצמו של דוד לא מלך אלא ארבעים וכתב הוא

אומר

ויא ליובל (פס), ויא מציאת (זי) ספר תורה שמצא חלקיהו הכהן (פס), ואני לא ידעתי, כי הם ספרות בלא יסוד ומשענת, וכתוב, בעוד ששים וחמש שנה (ישעי' ז ח), וזו הנבואה היתה בימי אחז (פס), ומלכותו היתה שש עשרה שנה (פס), ובשנת שש לחזקיהו בנו גלתה שומרון (פס), ע"כ הוצרכו המפרשים לומר, כי תחלת ששים וחמש שנה, מיום שנבא עמוס, וישראל גלה יגלה מעל אדמתו (עמוס ז יא) (פס), ואחרים אמרו משנת הרעש (פס), ובאשר חפשונו שנות שבא (פס) ישראל בימי יוסף ואחיו הנה לא יגיעו מספר ימי הכתוב (פס) בי אין ספק כי קהת מיורדי מצרים היה, ונחשוב כי הוליד עמרם בנו בסוף ימיו, גם עמרם הוליד משה בסוף ימיו, והנה מספר חייהם (פס) מאתיים ושבעים שנה (פס), ומשה (פס) בן שמונים שנה בצאת ישראל מצרים, והנה הכל גי' מאות ונר"ן שנה, הנה חסרו לנו שמונים (פס) והזקנים (פס) הוסיפו אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות (פס) כי, ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה

וכרא' טו יג) אינו דבק עם וענו, רק עם יהיה זרעך (פס) וכמוהו רבים (פס), ובפרשה הזאת "מיום הראשון עד יום השביעי" (פ' טו) (פס), ואחר שמצאנו כתוב, שהשם אמר לאברהם בין הבתרים כי גר יהיה זרעך ארבע מאות שנה, ידענו כי חשבון מושב (פס) בני ישראל, תלוי בקץ אברהם (פס), והוצרך בעל סדר עולם לומר, כי אחר שבא אברהם לארץ כנען שב לחרן (פס), והוצרכו המפרשים לומר, כי (ברא' טו ז) איננה דבקה עם הפרשה

יהל אור

שנה לימי חייו, שהיה גבור כארי, ושהיה זה כהדש הרביעי חמו, להיותו התהלת הקין, וביום החמישי בהיות הלכנה בעליה, שהיו כולם דברים עוזרים אל השגת נבואתו: (תפז) וכן פי' רש"י ז"ל שהיה אותו מקין ליובל, והביא ראיתו מסד"ע, וכן פי' הרד"ק בשם אביו וכתב כי לפי פשוטו פירושו שלשים שנה ליובל פיי"ש: (תפז) ובמקח"מ "למציאת": (תפח) וכן הוא (סד"ע פ' כו) שלשים שנה משנמלא הספר בית ה', וכן הוא (ילקוט ריש יחזקאל) מסד"ע, וכן חיוז"ע: (תפס) כמ"ש, ויהי בימי אחז (ישעי' ז ח): (תל) כמ"ש (מ"ב טו ז): (תלא) כמ"ש, בשנת שש לחזקיהו היא שנת תשע להושע מלך ישראל ללכדה שמרון, ויגל מלך אשור את ישראל אשורה (מ"ב יח יא), והיה בין הכל רק כב שנה; אף אם נחשוב שזה היה בתחלת מלכותו: (תלז) וכן פי' רש"י והרד"ק פיי"ש ההשכון: (תלג) ועמוס ניבא שנתים לפני הרעש (עמוס א ח), וכן כתב שם הח' ז"ל "ולחשכון הזה הוא מועד ששים וחמש שנה": (תלד) ובמקח"מ "שבת": (תלה) ובמקח"מ "בימי יוסף ואחריו, הנה לא יגיעו מספר הכתוב":

מק"ב רש"י: (קמט) ובמחילתא פי' אשר ישנו במצרים ובארץ כנען ובארץ גשן וכן הוא במדרש שכל עוב, וכן כתבו לתלמי המלך וזהו מן הדברים שכתבו לו בשיטת, ועיין מדות סוברים אות ו' מה שהאריך בזה: (קנ) ועיין תנחומא א"ס, מגילת ס', א', גרש"י ד"ס, ובשאר ארצות ירושלמי מגילה פ"א ה"א, פד"א פ' מח, סד"ע פ"ה, ג"ר פס"ד יח שפ"ל פ' יח יא, במד"ל פי' יא ילקוט לך עז ילקוט בא ה"י ועיין ברא' טו יג קרני אור הפרה כת: (קנא) כו"ל נוסף כאן כי גר יהיה זרעך במצרים ובשאר ארצות שאף כו': (קנב) ברא' לה כו': (קנג) לפ"ל ו' ד:

וארבע מאות שנה: מא ויהי מקץ

מאָה וּתְלָתִין שָׁנִין :
מֵאָה וַחֲמִישֵׁי כְּסוּף אַרְבַּע

רש"י

לפיכך אתה לריך לומר כי גר יהיה זרעך
מסהיה לו זרע. וכשתמנה ארבע מאות שנה
משנולד יצחק תמלא מציאתן למלרים עד
יליאתן ר"י שנה וזה אחד מן הדברים ששינו
לתלמי המלך קיד) : (מא) ויהי מקץ

צורך לכל זה, רק השבון ד' מאות שנה הוא
מיום שנולד יצחק (תק) ואלה השלשים שנה
הנוספים, מספרם מיום שיצא אברהם מארץ
מולדתו מאור כשדים (תק) ובא עם אביו אל
חרן (תק) כאשר כתוב ויבואו עד חרן וישבו
שם (שם יא לא), ואברהם ישב עם אביו בחרן
חמש שנים, ובא אל ארץ כנען, והוא בן חמש
ושבעים שנה, ולא שב אל חרן (תק), והנה כאשר נולד יצחק תמו שלשים שנה שיצא
אברהם מארצו, כי הוא העיקר, כי לו נתנה ארץ הכנעני ויהיה פסוק אני ה' אשר
הוצאתי מאור כשדים (שם טו ז) דבק עם כל הפרשה למעלה ולמטה (תק), והנה פי
ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים, שהיו גרים שם, גם אבותיהם היו גרים (תק), בכתוב,
כמעט וגרים בה (תה' קה יב) (תק), ואברהם אמר גר ותושב אנכי עמכם (ברא' כג ד) :
שלשים שנה וארבע מאות שנה, מיום שיצא אברהם אביהם מארץ מולדתו (תק) :
(פיה"ק). ומושב בני ישראל, הרגבו הוקנים אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות (תק) (נו), וי"א
כי ארץ כנען בימים ההם תחת יד מלך מצרים היתה (תק), וחם צריכים ראיה (תק), והנאון
אמר, כי פי' עד סוף שלשים וארבע מאות שנה, וזה תחשבון מיום צאת אברהם מאור כשדים (תק)
ואנחנו נרע באמת כי לא עמדו ישראל במצרים מיום רדת יעקב עד צאתם זה המספר, וזה לנו
האות, כי הנה קהת מיורדי מצרים היה, ואם חשבו שיהיה בן חדש, ויהיה אחיו מררי בן אם
אחרת (תק), ונאמר כי הוליד קהת את עמרם בשעת מותו, ג"כ עמרם עם משה (תק), והנה חיי קהת
שלש ושלשים ומאת שנה, ושני עמרם מאת ושבע ושלשים, ומשה בן שמונים שנה (תק), וזאת חסרי
שמונים, וכאשר הסתכלנו במקרא נמצא כאלה רבות, והנה אמר הנביא, ובעור ששים וחמש שנה יחת
אפרים (ישעי' ז ח). וזה היה במלכות אחז, ואם נאמר כי בתחלת מלכותו היתה הנבואה הזאת,
הנה כל מלכות אחז שש עשרה ובשנת שש לחוקיה גלתה שומרון, ותחלת החשבון הית מיום
הרעש (תק), ובס' מלכים וד"ה כאלה רבות, ולא ארצה להאריך, כי חייתי מביא ראיות מהכתוב,
כי מה שהעתיקו לנו חכמינו שנלות מצרים היתה מאתים ועשר שנים כן הוא (תק), ודי לנו העתקתם,
כי היא הראיה הגמורה, ותוספת שלשים שנה על קץ אברהם (תק) מיום צאתו מארצו (תק), וכן הפי'
שאמר השם לאברהם אביו ארבע מאות שנה, עד סוף ארבע מאות מהיום (תק), וזה הפי' של הנאון נכון הוא (תק)
גם הוא אמר, אין לנו צורך שנאמר כי אברהם ויצחק נקראו בני ישראל (תק) : מא ושעם ויהי מקץ

יהל אור

קרני אור

אומר הכין עיי"ש בפרשנו המשה שאלו ישראל מלך, והלכ"ג
יפדש. יתכן שהתחילו מעת שלמות ארבעים שנה מעת המעשה
דוד, ורבינו יצחק כתב, ויב' לומר ארבעים שנה למלכות
דוד, שכתוב שני היה המעשה הזה, ועיין ברא' מא א קרני
אור הפרה א : [נו] (וכמילתא בא פ' יד). אשר ישבו
במצרים ובחרן כנען ובחרן גו' וזה הגיה בגר"א שם, בחרן
יא כע) וזיהל אור שם אות קיח : (תק) פעם שנית ועיין בפי' הח' ז"ל (ברא' טו יג) ובקרני אור שם,
הערה כח : (תק) כי קודם שבאו לחרן בעודו באור כשדים נאמר לו לך מארץ, ומה שכתוב לך לך
אחר שכתוב ויבאו עד חרן, כבר פי' הח' ז"ל (ברא' יב א) השם לוא לאברהם ועודנו באור כשדים שיעזוב
ארצו ומקום מולדתו וכו' : (תק) כי האבות בכלל עם הבנים : (תק) ופי' הח' ז"ל שם "ידבר על
האבות, כי מספר בניהם היה מעט גרים ותושבים בארץ" : (תק) מאור כשדים, ובפי' הקלר פי' כן
בשם הגאון : (תק) וכן הוא (מגילה ט, א) : (תק) ע"כ אמר בארץ מלרים, גם כנען ומלרים
שני אחים, ומלרים היתה עיר המלוכה : (תק) כי כן היתה באמת : (תק) וכן כתב הגאון (האמונות
והדעות מאמר ה פ"ד) וכוונתו שם שמיום צאת אברהם מאור כשדים עד גאולתם היו ת"ל שנה : (תק) והיה
ג"כ בן חדש : (תק) שהולידו בשעת מותו : (תק) הרי ש"ג שנים, אף אם נספור שנות כולם, וכן הוא
(סד"ע פ"ג) : (תק) ובפי' הארוך הביא הפי' הזה בשם אחרים : (תק) כן הוא (סד"ע פ"ג פדר"א פ' מה),
ועיין בסדר"א שם, דעת ר"א בן ערך ודעת ריב"ז ובבאור הגר"ל שם : (תק) על הארבע מאות שנה שאמר
לאברהם (ברא' טו יג) : (תק) מאור כשדים : (תק) וכן יאמר הח' ז"ל (ברא' טו יג), ארבע מאות שנה
עד סוף זה הקץ מהיום, ועיין ביאורי שם, שפרשתי שזה מוסב על הגזרה, שהשם אמר לאברהם שנחשבו שני
הגירות לזרעך מילחק, והגזרה היא מהיום : (תק) כי הת"ל שנה מיום צאתו מאור כשדים : (תק) מה שאמר

ומושב

מקו"ב רש"י : קנר) עיין אות קמט:

אונקלוס

שמות יב בא

צב 188

שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיְהִי בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה יֵצְאוּ כָּל־
צְבָאוֹת יְהוָה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם :
מִבְּלִיל שְׁמֹרִים הוּא לַיהוָה לְהוֹצִיאָם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא הַלַּיְלָה הַזֶּה
לַיהוָה שְׁמֹרִים לְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְדֶרְתָּם: פֶּגַם וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה

מָאָה וְתַלְתִּין שָׁנָן וַהֲוֵה
בְּכֵן יוֹמָא הָדִין
נִפְקִי כָּל חַיִּיָּא דִּי
מֵאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם: מִבְּלִיל
יְמִיר הוּא קָדָם יי
לְאַפְקוּתָהוֹן מֵאֶרְעָא
דְּמִצְרַיִם הוּא לַיְלָא הָדִין
קָדָם יי נְשִׁירִין לְכָל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְדֶרְיָהוֹן: מִגַּם וַיֹּאמֶר
יי לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן דָּא

רש"י

אבן עזרא

שְׁלֹשִׁים שָׁנָה. (תקל"א) להודיע כי בעבור
צעקתם אל השם לא יצאו עד שהגיע
הקץ שגור עליהם (תקל"ב) [נח]: מב ליל
שמורים הוא לה'. על דרך הפשט בעבור
שהזכיר ליל שמורים הוא לה', ובסוף שמורים
לכל בני ישראל לדורותם, נראה כי הסעם
בעבור שהשם שמרם, ולא יתן המשחית לבוא
אל בתיהם לנגוף (תקל"ג) צוה שיהיה זה
הלילה שמורים לכל בני ישראל לדורותם,
והסעם אכילת הפסח על משפטו, ומצות
ומזורים בלילה הזה (תקל"ד) [נח], ויש מפרשים
אותו כסעם שומרי החומות (ש"ה ה ז) (תקל"ה)
שלא ישנו רק יורו ויספרו גבורת השם (תקל"ו)
בצאתם מסצרים, וככה רמזו חכמינו ז"ל, הגיע

שלשים שנה וגו' והי בעצם היום הזה. מגיד
שכיון שהגיע הקץ לא עכבן המקום כהרף
עין (קנ"ה) צט"ו בניסן באו מלאכי השרת אלל
לצברהם לבשרו. בחמשה עשר בניסן נולד ילחק
יצט"ו בניסן נגזרה גזרת בין הצתרים (קנ"ו):
(מז) ליל שמורים. שהיה הקצ"ה שומר ומלפיה
לו לקיים הצטחתו להוליאם מארץ מצרים (קנ"ז):
הוא הלילה הזה לה'. הוא הלילה שאמר
לצברהם כלילה הזה אני גואל את בניך (קנ"ח):
שמורים לכל בני ישראל לדורותם. משומר
ובא מן המזיקין (קנ"ט) כענין שנאמר ולא

זמן קריאת שמע של שחרית (הגדה של פסח) (תק"א) [ס]: (פיה"ק) ליל שמורים הוא לה'.
ובעבור שהשם שמרם (תק"ב) חייבין חן ישראל לשמור זה הלילה, והסעם אכילת הפסח על משפטו, וכצוה
ומזורים בלילה הזה, ויש מפרש אותו כסעם שומרי החומות (ש"ה ה ז) (תק"ג) ויש להם עד
הכתוב בהגדה שאומרים (תק"ד): מִגַּם וַיֹּאמֶר. בעבור שהזכיר ליל שמורים והוא ליל חמשה

יהל אור

קרני אור

מלכים ובשאר ארצות, ובמס' סיפרים (פ"א ה"ח) בארץ מצרים
ובארץ כנען, וכן בתרגום שמדני, ומזכיר בני ואנבתון דדערו
בארץ כנען, בארץ מצרים תלתין שנה וארבע מאות שנה, וכן
מתרגם בתרגום אלכסנדר, ועיין פ"א ה"ח ז"ל (ברא' פ"ג)
ובבאורי שם: [נח] ודעתו (למשלה ו ז) וכן (למטה לג כא) כי
היתה כמערכת השמים בתחברת, שיעמדו בגלות מלכים עוד
שנים רבות, ובעבור שלקחו אל השם, ושבו אליו כושיפס
השם: [נח] עיין כרמכ"ן ובפ"א העור על התורה, מה
שהפירו פ"ז: [ס] המאמר הזה הובא (תוס' כתובות קס א'
ד"ה דחשיב' ותוס' פ"ז מה א', ד"ה "אמר ר"ע"):

זמנו שב בני ישראל, והלא אברהם ויצחק לא היו בני
ישראל? וכן יאמר (האמונות והדעות שם) אבל איך
נקרא אברהם בני ישראל? ואיך נקראו חרן וארן
כנען מלכים? יש להם פירושים אין זה מקומי:
(תקל"ב) מה שחזר ואמר ויהי מקץ וגו': (תקל"ג) וכן
הוא (מכילתא ב' פ' יד) מגיד שמכיון שהזמן הגיע לא
עכבן המקום כהרף עין, וכן פ"א רש"י ז"ל:
(תקל"ד) בעבור שמר השם את ישראל בזה הלילה,
זמנה על בתי בני, וגשמו מיד המטהית: (תקל"ה) שזה
הלילה ישמרו לדורות לאכול הפסח ומלות ומזורים בכל
חקותיהם: (תקל"ו) פ"א שיהיו נעורים כל הלילה: (תקל"ז)
כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיה ואמרו להם רבותינו הגיע זמן ק"ש של שחרית: (תקל"ט) בזה הלילה בעת שהכה בכורי
מצרים, ולא נתן המשחית לבוא אל בתיהם לנגוף: (תק"מ) פ"א שיהיו נעורים כל הלילה: (תקמ"א) עיין אות תקל"ח:
סמיכות

מק"ב רש"י: קנ"ה) מכילתא שם תחומא א פס"ז, שכל טוב, ילקוט ר"י: קנ"ו) מכילתא שם, תחומא שם סד"ע פ"ס,
פס"ז, שכל טוב, ילקוט ר"י: קנ"ז) מכילתא שם, תחומא א פס"ז, שכל טוב, ילקוט ר"י: קנ"ח) מכילתא שם, תחומא א פס"ז,
קנ"ח) מכילתא שם תחומא א שם, ילקוט שם: קנ"ט) פסחים קט"ב, ר"ה יא ז, פס"ז, ובמכילתא שם חגיגה שכל ישראל
לריבין להשתמר בו, וכ"ה בילקוט ועיין מדות כופרים אות נ שהשכיל לבאר זאת על מה ירמזו אלף המלים:

וַיִּזְרַת פִּסְחָא כֹּל כּוֹר
 יִשְׂרָאֵל דִּישְׁתַּמֵּד לָא
 יְכוּל בְּה: מו וְכֹל עֲבָד
 גָּבֵר וְבִינֵי כַסְפָּא וְתַגְזֹר
 יָתָה בְּכֵן יְכוּל בְּה: :
 מו תוֹתְבָא וְאַגִּירָא לָא
 יְכוּל בְּה: מו בְּחִבּוּרָא
 חֲדָא יִתְאַכֵּל לָא תַפְיִק בֵּן

47

יתן המשחית וגו': (מג) זאת חקת הפסח.
 ביו"ד בניסן נאמרה להם פרשה זו: כל בן
 נבר. שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים (קס).
 ואחד עובד כוכבים ואחד ישראל מומר
 במשמע קסא): (ומד) ומלתה אתו אז יאכל
 בו. רבו. מגיד שמילת עבדיו מעכבתו מלאכול
 בפסח דברי רבי יהושע. רבי אליעזר אומר
 אין מילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח.
 א"כ מה תלמוד לומר אז יאכל בו. העבד קסב):
 (מה) תושב. זה גר תושב: ושביר. זה
 העובד כוכבים קסג) ומה תלמוד לומר והלא
 ערלים הם וגאמר וכל ערל לא יאכל בו
 אלא כגון ערבי מהול וגבעוני מהול והוא
 תושב או שכיר קסד): (מו) בבית אחד יאכל.
 בחבורה אחת שלא יעשו הנמנין עליו שתי
 חבורות ויחלקו בו קסה). אתה אומר בחבורה
 ש התחילו והיו אוכלים בחלר וירדו גשמים שלא
 מכאן שהאוכל אוכל בב' מקומו' קסו): לא תוציא

יהל אור

(תקמב) סמיכות קא דריש: (תקמג) ועיין ברמב"ן ובפי' העור על התורה מה שהשיגו ע"ז: (תקמד) כי זה איננה נוהג בפסח דורות: (תקמה) ואין עורך להזכירם פה: (תקמו) אך לא בכל דבר, כי לדורות אינו נאכל בחפזון: (תקמז) והוסיפה זאת הפרשה מלות אחרות, והם שבעה במספר, איסור בן נכר, עבד ערל, תושב ושכיר, הולאה מן הבית, שבירת עלם, גר לזק שימול לו כל זכר, כל ערל לא יאכל בו, ואפילו עברי, והוא שמתו ילת פסח דורות ובבא"י נוסף פה "ובן נכר אינו מורע אכל בו, והטעם וכו': (תקמע) והבי"ת מקום מ"ם השמוש: ולחם: (תקמז) לא שיכוף אותו: (תקנג) פי' אם הוא בן יותר: (תקנה) פי' תושב ושכיר ישראלי שלא נמנה בחבורה, יאכל בו: (תקנו) וע"ז כתב המבאר לנתה"ש, שכן הוא

מקו"ב רש"י: קס) וכן פ"י רש"י פסחים כתב בן נכר מי שנתנכרו מעטיו לאביו שנשמים, לא לכל התורה ועיין זכמים
כב ב ועיין בפ"י הרמב"ן: קסא) מכלתא פ' טו, תנחומא א' י' פס"ז, שכל טוב: קסב) מכלתא פ' טו, ועיין
בלקוטים לזכור לאברהם מה שהעיר פ"ז ועיין בפס"ז הערה ש"ז ושיח: קסג) מכלתא פ' טו, תנחומא א' י' פס"ז שכל טוב,
ילקוט רי"א: קסד) מכלתא שם, פס"ז ועיין הערה שג' שם, מה שהעיר פ"ז מג' יבמות פ"א א': קסה) מכלתא שם וכן
ת"א, פס"ז, שכל טוב, ילקוט רי"ב: קסו) מכלתא שם, פס"ז, שכל טוב ילקוט שם:

וַאֲהֵלֶן זֹאת חֲקֵת הַפֶּסַח כָּל־בֶּן־
נֹכַר לֹא־יֹאכֹל בּוֹ׃ מִדֹּכַל־עֶבֶד אִישׁ
מִקְנֵת־כֶּסֶף וּמִלְתָּה אֹתוֹ אִם יֹאכֹל
בּוֹ׃ מִתּוֹשֵׁב וְשֹׁכֵר לֹא־יֹאכֹל בּוֹ׃
מִבֵּית אֶחָד יֹאכֹל לֹא־תוֹצִיאוּ מִן־

אבן עזרא

קָשֶׁר שָׁבוּ יֹאכֵל הַפֶּסַח (פֶּסַח) הַשְּׁלִים הַפֶּסַח
 חֲקַת מִסַּח דִּירוֹת (פֶּסַח) וְהִנֵּה לֹא הוֹכִיר דָּבָר
 הַמִּשְׁקוֹף וְהַמְּזוּזָה (פֶּסַח), וְלֹא הוֹכִיר עַל יַמְצוֹת
 וּמִרְדִּים, כִּי כִּבֵּר הוֹכִירוּ בַּפֶּסַח מִצָּרִים (פֶּסַח),
 וְהִנֵּה הַטַּעַם תֹּאכְלוּ הַפֶּסַח לְדִירוֹת בַּפֶּסַח
 מִצָּרִים (פֶּסַח), וְהוֹסִיף מִצּוֹת אַחֲרוֹת (פֶּסַח) רֵק
 מִצּוֹת הַמִּשְׁקוֹף וְהַמְּזוּזָה, אֵינָה מַעֲנִין אֲכִילָת
 הַפֶּסַח, הֲלֹא תִּרְאֶה בַּתְּחִלַּת הַפֶּרֶשָׁה, כֹּל בֶּן
 נָכָר לֹא יֹאכֵל בּוֹ (פֶּסַח), וְהַטַּעַם כִּמוֹ
 מִמֶּנּוּ (פֶּסַח), כִּי נִכּוֹן הוּא בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, נִם בְּלִשׁוֹן
 עִרְבֵי לִוְיָ כֵךְ (פֶּסַח) וְכִמּוּהוּ וְהִנּוּתָּר בְּבִשָּׁר וּבִלְחָם
 (וִיקְרָא ח' ל"ב) (פֶּסַח): מִדָּ וְכֹל, וּמִלְּתָה אוֹתוֹ.
 לְרִצּוֹנוֹ (פֶּסַח) [סָא], שִׁישׁוּב לְדַת יִשְׂרָאֵל אִם הִיא
 בֶּן מִצּוּה (פֶּסַח) [סָב], וּמִשְׁפָּט מִקְנֵת כֶּסֶף אוֹ יֶלֶד
 בֵּית שׁוּה, רֵק דָּבָר הַכְּתוּב בַּהֲזוּה יוֹתֵר (פֶּסַח):
 מִמָּה תוֹשֵׁב. מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ שִׁבִּיר (פֶּסַח), לֹא יֹאכֵל
 בַּפֶּסַח אִם לֹא יָכּוּס עַל הַשָּׂה כְּמִשְׁפָּט כֹּל
 הַעֲדָה (פֶּסַח) [סָג]: מִן בְּבֵית אֶחָד יֹאכֵל. בַּפֶּסַח

קרני אור

[א] וכן הוא (כו"ע יור"ד רס"ז ס"ג) ועיין בבית אור הגר"א
 בס' סק"ט: [אב] ודעת רז"ל (מכילתא בא' פ' טי) שמילת
 פכדיו מעכבתו לאכול בפסח, ויפסדו, י"ז יאכל בו רבו,
 וזהו דעת ר' ישמעאל, וראה בזה שהאדון חכור לאכול מבשר
 הפסח אם יסיה פכדיו אשר גופו קני לו ערל ולשיטת ר'
 אליעזר, אין רשאי לקיים עבדים בלתי נמולים, ופי' ומלתה
 אותו, שאתה מצווה למולו ואז יאכל בו כעבד, אבל אין מעכב
 את האדון: [אג] ולדעת רז"ל (מכילתא בא' פ' טו) חושב זה

אחיו מחמת מילה: (תקרה) פי' שבאן קא' מזהיר ענין אכילת פסח דורות וזבא"י נוסף פה "וכן נכר אינו מזרע ישראל, ואזאם היה מישראל והוא עובד אל נכר, ואמר לא יאכל זו, והטעם וכו': (תקמט) והביית מקום מ"ם השמוש: (תקנ) שהפירוש מן בו הוא ממנו: (תקנא) שטעמו מצער ומלחם: (תקנב) לא שיכוף אותו: (תקנג) פי' אם הוא בן י"ג שנה ומל לרצונו, אז חיוב שיאכל: (תקנד) ומקנת כסף הווה יותר: (תקנה) פי' תושב וזכיר ישראלי שלא נמנה בחבורה, ופי' בן, מפני שאם הוא ערל, כבר כתיב, וכל ערל לא יאכל זו: (תקנו) וע"ז כתב המבאר לגתה"ש, שכן הוא

אונקלוס

שמות יב בא

צג 185

הבית מן הבשר הוצה ועצם לא
תשברו בו: מ כל עדת ישראל
יעשו אתו: מח וכי יגור אתך גר
ועשה פסח ליהוה המול לו כל
זכר ואז יקרב לעשתו והיה כאזרח

ביתא מן בשרא לברא
וגרמא לא תתברון בה:
מ כל פגשתא ד' ישראל
יעבדון יתה: מח וארי
יהגיר עמך גיורא ויעבד
פסחא קדם יי מגור לה
כל דבורא ובין יקרב
למעבדה ויהי כציבא

רש"י

אבן עזרא

מצרים (פסח), והעד לא תוציא מן הבשר הוצה (פסח)
וחכמינו ז"ל אמרו בחבורה אחת (פסח) והוא
הנכון (פסח) [סד]: (פיה"ק. בבית אחד יאכל. שיהחברי
כולם על אכילת הפסח במקום אחד (פסח)): מן כל
עדת ישראל, כל בני מצוה הייבים לעשות
הפסח (פסח), ובאשר הפשתי בתורה מצאתי
שלושה ועשרים כריתות האמורים בתורה כולם
הם במצות לא תעשה (פסח), אבל במצות עשה
לא מצאתי רק הפסח לבדו והמילה (פסח),
אולי היה כן בעבור כי יציאת מצרים להוכיח
חיוב, ואין זכירה יותר מאכילת הפסח בוסנו,
ובהתחלת עשרת הדברים, אמר, אשר הוצאתיך
מצרים (למטה ב, ב): (פיה"ק. וטעם
כל עדת ישראל. שהכל חייבין לעשותו (פסח)).

מצרים (פסח), וטעם ועשה פסח, והוא רוצה
לעשות הפסח יסול בתחלה, וטעם וכל עוד לא יאכל בו, על ישראל שלא נמולו, כמו

יהל אור

קרני אור

גר תושב, שכיר זה הגוי, וכן פי' רש"י ז"ל ופיין כרמזין
מה שכתב ע"ז: [סד] ותהיה הכוונה בשם בית חבורה, כמו
ושמחת אתה וביתך (דבר' יד כו) שהלזון בו חבורה המתקבלים
בביתו מהגשים והסוף וכן הכית כללם ויהיה הלזון בו שאכל
הפסח בחבורה אחת לא בשתי חבורות, ולפי שאמר לא תוציא
מן הכית מן הכשר חולה, למדנו שהמקום אשר יאכלו בו
ראוי להיות מוקף (דלכ"ג):

הבית מן הבשר הוצה, ולשון הוצה נטל על הבית ולא
להחבורה וכן הוא דעת ר' יהודה (פסחים פו ב) שהפסח נאכל בשתי חבורות ולא בשתי מקומות ועיין
הכו"ק ובנתינה לגר מה שהאריכו בזה: (תקט) וכן הוא (מכילתא ב' פ' עו) בחבורה אחת הכתוב מדבר
וכן הוא דעת ר"ש (פסחים פו ב), ולדעתם שזית היינו המשפחה והחבורה, כמ"ס ויקחו וגו' שה לבית
ואם ימעט הבית (למעלה פ' ג ד): (תקט) כי כן מנהג הלשון העברי לקרוא אנשי הבית ע"ש הבית,
כמו איש וביתו (למעלה א' א) ובהרגומו שם ואנש ביתה: (תקט) כדעתו בפ' הארוך (תקט) פי' מכן י"ג
ומעלה הוא בר חיוב: (תקט) והנה בג' (כריתות ב' א) יחשוב ליד כריתות בלית, וי"ל שבפ'
אחרי כתובה פ' העריות, וכתוב כרת א' על כולם, ונכרתו הנפשות העושות (ויקרא יח כט), והח' וי"ל
השבה לאחד, הרי ליד כריתות בלית כמ"ס בג' שם: (תקט) וכן הוא (כריתות שם) הפסח והמילה במנות
ששה, וכן יאמר (יסוד מורא שער ב) וכלל אמור כי כל כרת ומיתה היא על מנות לא תעשה, כי הוא
מכעים יותר מהמתעלל לעשות מה שזוה, ולא מלאתי כרת במנות פשה כ"א במילה כי היא לאות ברית
עומדת בגופו כל ימי חייו וכו', וככה כרת על מי שחדל לעשות הפסח, כי זכר יציאת עקר לכל המנות,
ועיין (ברא' יז יד) ובבאורי שם: (תקט) החיוב על כולם. (תקט) ר"ל גר הנלוו עתה אליך, ואין זה

פסח הכתוב: (תקט) שאכלוהו בבית כמ"ס על
הבית אשר יאכלו אותו בהם (למעלה פ' ז), ופירושו
פה, האדם האוכל את הפסח יאכלו בבית אחד ולא
בשני בתים, ועיין (מכילתא פ' עו) שזכות מן הפסח
הזה, שהוא נאכל בבית הרבה ובהחבורה אחת, וכן
פי' רש"י ז"ל שלא יעשו הנמנין עליו שתי חבורות
ויחלקוהו, וכן ת"א ויז"ע "בחבורה חדא יתאכל":

(תקט) ובכתוב, לא תוציא מן הבית יתאכל:
להחבורה וכן הוא דעת ר' יהודה (פסחים פו ב) שהפסח נאכל בשתי חבורות ולא בשתי מקומות ועיין
הכו"ק ובנתינה לגר מה שהאריכו בזה: (תקט) וכן הוא (מכילתא ב' פ' עו) בחבורה אחת הכתוב מדבר
וכן הוא דעת ר"ש (פסחים פו ב), ולדעתם שזית היינו המשפחה והחבורה, כמ"ס ויקחו וגו' שה לבית
ואם ימעט הבית (למעלה פ' ג ד): (תקט) כי כן מנהג הלשון העברי לקרוא אנשי הבית ע"ש הבית,
כמו איש וביתו (למעלה א' א) ובהרגומו שם ואנש ביתה: (תקט) כדעתו בפ' הארוך (תקט) פי' מכן י"ג
ומעלה הוא בר חיוב: (תקט) והנה בג' (כריתות ב' א) יחשוב ליד כריתות בלית, וי"ל שבפ'
אחרי כתובה פ' העריות, וכתוב כרת א' על כולם, ונכרתו הנפשות העושות (ויקרא יח כט), והח' וי"ל
השבה לאחד, הרי ליד כריתות בלית כמ"ס בג' שם: (תקט) וכן הוא (כריתות שם) הפסח והמילה במנות
ששה, וכן יאמר (יסוד מורא שער ב) וכלל אמור כי כל כרת ומיתה היא על מנות לא תעשה, כי הוא
מכעים יותר מהמתעלל לעשות מה שזוה, ולא מלאתי כרת במנות פשה כ"א במילה כי היא לאות ברית
עומדת בגופו כל ימי חייו וכו', וככה כרת על מי שחדל לעשות הפסח, כי זכר יציאת עקר לכל המנות,
ועיין (ברא' יז יד) ובבאורי שם: (תקט) החיוב על כולם. (תקט) ר"ל גר הנלוו עתה אליך, ואין זה

מק"ב רש"י: קמו) הנחומא א' שם, מכילתא שם, ספ"ז, ילקוט שם: קסח) וכן הוא הנחומא א' מגיד שפסח
דורות בערכוביא פי' אפילו משפחות פסחנות מכילתא שם הנחומא א' שם ועיין פסחים פד ב פס"ז, שכל טוב
ילקוט שם:

דארעא וכל ערלא לא
יכול פה: מט אורייתא
חדא יהא לי ציבא
לי ג יורא דיתגירון
פיניכון: יועבדו כל בני
ישראל פמא די פקיד יי
ית משה וית אהרן כן
עבדו: יא והנה בכרן
יומא הדין אפיק יי ית
בני ישראל מארעא
דמצרים על חיליהון:
א ומלי יי עם משה

הארץ וכל-ערל לא-יאכל בו:
מט תורה אחת יהיה לאזרח ולגר
הגר בתוכם: י ויעשו כל-בני
ישראל כאשר צוה יהוה את-משה
ואת-אהרן כן עשו: יא ויהי בעצם
היום הזה הוציא יהוה את-בני
ישראל מארץ מצרים על-צבאתם:
ב שביעי יג א וידבר יהוה אל-משה

רשי

אבן עזרא

גר (ביד קסט): וכל ערל לא יאכל בו. להביא
את שמותו אחיו מחמת מילה שאינו מומר
לערלות ואינו נלמד מבן נכר לא יאכל
בו (קע): (מט) תורה אחת וגו'. להשוות
גר לאזרח אף לשאר מלות שבתורה (קעא):

היהודים במדבר בדרך (קסט): מט תורה.
זה הגר הוא גר צדק (קסט) לא גר שער (קסט):
(פיה"ק). ויתכן להיות פירוש בגר ובאזרח הארץ על
גר צדק שנכנס בברית (קסט) והוא הנכון בעיני:
נ טעם ויעשו כל בני ישראל, וכבר הזכיר
זה למעלה (קעא) אולי זה על הפסח שעשו
במדבר סיני (קסט) שמלו הגרים (קסט), ואל

תתסה בעבור שהוא כתוב במקום הזה (קסט),
שם בן ויניחה לפני העדות (קסט), ועוד לא
את צבאותיכם (למעלה פי' יו) (קסט): נא ויהי בעצם.
לפי דעתי זה הפסוק דבק עם הפסוק
הבא אחריו, שדבר השם למשה לקדש הבכורים (קסט)
ובחצי הלילה היתה מבת
בכורים, ובצאת ישראל ביום צוה השם מיד לקדש בכורי
ישראל ובכורי בהמתם (קסט):
(פיה"ק). וטעם ויהי בעצם היום הזה, דבק עם הבא אחריו,
והוא קדש לי כל בכור, כי כן כתוב,
כי לי כל בכור, ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי וגו' (בפר' ג' יג), ואחר שיצאה הנזרה על כל בכור
במצרים באדם ובהמה, ולא מתו בכורי ישראל הם חייבים לפדות נפשם ולהת כפרם לכבוד השם שפרם (קסט):
א וידבר, אחו דרך קצרה (א) כי משה כנגד כל ישראל, ויפת אמר כי המצוה על משה לקדשם בפסח (ג)

יהל אור

שכתב פה: (תקעד) כי אין מקומו כאן: (תקעה) למטה
עז לג, ובמקח"מ לפני העדות למשמרת: (תקעו) וזה
היה תהלת החדש, ועדיין לא ילאו עד יום חמשה עשר,
ואין מוקדם ומאוחר בתורה, ועיין ברמב"ן פסוק מג
מה שהשיג ע"ז: (תקעו) ופי' ויהי בעלם היום הזה
שהוציא ד' את בני ישראל מארץ מצרים דבר השם אל
משה קדש לי, וטעם קדש לי, שיקדש אותם מיד שתהיה
המלצה נוהגת במדבר: (תקעה) וכן פי' הרשב"ם
והרלב"ג, וע"ז כתב שד"ל שאם הי' הדבר כן היל"ל ויהי
בעלם היום הזה אשר הוציא, ועיין ברמב"ן מה שכתב
ע"ז: (תקעט) עיין רמב"ן (יג יא):

(א) פי' שהיל"ל דבר אל בני ישראל קדש לי: (ב) פי'
אמור אל בני שהבכורות קדושים לי, ואיט

מלצה לדורות, כי לדורות כבר נאמר ומלתה אותו או
יאכל בו: (תקסו) וכן הוא (מכילתא בא פי' טו), אכל
ישראל ערל שומע אני יהא כשר לאכול פסח, ת"ל וכל
ערל לא יאכל בו, וכן תיוב"ע וכל ערלא בר ישראל,
ורש"י ז"ל פי' ערל זה שמתו אחיו מהמת מילה, וכן
פי' הרשב"ם: (תקסח) שהתישב וקבל עליו תורה ומלצה
והיה כאחד מאזרח הארץ: (תקסט) גר שער הוא גר
חושב שנתישב בתוך בני ישראל ואינו שומר התורה,
ולדעת רז"ל הוא שקיבל עליו שבע מלצה בני נח:
(תקט) עיין אות תקסח: (תקעא) צפ' כה וצפ' לה
ואם כפי הפשט מורה צפ' כח על שחיטת הפסח
והקייחה, וצפ' לה על שאלת כסף וזהב והח' ז"ל ידייק
שהיה די צפ' אחד: (תקעב) בשנה השנית: (תקעג) שאז
מלו הגרים, ושם לא נכתב הנווי, כי הסתפק במה

דך

בקוב"ב רש"י: קסט) מכילתא שם תנ"מא א שם פסחים לג א פס"ז, שכל טוב: קע) כן הוא כספ"ז וכל טוב:
קעא) מכילתא שם תנ"מא א שם, פס"ז, שכל טוב, ילקוט שם:

אונקלוס

שמות יג בא צד 187

וַיֹּאמֶר: בְּקִדְשִׁי כָל-בְּכוֹר פֶּטֶר
כָּל-רֶחֶם בְּבִנִי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם
וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אֶל-הָעָם זָכוֹר אֶת-הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר
יֵצְאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי
בְחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם מִזֶּה
וְלֹא יֹאכַל חֶמֶץ: יְהִי הַיּוֹם אֶתְכֶם יְצֵאִים

לְמִימָר: בְּאִקְדִּישׁ קִדְמִי
כָּל בּוֹכֵרָא פֶתַח כְּלִילָדָא
בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאָדָמָא
וּבַבְּעִירָא דִּילֵי הוּא:
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְעַמָּא הוּוּ
דְּכִידִין יֵת יוֹמָא הַדִּין דִּי
נִפְקִיתוּן מִמִּצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדֵיהֶמָּא אֲרִי בְתִקְוָה
יֵדָא אֲפִיק יֵתְכוֹן מִכָּא
וְלֹא יִתְאָכַל חֶמֶץ:
יְהִי יוֹמָא דִּין אֲתוֹן נִפְקִין

אבן עזרא

רש"י

הפך ושטאו הבהן (ויקרא יג ח) כי הבהן קדוש הוא (י)
ולא יטמאנו רק בדבור, שיאמר בפה שהוא טמא (י):
בפטר. פתיחת, כמו, ופטורי ציצים (מ"א ו יח)
והטעם הבן שפתח תחלה הרחם (ט), ופלת רחם
זרה (י) כי משפט לשון הקדש שיפתח האות שהוא
לפני אות הגרון (י): וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה ביום שיו
יום אמר זכור (ט), כמו והיה היום הזה לכם לזכרון
(למעלה יב יד) (ט), וטעם מבית עבדים, שהיו
אחר אמר מכור הברזל (דברי ד כ), כ
מהחזקים (יא) [א]: ד היום, הזכיר בתחלה
שעשיתם ביום שיצאתם (י) [ב], וכאשר היה זה
בעת המצא (ט) האביב בארץ ישראל (י) [ג],
כי הוא מנורת אב, שהוא כמו ראשון לאשר

(ב) פטר כל רחם. שפתח את הרחם
תחלה (א) כמו פטר מים ראשית מדון (ב)
וכן יפטירו בשפה (ג) יפתחו שפתים: לי
הוא. לענמי קניתים על ידי שהכיתי
בכורי מלרים (ד): (ג) זכור את היום הזה.
למד שמזכירין יליאת מלרים בכל יום (ה):

מעבדים אותם כאילו היו עבדיהם (י), ובמקום
המצריים חזקו עליהם, והשם הוציאם בחזק יד
ולא יאכל חמץ (י), וככה תעשו לדורות, כמו
בזמן שהאביב נמצא (י) ככה תעשו בכל שנה
זהו האביב שעורה (י) ופי' אביב כמו בפור (י),

קרני אור

יהל אור

[א] בחזק יד, פי' בחזק יד של מלרים, כמ"ש ותחזק מלרים
על העם למהר לשלחם (יב לג) והוא הנכון, כ"א
נפרש בחזק יד על ד', אנו מיחסים אליו ית' התאמלות כח
להוציא אותם לחירות ממלרים, ואין זה כחיק בעל
היכולת לבלי תכלית (הכח"ק): [ב] עיין (פסחים כח ב)
שפסח מלרים לא היה מימולו טהב אלא יום אחד, וכן הוא
(מכילתא בא פ' טו) מגיד שלא אכלו ישראל מלך במלרים אלא
יום אחד: [ג] וכו' (מכילתא בא פ' טו) מגיד שהבנה שילאו ישראל
ממלרים אינה לריכה לעבר' וכן בפס"ו, למדנו שהבנה שילאו
ישראל מלרים לא היתה לריכה לעבר, לפי שהאביב בזמנו כ"א:

דרך קלרה כי המלוה משה: (ג) ופ"י הטור על
התורה הגי' "טהור הוא" ונכון: (ד) וכן פי' שם הה'
ז"ל "וטמאו בדבור שיאמר שהוא טמא" וכן פי' רש"י
ז"ל שם: (ה) פטר ענינו השלוח והפתיחה, תרגום,
והאנשים שלהו (ברא' מד ג) וגבריא אחפטרן, ולפי
שהזכור הוא שלוח הרחם (י) ופתיחתו
והבקשו תחלה נקרא כן (ו' מלך): (ו) כי משקלה
כשש נקודות כמו כשש ארץ אבן: (ז) שתנקד בפתח כמו
רחם רחמתיים (י) (שופ' ה ל), לכן מלת
רחם זרה: (ח) ולשון זכירה לא יפול על

דבר שהוא "זמן עומד, כי איך יאמר משה לישראל זכרו עתה כי היום הזה אתם יוצאים, והיה
יותר ראוי שיאמר שמור את היום הזה, ויפרש שהוא כמו וכו': (ט) שטעמו זכירה לדורות, כאשר ביאר
ואמר וחגותם אותו חג לד' לדורותיכם הקת עולם תחגו (יב יד) וכן הוא בפס"ו, זכור את היום הזה, זה לזו
לדורות: (י) ופי' מהמקום שהחזיקו אותם לעבדים: (יא) ר"ל בחזק המכות שנקראו יד השם שהביא על
המלרים, שעליה אמר ושלחתי את ידי (למעלה ג כ) הוציאם השם ית' ממלרים החזקים: (יב) ואח"כ היום
אתם יוצאים: (יג) לכל תאכלו חמץ: (יד) כזה השנה קרה שהיה חדש הלכנה ביציאתכם בחדש האביב:
(טו) ובמקח"מ "שנמלא": (טו) ולא האביב שבארץ מלרים, כי אביב ארץ מלרים קודם מאביב א"י,
ובחדש ימים ביניהם: (יז) ולא נמלא שם האביב כי אם על שם השעורה: (יח) בכור ובשול
תזאה, וכן יאמר, ואם תקריב מנחת בכורים לד' אביב קלוי ב"ש (ויקרא כ יד):

מקוב' רש"י: א) ובמכילתא פט"ז עד שיבא זכר ופותח רחם, וכן הוא תנחומא א' ופיקר מלת פטר לשון ביקוש בדבר הדוחק
ופיחת ויאל, שכל טוב, פס"ו: ב) משלי י"ז ג) תה' כב ח: ד) ועיין פס"ו ושכל טוב: ה) מדכתיב
זכור בקמץ משמע זכור תמיד, ועיין מכילתא שם, שכל טוב:

בִּירְחָא דְאַבִּיבָא : ה' וְהָיָה
אֲרִי יַעֲלֶנְךָ י' לְאַרְעָא
דְּכַנְעַנָּה וְחִתָּאִי
וְאַמֹּרָאִי וְחִתָּאִי וִיבוֹסָאִי
דִּי קָיִים לְאַבְרָהָם לְמַתָּן
לְה' אֲרָעָא עֲבָדָא חֶלֶב
וְדָבָשׁ וְתַפְלַת יֵת פְּלִתְנָא
קָדָא בִּירְחָא קָדִין :

בַּחֹדֶשׁ הָאֲבִיב׃ ה' וְהָיָה כִּי־יֵבֵי־אֶת־
יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי
וְהָאֲמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַיְבוֹסִי אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע
לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לָתֵת לְךָ אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב
וְדָבָשׁ וְעַבְדָּתָא אֶת־הָעֲבָדָה הַזֹּאת

רש"י

(ד) בחדש האביב. וכי לא היינו יודעין באיזה חדש ילאו חלא כך אמר להם ראו חסד שגמלכם שהוליא אתכם בחדש שהוא כשר ללאת לא חמה ולא לנה ולא גשמים. וכן הוא אומר מוליא חסירים בכושרות (ו) חדש שהוא כשר ללאת (ז) : (ה) אל ארץ הכנעני וגו'. ואע"פ שלא מנה חלא חמשה עומין כל שבעה גוים במשמע שכולן בכלל כנעני הם ואחת ממשפחת כנען היתה שלא נקרא לה שם חלא כנעני (ח) : גשבע לאבתיך וגו'. באברהם הוא אומר ציוס ההוא כרת ה' את אברהם וגו' (ט). וצילחק הוא אומר הארץ חמה שוכב עליה וגו' (י) : זבת חלב ודבש. חלב זב מן העזים והדבש זב מן התמרים ומן התאנים : את העבודה הזאת. של פסח (יב) והלא כבר נאמר למעלה. והיה כי תבאו אל הארץ וגו' (יג) ולמה חזר ושנאה בשביל דבר שנאמר בה. בפרשה ראשונה נאמר והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם צבן רשע הכתוב מדבר שהוליא את עלמיו מן הכלל. וכאן והגדת לבנך צבן שאינו יודע לשאל. והכתוב מלמדך שתפתח לו אתה בדברי

יהל אור

(יט) כי האב קודם מהבן, ואחריו כל המבוגר יקרא בכור, כדמות הבן הבכור ואף כי שאינו משרשו, כי אב שרשו אברהם וזה אביב פנינים אחד : (כ) כמיש אבי אבי (מיש צי) : (כא) פי' שאז התבואה עומדת באיביה, והוא לשון בכור, וקרא הכתוב לחדש ניסן חדש האביב, לפי שהיה ראשון לחדשי השנה : (כב) פי' חג שאתה מציא בו בכורי קציר חטים לשתי הלחם, הוא ראיה כי קוראו חג הפסח חג האביב, ומנחת העומר הבאה בפסח מן השעורים היא : (כג) פי' חג הראשון והוא חג המלות : (כד) בימי בכור ובשול השעורים : (כה) חג השני והוא חג המצות : (כו) באספכם את תבואת הארץ (ויקרא כג לס) : (כז) ואין לורך להזכיר בכל העם כולם : (ל) גם מלות פסח

אבן עזרא

הוליד (יט) (נד), או חכם לתלמיד שלמד (י), וכתוב כי השעורה אביב (למעלה ש לא) (כא), והעד שאמר בחג שבועות בכורי קציר חטים (למטה לד כב) (כג) : (פיה"ק). ושעם בחדש האביב. שיעשו אותו בימי אביב, כאשר אמר על חג עצרת, חג הקציר (למטה כג פז), ואם זה הראשון (כג) נעשה בימי אביב השעורים (כג), לעולם השני (כג) יהיה בימי החלה קציר חטים, או יבוא חג סוכות באסוף (כז), וכל זה דברי קבלה כאשר הוכרתי בתחלה (כז) : (ה) והיה. לא הזכיר כל השבעה (כח), כי כבר הזכיר זה במקום אחר (כט) (ה) : (פיה"ק). והיה כי יביאך ה'. זה הכתוב, וחיה היום הזה לכם לזכרון, כי הגז מועד הפסח חלוי בבא אל הארץ, והמעם כי אנשי המדבר לא צוו לשמור המועדים (ל) :

גור בארץ הזאת וגו' (י). וציעקב הוא אומר חלב זב מן העזים והדבש זב מן התמרים ומן התאנים : את העבודה הזאת. של פסח (יב) והלא כבר נאמר למעלה. והיה כי תבאו אל הארץ וגו' (יג) ולמה חזר ושנאה בשביל דבר שנאמר בה. בפרשה ראשונה נאמר והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם צבן רשע הכתוב מדבר שהוליא את עלמיו מן הכלל. וכאן והגדת לבנך צבן שאינו יודע לשאל. והכתוב מלמדך שתפתח לו אתה בדברי

קרני אור

[ר] ונראה כי השפורה נקראת בתחלה בשול, אביב, והתעם כרמל, ואין שום ענין ויתם לתת אביב פסח מלת אביב כמו שתשכ הראשית שכתב, ושירוש אביב כמו בבזר כי הוא מגזרת אב שהוא כמו ראשון לאחר כוליד וספה אחריו דרך שפ' (שירש אביב) באבי כנחל בפני כנחל, וכתב השבולת עם הקנה שלה תקרא אביב, פ"ש הקנה שהוא הפך, כי הפך כמו האב המוליד הפנסים, וכל זה שנוס, כי מעולם לא מלאו אביב על הפך, ולא על הקנה ולא על השבולת, אלא בפרט על השבולת בתחלה בשול, ופיין ימוקי ר' אליהו (כד"ל) : [ה] (ובמכילתא בא פי יו) אל ארץ הכנעני בארץ שנסת פמחים בכתוב מדבר, ודעתו ששנים הנשאלים שם שריו וגרגשי נכנסים תחת שם כנעני שיהא חזיקה, ועוד לרז"ל מצינו שהיתה ארץ ה' פמחים כלנו זבת חלב ודבש, ולא היתה (כו) פיין קרני אור הערה ג : (כח) כל השבעה עומק :

מקור (רש"י : ו) חס' סח : ו) תנחומא א' יא מכילתא שם שות' א' וב מוזמור סח שכל טוב ילקוט ר"כ : ח) ולא כנען אלא, ופיין תנחומא א' יב, מכילתא פ' יו, פס"ו, שכל טוב ילקוט ר"כ : ט) כרא' סו ית : י) שם כו ג : יא) שם כח יג תנחומא שם, מכילתא שם : יב) מכילתא שם פמחים לו א מלות פסח : יג) שעות יב כה :

אונקלוס

שמות יג בא

צה 189

בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה: וְשִׁבַּעַת יָמִים תֹּאכַל
מִצֹּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חֹג לַיהוָה:
וּמִצּוֹת יֹאכַל אֶת שִׁבַּעַת הַיָּמִים
וְלֹא יִרְאֶה לֶךְ חֶמֶץ וְלֹא יִרְאֶה לֶךְ
שָׂאֵר בְּכָל־גִּבְלֶךָ: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ
בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעֲבוּר זֶה עָשָׂה
יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם: וְהָיָה

י שִׁבְעָה יוֹמִין תִּיכּוֹל
פְּטִירָא וּבִיּוֹמָא שְׁבִיעָא
תָּנָא קֳדָם יי: י פְּטִיר
יִתְאַבֵּל ית שִׁבַּעַת יוֹמִין
וְלֹא יִתְחַוֵּי לֶךְ חֶמֶץ
וְלֹא יִתְחַוֵּי לֶךְ חֶמֶץ
בְּכָל תְּחוּמֶךָ: וְהִתְחַוֵּי
לְבִנְךָ בִּיּוֹמָא הַהוּא
לְמִימַר בְּדִיל דִּין עֲבִד יי
לִי בְּמִסְפָּקִי מִמִּצְרַיִם:
• וְהָיָה לֶךְ לָאֵת עַל יִדְךָ

רש"י

אבן עזרא

אגדה המושכין יד) את הלכ (ט): (ח) בעבור
זה. בעבור שאקיים מצותיו כגון פסח מלה
זמרו הללו (טז): עשה ה' לי. רמז תשובה
לכן רשע לומר עשה ה' לי ולא לך שאלו
היית שם לא היית כדאי ליגאל יז): (ט) והיה
טעם בכל גבולך (י): ח בעבור זה. אמר רבי מריוס (ט) פ"י בעבור זה, היה ראוי להיותו
הפוך זה בעבור שעשה ה' לי, והביא רבים כמדה לרעתו (י), ולפי דעתי, אין אחד מהם
נכון, כי איך נהפוך דברי אלהים חיים, וטעם הפסוק הפך מחשבתו, כי אין אנו אוכלים מצות בעבור
זה, רק פ"י בעבור זה, בעבור זאת העבודה שהוא אכילת המצה, ולא יאכל חמץ שהוא
תחלת המצות שצוה לנו השם, עשה לנו השם אותות עד שהוציאנו ממצרים, והטעם לא
הוציאנו ממצרים רק לעבדו (יט) ככתוב, בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על
הדבר הזה (למעלה ג יב) (י) וכתוב אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים (בסד'
טו סא) (יא) (יז): ופיהיק. בעבור זה. אמר ר' יונה המדקדק ג"ע שהוא הפוך (*), וכן היה
ראוי להיות, זה בעבור עשה ה' לי, וכפי דעתי שאין לנו צורך לחפף, וכן פירושו, ועבדת את
העבודה הזאת היא עבודת הפסח (יט) ותאמר לבנה כי בעבור זאת העבודה שעשיתי עשה לי האות
שעשה עד שיצאתי ממצרים (יט) (יח): מ והיה לך. יש חולקין על אבותינו הקדושים (יט)

יהל אור

קרני אור

כך ארץ פנים כנאליים, ולד"ק הוציא ממנה פנים, כ
תחלת הכנס לארץ לא נחלו רק ארץ חמשה פנים
(ו) וברד"א פ"י שבעבודת שוכר היא קרבן הפסח, כי אות
קרא עבודה, וכת"ש למעלה יב כי, והיה כי יאמרו אליכם
בניכם מה העבודה הזאת לכם*, ואמנם אמרו אחריו שבעת
ימים תאכל מצות איט העבודה שוכר, וכן פ"י כת"ש וכל כפי
סגור, כי העבודה היא עבודת הפסח: [ז] וכן דרשו ר"ל
(מכילתא בא פ' יז) שכל מלה ומרור המונחים לפני ירמוז
באמרו בעבור זה: [ח] וז"ל פ"י הרמב"ן וכל וכתב וכל
ג"א אמר כי בעבור זה שאני פוסח ועובד לפני באכילת
הפסח וכמלה פסח ד' לי אותות עד שהוציאנו ממצרים ואיט
נכון, והוא מה שפ"י כת"ש וכל כפי בקצר, ובפ"י הארוך, וזו
הוא מה שכתבתי בהקדמתי לפי כת"ש וכל, כי בעירוש הקצר הים
גם לפני הרמב"ן וכל, וזו"ש בסגנון התקרא כתב על
הרמב"ן וכל, וז"ל, וכתבתי לעתיד לשון כראש"ש בשינוי לשון

פסח רחם אינה נוהגת אלא משכנסו לארץ: (לא) פ"י
מ"ש לפני זה, ועבדת את העבודה הזאת, היא שתאכל
שבעת ימים מלה, ובפ"י הקצר יפרש על עבודת הפסח
ועיין קרני אור: (לג) פ"י על שמירת שבת: (לג) למטה
כ, י: (לד) וכן כתב ה"ה וכל (למטה כ, ח) וכל זה
התנאי ידור הגר בשעריך שלא יעשה מלאכה בשבת וביום
הכסופים*, וכן כתב הרמב"ן וכל (שם פ' י) וכן יהיה
העבד והגר הזכרים בעשרת הדברות שוים, והייחוס
בכל דין השבת כמונו: (לה) שבת שבתון הוא לכם
(ויקרא כג לב): (לו) וכן הוא (מכילתא בא פ' יז) מה
גבולך צרשוחך אף ביתך צרשוחך: (לז) עיין פרכו
בראש פ' בראשית: (לח) שהם הפוכים עיין ספר
הרקמה שער כח: (לט) פ"י בעבור זה שקיימתי מצותיו
בעת יציאת ממצרים נגאלתי: (מ) עיין בפ"י ה"ה וכל
(למעלה ג יח) ובפ"י הקצר שם: (מא) וכן פ"י רש"י וכל (*): עיין למטה בא קרני אור הערה כה: (מב) ובפ"י
הארוך פ"י שהוא על אכילת מלה: (מג) וכן פ"י רש"י וכל: (מד) עיין מחברת מנחם שרש "סוף" ובפ"י הרשב"ם
ויל

במק"ב רש"י: יד) וכו', המיישגין: (טו) עיין מכילתא שם, וירושלמי פסחים פ"י ה"ד פס"ז, שכל טוב: (טז) כי אין הכוונה בעבור
עבודת הפסח, מכילתא שם: (יז) מכילתא שם ירושלמי פסחים שם וכתבתי וכתבתי עובד אלא ככר היית מת
בשליש ימי אכילה

וְלֹדְכָרְנָא בֵּין עֵינֵךְ בְּדִי
תְּהִי אֲוִרִיתָא דִּי בְּפִימָךְ
אֲרִי בִידָא תְּקִיפָא אֶפְקָךְ
יִּמְצָרִים: יִתְפָּר יִת
קִימָא הָדָא לְזִמְנָה מְזִמֵּן

לָךְ לְאוֹת עַל־יְדֶךָ וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ
לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְהוָה בְּפִיךָ כִּי
בִיד חֹזְקָה הוֹצֵאתָ יְהוָה מִמִּצְרַיִם:
וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת
לְמוֹעֲדָה מִיָּמִים יְמִימָה: פ

רש"י

אבן עזרא

לך לאות. יליאת מלרים תהיה לך
לאות על ירך (יח): ולזכרון בין עיניך.
רולה לומר שתכתוב פרשיות הללו ותקשרם
בראש ובזרוע: על ירך. על (יש) יד שמאל (כ)
לפיכך ידכה מלא בפרשה שנייה לדרוש בה
יד שהיא כהה (כא): (י) מימים ימימה.

ואין זה דרך נכונה (י) כי בתחלת הספר כתוב (א) משלי שלמה, והנה כל מה שהוזכר
הוא דרך השל, ואין כתוב בתורה שהוא דרך משל חלילה, רק הוא במשמעו, על כן לא
נוציאנו מיד פשוטו, כי בהיותו במשמעו איננו מכחיש שקול הדעת (יב) [טז] כמו וסלתם את
ערכת לבבכם (דברי יז) שנצטרך לתקנו לפי הדעת (יג), ואיר משה הכהן, כי יד ברוב
המקרא היר השטאלית, אף ידי יסדה ארץ ויבני טפחה שמים (ישעי מח יג), ידה ליתר
תעלה (שופ' ה כז) (יד) ודברי קבלה חזקים ואין (ט) צריבין חזק (ט): (פיהק. והיה לך
לאות על ירך ולזכרון בין עיניך. יתכן על ב' פירושים, האחד, על דרך "קשרם על גרנותיך
כתבם על לוח לבך" (משלי ג ג) (ט) ויהי פעם לאות כמו סימן, וסמו שיהיה לאות ולזכרון הוא, כי
ביר חזקה (יח) שתשמור כן בלבך (יט) ולבנך (ס), וכן חתוב השני, והיה לך לאות על ירכה ולפושפת
בין עיניך (פ' טו), והוא כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים (שם) (פא): י מימים ימימה. כמו.

יהל אור

קרני אור

ק"ת ולא ידע שהרמב"ן ז"ל לא שנה כלום כי העתיק מפי'
הקלר ומפי' הארוך, והנה דעת הרמב"ם כדעת הרמב"ן ז"ל.
ויפרכו כי בעבור זה שפשה ד' לי בלתי ממלרים אני פוחד
את העבודה הזאת, ודעת רש"י ז"ל כדעת הח' ז"ל, ופי'
כתב לו"ס (הכנת המקרא) כי עיקר מליצת הכתוב עם
סמיון תיבותיו מסכים פס פ' רש"י וראב"ע ומתנגד אל שאר
הפירושים, כי פ' רש"י וראב"ע עיקר וציוסד בעומק הלשון
ומליצת: [ט] עיין הקדמת הח' ז"ל לפי' על התורה בדרך
שראו בפ' הח' ז"ל, ולא ראו את הפסוק ככתבו, וטעו כולם בזה, עיין רי"א"ס, עד כי הערה כח וכן טעה בזה
הג' ר"ה היות (תורת נביאים מאמר כל תוסף דף ג ח בהערה שם) (מו) והטעם שלא תשכחם: (מח) ובמקח"מ
"לאות ולסימן ולזכרון": (מט) והוא למען תהיה תורת ה' בפך, והטעם לספר ולהודות איך הוציאנו ממלרים ביד
חזקה: (נ) ולא הבינו כי כל זה דרך מליצת השירה (נא) ובמקח"מ "כי בתחלת ספרו פתב": (נב) ענינו השכל
הפשוט שכל אדם יגזור עליו שהוא כן: (נג) שהוא להסיר אטימת הלז לא שנרצחנו כאכזרי, שאם ימול את לבו ימות,
וכן כאן התורה אמרה שנקשור עלהיד ובין העינים, ונכתוב על מזוזת הבית, ומי יאמר לנו שכו' משל? ומי יאמר
לנו איזה מן המלות כמשמעה, ואיזה מהן למשל?: (נד) וכתוב אחריו, וימינה להלמות עמנים": (נה) ובמקח"מ "ואינן":
(נו) וכן הובאו הפסוקים לראיה בדר"ל (מנחות לו ב מכלתא בא פ"יו) ועוד דרשו (שם לו א, ומכלתא שם) מן
ידכה (פ' טז) בזה"ל, יד כהה, ועיין בפ' רש"י ז"ל (מנחות שם) ד"ה "מידכה", מדכתיב בזה"ל כהה משמע
לשון נקבה, ש"מ בשמאל קאמר: (נז) טעמו שכל עת תהא מדבר בם וחושב בעינים: (נח) פ' שביד חזקה הוציאך
ד' ממלרים: (נט) כעין שימני כחותם על לבך (ש"ה ח ו): (ס) והגדת כן לבנך: (סא) החב אומר לבנו כך:
וכן

מקובל רש"י: יח) פ' יליאתך ממלרים ביד חזקה, תהיה לך לאות על ירך: (יח) בול לא נכתב מלת על: (כ) מכלתא:
שם, תנחומא ח יד, מנחות לא ח ספרי ואמתן פס"ז, שכל עוב: כא) מנחות שם:

מכלתא

אונקלוס

שמות יג בא

צו 191

יֹא וְהָיָה כִּי־יֵבֹאֲךָ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ
הַכְּנַעֲנִים כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ וְלְאַבְרָהָם
וְנָתַנָּה לְךָ : יִבְהַעֲבֶרְתָּ כָּל־פֶּטֶר־
רַחֲמֵם לַיהוָה וְכָל־פֶּטֶר וְשֹׁגֶר בְּהֵמָה

לְזִמְנוֹ : יֹא וְהָיָה אֲרִי יַעֲלֶנְךָ
יֹא לְאֶרֶץ דְּכַנְעָנָי כַּמָּא
דִּי קִיִּים לְךָ וְלְאַבְרָהָם
וְנָתַנָּה לְךָ : יִבְהַעֲבֶרְתָּ
כָּל פֶּתַח וְלֹדָא קָדָם
וְכָל פֶּתַח וְלֹד בְּעִירָא דִּי

אבן עזרא

רש"י

ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה בט) והטעם
משנה לשנה (ס) [ו] ותחלת השנה על פי קריאת
ב"ד (ג) : (פיה"ק) ושמרת את החקה הזאת
למועדה. נכון היה להיותם דבק עם עבודה
הפסח (סד) גם הוא נכון עם הקדוש אליו (סג), ואנחנו
נשמך על הקבלה (ס), וחנה אמר בתחלה, קדש לי
כל בכור (פ' ב), והטעם להיותם קדושים להעלות
העולות, והם היו הכהנים הנגשים אל ה' (ס), גם
ושבעים מוקני ישראל מהבכורים (סח), ונערי בני
ישראל מבחורי הבכורים (סט) גם בחסותם היו
נבדלות ונכרות, והם בכורי הבהמה (ס), ובפרשה
האחרת צוה ה' בבואך אל הארץ תעביר מסך כל
פטר רחם, והטעם תעבירו מסך אל עבר ה' (עא) :
יֹא וְהָיָה הַבְּכֹרִים הַכְּנַעֲנִים לְבָדוֹ כִּי הוּא אֲבִי
לְכֹלֶם (עב) [יא] : וטעם נשבע לך, כמו "כי
לך ולורעך אתן את כל הארצות האלה" (ברא'
כו ג (עג) : יב והעברת. תעביר לשם (סד) [יב]
שלא יתערב עם אחר, והנה אלה שתי מצות

משנה לשנה (כב) : (יא) והיה כי יביאך.
יש מרבותינו שלמדו מכאן שלא קדשו בכורות
הגולדים במדבר (ג) והאומר שקדשו מפרש
ביאה זו אם תקיימוהו במדבר תזכו ליכנס
לארץ ותקיימוהו שם (כז) : נשבע לך.
והיכן נשבע לך והבאתי אתכם אל הארץ
אשר נשאתי וגו' (כה) : ונתנה לך. תהא
בעיניך כאילו נתנה לך זו ביום ואל תהי
בעיניך כירושת אבות (כו) : (יב) והעברת.
אין והעברת אלא לשון הפרשה וכן הוא
אומר והעברתם את נחלתו לבתו (כו) : שגר
בהמה. נפל שגרתו אמו ושלחתו בלא
עתו ולמדך הכתוב : "שְׂהוּא
קָדוֹשׁ בְּזִכּוּרָה לַפֶּטֶר אֶת הַבָּא אַחֲרָיו (כח)
ואף שאינו נפל קרוי שגר כמו שגר אלפך (כט).
אבל זה לא בא אלא ללמד על הנפל שהרי
נבר כתב כל פטר רחם. ואם תאמר אף

בכור בהמה טמאה במשמע. בא ופירש

קרני אור

יהל אור

הג' ובכאורי שם הערס 7 : [י] אעפ"י שפינו בנה, הוא
לשון רבים, כי משפטו ימים שלימים, והם ימי השנה שכלמו
ימי תקופת השמש במסכתו, וחזור חלילה, לסיכך קורא השנה
ימים סתם, ורנה"ו (ויקרא כה) ואחריו יש"ר כבאורו כאן
בקשו להבדיל בין שנה לימים, ואמרו כי שנה היא שנה ממש
של שס"ט ימים, וימים הוא שנה פס"י קביעות המחזור שהיא
לפעמים שני"ד ימים, והשיג פליטת שד"ל, וכתב כי זה הכל
כי הנה במוכר ביתו, וכן בנת יפתח (שופ' יא) נזכרו שני
השמות ימים ושנה, ולא יתכן שיביא ביניהם שום חילוק, כי
אין יתכן לפרש והיתה גאלתו עד הם שנת ממכרו (סס"ה
יוס) ימים תהיה גאלתו (שני"ד יוס) ואם לא יגאל עד מלאת
לו שנה תמימה (סס"ט ימים), והנכון כדברי רש"י (סס
בויקרא) ימי שנה שלימה קרויים ימים : [יא] ובמכילתא בא
(פ' יח) וכה כנען שנקרא הארץ על שמו, וכי מה עשה כנען
אלא כיון ששמע כנען שישראל נכנסין לארץ עמד ופנה
מפניהם, אמר לו הקב"ה אתה פנית מפני בני, אני אקרא
הארץ על שמך, ובירושלמי דשביעית פ"ו ס"א, נאמר שם על
הגרגשי, גרגשי פניה והאמין לו להקב"ה והלך לו לאפריקא,
ופיין תוספתא פ"ו משבת ושם אמר בן על כאמורי : [יב] וכן

(וסג) וכן מימים ימימה (שופ' יא מ) הנה הג' לד'
בשילה מימים ימימה (שם כא יט) ונקראת השנה
ימים, כי לא תשלם לנו השנה כ"א ביום שלם לא
במקלט היום : (סג) עיין (למעלה יב ב) כי שם הארכת
בזה : (סד) וכן פי' הרשב"ם, וכר"ע (מנחות לו ב)
דבהוקת הפסח מדבר : (סה) כריה"ג (סס) דבהוקת
תפילין מדבר : (סו) כמכילתא (כא פי"ז) ושמרת את
החקה הזאת זו חקת תפילין, וכשיטת ריה"ג (מנחות
סס) : (סז) וכן פי' הח' ז"ל (למעלה יט כב) :
(סח) וכן פי' הח' ז"ל (למעלה כד א) : (סט) וכן פי'
שם הח' ז"ל (שם סס ה) שהם בחורי הבכורים עיין
ביאורי שם : (ע) כמו שכתוב (למעלה פ' א) קדש לי
וגו' באדם ובבהמה לי הוא, וכן (כמד' ג יג) כי לי
כל בכור וגו' מאדם עד בהמה : (עא) וכן פי' הרשב"ם,
הטירהו מבהמותיך ותנהו לכהן ויקריבו : (עב) הוא
כולל כל שבעה אומות שכולם היו בני כנען ונקראו על
שמו : (עג) ויהיה פי' כאשר נשבע לך ולאבותיך
שנשבע לאבותיך לתת לך : (עד) פי' הפרשה,
שחטבירונו מן העדר להיות לשם, וכן פי' רש"י

מקוב"ב רש"י : (כב) מכילתא שם תנחומא א יד : (כג) נכרות ד כ : (כד) שם ה א : (כה) שמות ו ח מכילתא פי"ח : (כו) מכילתא
שם : (כז) כמד' כו ח, מכילתא שם תנחומא א יב, ילקוט רמב"ם, וכן תיוב"ט, ספ"ו שכל טוב : (כח) מכילתא שם
תנחומא שם ילקוט שם : (כט) דבר' ז יג, שם' שגס העובדים יהיו כרוכים :

אונקלזום

אֲשֶׁר יְהִי לָךְ הַזְכָּרִים לַיהוָה :
 י וְכֹל פֶּטֶר חֵמֶר תַּפְּדָה בְּשֵׁה
 וְאִם לֹא תַפְּדָה וְעִרְפָּתוֹ וְכֹל
 בְּכוֹר אָדָם בְּבִנְיָה תַפְּדָה : מַפְטִיר

אבן עזרא

צו ביום ש"ו (ט): שגר. על משקל ארץ. שלא
ישתנה במציבה (ט), רק נמצאו מלות זרות
ואלה הם (ט), שגר אלפיך (דברי ז"ל) ובחדר
משכבך (למעלה ז"ח), הבל הבלים (קהלת א
ב), מספה חמתך (חזקוק ב טו) וסנור
דלתך (ישעי' כו כ) (ט) ולא מצאתי יותר (*):
(סיה"ק, פטר, פתח, והמעט תחלת שפתח הרהם
ויצא, והוא ממעם כי לא פטר (דח"ב כג ח) (ט):
שגר. ומצאנו שגר אלפיך (דברי ז"ל) (ט), כמו חדר
בחדר (ס"א כב כה) (ה) ובחדר משכבך (למעלה
ז"ח) (ט) וסעם שגר. כמו עדר (ט), והנה פ"י
שכל פטר רחם הוא לשם (יד), ואם הפטר בעדר
צאן ובקר הוא להשם, ואם פטר רחם בבהמה
ממאת כמו חבור תפדה בשח, גם בכור אדם
תפדה (ט), והנה אנחנו צריכין לדעת פדיום הבן
כמת הוא, ולא נוכל לדעתו מהכתוב כ"א מדברי
הקבלה (ט): יג וכל פטר חמור. שהוא שם
תפדה בשח: וערפתו. י"א תכתוב על ערפו
קשה עורף (ט), כי הנה כתוב הוא יעורף
בנהל (דברי כא ד) שהפידוש לברות העורף (ט)
שלא יקרב לגבי המזבח או לא יפדה חייב

ישראל אור

(פה) פִּי אֲכִילָת מַלְאָה שֶׁבַע יָמִים וּקְדוּשַׁת הַבְּכוֹרִים: (עו) שֶׁלֹּא יִשְׁתַּנֶּה מִנְקוּדָתוֹ אֶף בְּסַמִּיכוֹת, כְּמוֹ אֶרֶץ חֲטָה (דְּבָר' ח ח) שֶׁל חֲטָה, אֶף בְּאֵן שָׁגַר וּלֹא יִשְׁתַּנֶּה: (עז) אֱלֹהֵי הַמָּה הַמְלֹת וְרוֹת שֶׁנִּשְׁתַּנוּ: (עח) כֹּל אֱלֹו עַל מִשְׁקַל אֶרֶץ וּנְשָׁתוּ, וְהַזְרוֹת הָאֱלֹהִי הַזְכִּירֶס הָא' וְלֹ בְּסִפְרֵיו לְחֹת, וּמֵאֲזִינִים, וְשִׁפָּה בְּרוּרָה, וּבִפִּי לִקְהֵלֶת א' ב', הוֹשַׁע וְהַ, וְעִיּוֹן בִּפִּי הַקָּצֵר (לְעִיל ו' כח) וּבְבִאֲוֵרֵי שֵׁם: (י) וּנְמַלֵּא שׁוּד גִּבּוֹר תַּמִּים (תה' יח כו) אֲשֶׁר נִשְׁתַּנֶּה בְּסַמִּיכוֹת, (עִיּוֹן כֶּרֶם לְשִׁלְמֵה לְהַרְהִי"ה רַש"י קֵהֶלֶת א' ב'): (עט) וְכֵן פִּי מִנְחָם (מִחֲבֵרֶת מִנְחָם שֶׁרֶשׁ שָׁגַר) פֶּתַח בֵּית הַדָּחִם: (פ) שֶׁהוּא עַל מִשְׁקַל אֶחָד: (פא) בִּשְׁשׁ נִקּוּדוֹת: (פב) וּנְשָׁתַנֶּה לְשׁוֹף בְּסַמִּיכוֹת: (פג) לֹא מֵלֵאֲתִי בִשּׁוֹם מִפְּרֶשׁ שִׁפְרֶשׁ כֵּן: (פד) אֲמַר תַּחֲלֵה דֶרֶךְ כָּלֵל שֶׁכֵּל פֶּשֶׁר רַחֵם הוּא לִבִּס, וְהִנֵּה יִפְרֹס אֵיךְ תִּהְיֶה הַהֶעֱבֵרָה הַיְּהִיָּה בְּכָל מִין וּמִין: (פה) וְהוּא חֲמֵשׁ סְלָעִים, וְכֵן פִּי רַש"י וְלֹ "חֲמֵשׁ סְלָעִים פְּדִיוֹנוֹ קָלוֹב בְּמָקוֹם אֶחָד",

מקורב רש"י: ל) שם טו ים: לא) ולפי זה שגר היינו שאינו נפל: לב) מכילתא שם תחומא שם בכורות סב ילקוט רכ"ד ורס"ג: לג) וישראל נמכלו לשה מה פורק וישראל (ירמ' ג יז) ועיין ב"ר פ' לו: לד) בכורות שם, פס"ו, שכל טוב, ילקוט שם: לה) ר"ל שאין סבבן חייב לנהוג בו קדושת בכור ועיין בכורות ט' א: לו) פ"י מכתו על פרטו בקופץ, וסוף כהן רחב מאד, ודוקא פרישה ובקופץ, ועיין בכורות י, ב: לז) פ"י הוא הפסיד ממנו כל כהן שלא פדאו בשה, לפיכך יוסקד ממנו יבטלו בי"ד לפורטו לאחר שלשים, מכילתא שם, תחומא א שם בכורות שם ילקוט רכ"ד:

כנמדר

אונקלוס

שמות יג בא

צו 193

יְהִי אֲרִי יִשְׁאַלְךָ בֶּנְךָ מָחָר
מִה־זֹּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד
הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית
עַבְדִּים: טו וַיְהִי כִּי־הִקְשָׁה פַרְעֹה
לְשַׁלְּחָנוּ וַיְהִרְגֵם יְהוָה כָּל־בְּכוֹר
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר אָדָם וְעַד־
בְּכוֹר בַּהֲמָה עַל־כֵּן אֲנִי זֹבֵחַ לַיהוָה
כָּל־פֶּטֶר רִחִם הַזִּכָּרִים וְכָל־בְּכוֹר
בְּנֵי אִפְדָּה: טז וַיְהִי לָאוֹת עַל־יְדֶכָּה

יְהִי אֲרִי יִשְׁאַלְךָ בֶּנְךָ
מָחָר לְמִימָר מָה דָא
וְתִימָר לֵה בְתִקּוּף יְדָא
אִפְקֵינָא יִמְצָרִים מִבֵּית
עַבְדֵי יְהוָה: טו וַיְהִי אֲרִי
אִקְשִׁי פַרְעֹה לְשַׁלְּחֵיהּ
וְקִטְלָא יִי כָּל בְּכוֹרָא
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם דְּמִצְרַיִם
מִבְּכוֹרָא דְאִנְשָׁא וְעַד
בְּכוֹרָא דְבְהֵמָה עַל כֵּן
אֲנִי זֹבֵחַ קֳדָם יְיָ כָּל
פֶּתַח וּלְדָא דְזִכָּרִין וְכָל
בְּכוֹרָא דְבְנֵי אִפְדָּה:
טז וַיְהִי לָאוֹת עַל יְדֵיךָ

רש"י

קלוב במקום אחר לח): (יד) כי ישאלך בנך
מחר. יש מחר שהוא עכשיו ויש מחר שהוא לאחר
זמן כגון זה וכגון מחר יאמרו צניכם לצנינו (ט)
דצני גד וצני ראובן (ט): מה זאת. זה תיטוק
מפס שאינו יודע להעמיק שאלתו וסותם ושואל
מה זאת ובמקום אחר הוא אומר מה העדות
סובחותם (הושע י, ב) (ט): יד והיה. אמר ר' יהודה הלוי ויל, כי מחר חסד אלף (ט),
והפעם מה שהוא אחר היום (ט) [טו]: מן ויהי. החל לוטר בחזק יד הוציאנו ושב לפרש מה
היתה היר החזקה, והיא סבת הבכורים, כי על יד זה יצאו מצרים, ולא על יד סבות
דראשונות, וככה אמר המשורר, לסבה מצרים בבכוריהם כי לעולם חסדו (תהי קלוי י) (ט),
ומשה תפס דרך קצרה, כי ידוע היה באשרו, ויהרגו ה' כל בכור והציל בכורינו ובכור
בהמתנו, ועם זה ידבק על כן אני זובח (ט) ולא עם הריגת בכורים (ט): כל פטר רחם
הזכרים. מהמין הראוי לזבוח לפני השם (קא): מן והיה. הזכיר על שתי חמצות והיה לאות

אבן עזרא

מתו, כי ה' לא סלחם מן הגזירה שגור על
בכורי מצרים, רק שיהיו סוכנים לעבודתו,
ולא היו לישראל בהמות טמאות כי אם
החמורים לבדם (ט) [יג] ע"כ לא יפדה בכור
מין אחר (ט) [יד]: (סיה"ק). וערפתו. י"א
תכתוב על ערפו קדש, וזה רחוק רק האמת כאשר
פ' מעתיקי הדת שיסור ערפו (ט), וכן וערפו שם
את העגלה (דבר' כא ד) וקדוש אליהם הוא ישרוף
אמר ר' יהודה הלוי ויל, כי מחר חסד אלף (ט),
החל לוטר בחזק יד הוציאנו ושב לפרש מה
היתה היר החזקה, והיא סבת הבכורים, כי על יד זה יצאו מצרים, ולא על יד סבות
דראשונות, וככה אמר המשורר, לסבה מצרים בבכוריהם כי לעולם חסדו (תהי קלוי י) (ט),
ומשה תפס דרך קצרה, כי ידוע היה באשרו, ויהרגו ה' כל בכור והציל בכורינו ובכור
בהמתנו, ועם זה ידבק על כן אני זובח (ט) ולא עם הריגת בכורים (ט): כל פטר רחם
הזכרים. מהמין הראוי לזבוח לפני השם (קא): מן והיה. הזכיר על שתי חמצות והיה לאות

יהל אור

כי עריסת פטר חמור הוא להיות זה מביא לפדותו
בהברה, ולזה נאמר מלות פדיה קודמת למלות עריסה:
(גב) ולא מלאנו לישראל כמדבר לא סוסיס ולא גמלים,
וגם ממדין לא שללו בהמה עמאה אחרת כ"א חמורים:
(גב) וכן (מכילתא בא פ' יח) תל' ופטר חמור חפדה
בשה, חמור אתה פודה, ואי אתה פודה כל בכור
בהמה עמאה: (גד) כן הוא בג' (בכורות י, ג, טו)
מה (ב) שפארסים אותה בקופיץ מאחוריה: (גה) פ"ד
ההשאלה על הריסה ושצירה: (לו) והוא כמו מאחר:
(לו) תאר זכר ליום שאחר ההוה, וימלא לקרוב ולרחוק:
(לח) ובס' השני יברר ויוצא ישראל מתוכם כי זה הוא
העיקר: (לט) פ"י על ואתנו הליל החסר מן הכתוב:
(ק) הסמוך לו: (קא) ומלת כל אינו כולל כל המינים
אשר הרג ד' במכת בכורות, כי הבהמות העמאות

קרני אור

הוא מכילתא בא (פ' יח), אין פעברה אלא לשון הערשה וכן
הוא אומר והעברתם את נחלתו לבתו (במד' כו ח), פ'
שמעדין כמלה מן הקרובים ופרים לבת אף כאן תפכיר את
הבכור מחורת שאר בנים לתמו להשם: [יג] וכן כתב בעזריה
בפ' ל"ט מה' בג', ואמנם היות זה מיוחד בבקר ולאן
וחמור, הוא מיוחד, שאלו הם הכסמות כצירות שמגדלים
אותם בני אדם, והם הנמלאים ברוח המקומות, וכ"כ בא"י,
וכ"כ אצל ישראל שאמנו כולנו רופים אבותינו ואבות אבותינו,
רופי לאן היו פדדין וגו', ואמנם הסוסים והגמלים אינם
נמלאים כל הרוח ולא ככל מקום, כשחלל בשלל מדין לא
חמלא ברוחם חיים רק בקר ולאן וחמור, כי מין החמור
לבד הוא הכרחי לבני אדם כולם: [יד] ויוסף סבסן בקדמוניות
שלו (ספר ד' ס"ד) אומר שגטו לפדות בכור כל כסמה
עמאה, ודעת חז"ל אינו כן: [טו] (וכמכילתא בא פ' יח) י"ש

מכילתא בא (פ' יח) ויאמר פה כל הוא רק מהמין הראוי
מכסמות
מכילתא בא (פ' יח) ויאמר פה כל הוא רק מהמין הראוי
מכסמות

וּלְתַפְּלִין בֵּין עֵינֵיךָ אֲדָרָה
בְּתַקוּף יָדָא אֶפְקָנָא
יְיִ מַפְצְרִים : ס ס ס

וּלְטוּטָפַת בֵּין עֵינֵיךָ כִּי בְּחֻזְק יָד
הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם : ס ס ס

ק"ס. ימנה סימן. ומפצירין הדגדג אשר דבר ה' בירמיה סימן פ"ז :

אבן עזרא

רש"י

והחקים והמשפטים וגו' (א) הרי זאת
שאלת בן חכם. דברה תורה כנגד ארבעה
בנים. חס רשע ושאינו יודע לשאול. והשואל
דרך חכמה (ב) : (טז) ולטוטפות בין עיניך.
תפילין (ג) ועל שם ארבעה בנים
קריון טוטפות מט בכתפי שתיים פת באפריקי
שתיים (ד) ומנחם חזרו עם והטף אל
דרום (ה). אל תעיפו (ו) לשון דבור כמו
ולזכרון בין עיניך האמורה בפרשה ראשונה

שהרואה אותם קשורים בין העינים יזכור הנם וידבר בו : חסלת פרשת בא

קרני אור

יהל אור

מהבהמות הטהורות : (קב) והשתי מלות הם קדושת
הבכורות ואכילת מלה שצפה ימים, ואמר, והיה
לשון יחיד כי פירושו על הדבר שהוא לשון יחיד :
(קג) עיין (מכילתא בא פ' יח) וכן בפס"ז ידבה בארבע
אותיות כנגד ארבע פרשיות וכו', מיכן אמרו מלות
תפילין של יד ארבע פרשיות הן בכרך אחד, ושל ראש
הן ארבע פרשיות בארבעה בתיים ועיין מאהגות לד
ב בתוס' ד"ה, והקורא : (קד) ותהיה הכונה כמו
ולזכרון בין עיניך האמורה למעלה פ' ס שהרואה אותם
קשורים בין העינים יזכור הנם וכן פ' רש"י ז"ל :
(קה) כן פ' מנחם בשרש טף ועיין קרני אור :
(קו) כי והטף הוא מפעלי הנון ושרש, נטף" וטוטפת
הוא מפעלי הכפל ושרשו, טטף" וכן כתב צ"ח שפה ברורה (לכ"ה)
כי האומרים שהוא מגזרת, והטף אל
דרום" אם הוא נכון הנה יהיה חסר פ"א (פ"י ויהיה שרשו נטף) ויהיה הפ"י כפול" : (קז) וכן כתב הרמב"ן
ז"ל אין למלה הזאת משפחה ידועה" : (קח) עיין אות קג : (קט) והוא קבלת חז"ל שהם התפילין :

חסלת פרשת בא

על ידבה (קנ), ומה שהעתיקו חז"ל לכתוב
הפרשיות הוא האמת (ק) : ולטוטפות, כמו
זכרון (קד), ויש אומרים כי הטיית כפול ופ"י
כמו דבר, מגזרת והטף אל דרום (יחזי) כא
(ב) (קה) [טז] והוא רחוק בעיני (ק) : (פיה"ק, מלת
טוטפת, זרה במקרא (ק) וי"א מפעם והטף אל
דרום (יחזי) כא (ב), והפ"י חשני להיותו כמשמעו
רעשות תפילין שר"י יד ושל ראש (קה), ובעבור
שהעתיקו כן חז"ל במל הפ"י הראשון, כי אין עליו
עדים נאמנים כמו שיש לפ"י השני (קט) :

מחר פכשיו, ויש מחר לאחר זמן, מה זאת" כרי מחר לאחר
זמן, מחר יהיה האות הזה (למעלה ט ה) הרי מחר פכשיו"
ובכתוב, מחר יעשה ד' הדבר הזה" : [טז] כן פ' מנחם בשרש
טף, ורש"י ז"ל הביאו בפירושו, והרמב"ן ז"ל הביא הפ"י שזה
בשם בפלי הלשון ולא הזכירו בשמו, ומה טוטפת הוא פ"י
תכש"ט המונח בראש לדעת חז"ל, וכן פאלך חכוש עליך
(יחזי) כד י"ז תיזכ"ע טוטפת, ויחזן שיטה פניו חבור
וקשרה, וכל תכש"ט : המחובר על גוף האדם נקרא
כן, כי מלאנו ולאפדס אבר על זרועו (ש"ב א י) תיזכ"ע
וטוטפת די על דרעיה, לפי שהוא קשור על הזרוע, וכן
שרש, טוף" מורה בלשון פרני סבוב, ונקרא טוטפת פדי
המקיף הן בראש הן ביד :

מק"ב רש"י : (א) דבר וכו' (ב) מכילתא שם ירושלמי פכחים פ"י ה"ד. פס"ז ילקוט רכ"ה : (ג) וכן ת"א : (ד) תחומא
א יד, סנהד' ד כ, מנחות לד רע"ב ונוסחת הערוך ערך טט בגדפי וכן הוא בפס"ז ובשכל טוב, וכו' שם
מקום, ועיין בהערות להרב הח' רש"ב כי לא נמצא מקום בשם זה, ועיין פרוך שלם ערך טט שהביא בשם החוקר ר"א
גייבויער של"פ שם בבפתי שתיים והוא לשון Koptisch ואפריקי הוא ארץ אפריקי בקרוב ים הכספי, ומה על מלת טוטפת
יש ארבע דעות, עיין מנחת שי עקב יא יח שהאריך לכאור כל הדעות : (ה) יחזי כא ב : (ו) מוכה ב ו :